

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ระหว่างวันที่ ๖ มกราคมถึงวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๕ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ได้เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือ (พิษณุโลก) และมณฑลพายัพ (แพร่ ลำปาง ลำพูน เชียงราย พะเยาและเชียงใหม่) เป็นเวลา ๓๒ วัน เพื่อทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจสำคัญนานาประการ เหตุการณ์ครั้งนี้เกิดขึ้นภายหลังเสวยราชสมบัติได้เพียงปีเศษเท่านั้น¹

ก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ แห่งพระราชวงศ์จักรีที่ทรงเคยเสด็จมณฑลฝ่ายเหนือได้แก่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จฯไปตั้งแต่ครั้งทรงผนวชในพ.ศ. ๒๓๗๖ และเมื่อทรงครองราชย์แล้วในพ.ศ. ๒๔๐๙² ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำเนินพระบรมราโชบายตามแบบอย่างพระบรมชนกนาถ เสด็จฯทรงปิดทองสมโภชพระพุทธชินราชและจำลองหล่อพระพุทธชินราชเมื่อพ.ศ. ๒๔๔๔³ และต่อมาเสด็จฯประพาสต้น⁴ เป็นครั้งแรกเมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๔๗)

ส่วนมณฑลพายัพนั้นไม่ปรากฏว่ามีพระมหากษัตริย์พระองค์ใดแห่งราชวงศ์จักรีเคยเสด็จพระราชดำเนินไปถึงในขณะครองราชย์ แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๘) เคยเสด็จพระราชดำเนินไปถึงเมืองนครเชียงใหม่เมื่อพ.ศ. ๒๔๔๘⁵ ขณะนั้นทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสยามมกุฎราชกุมาร

¹ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้สืบราชสันตติวงศ์ต่อจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยไม่คาดคิดมาก่อน ทั้งนี้เพราะทรงมีพระเชษฐาร่วมพระชนนีถึง ๖ พระองค์ และทรงเป็นพระอนุชาองค์สุดท้าย แต่ต่อมาพระเชษฐาแต่ละพระองค์เสด็จทิวงคตไปก่อนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเสด็จสวรรคตในวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๖๘ ทำให้ทรงครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์อย่างมิได้เตรียมพระองค์มาก่อนในวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๔๖๘ ศึกษาพระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยสังเขปได้จากพระนิพนธ์ในพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้พิมพ์เป็นที่ระลึกในการเชิญพระบรมอัฐิเสด็จคืนสู่พระนคร พุทธศักราช ๒๔๙๒.

² สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีทรงอธิบายไว้ในพระราชหัตถเลขาคราวเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือในรัชกาลที่ ๕

³ ประกาศในหนังสือราชการจานุเบกษา ลงวันที่ ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๔ อ้างจากราชการจานุเบกษาเล่ม ๑๘ หน้า ๔๘๑.

⁴ ประพาสต้น หมายถึงการเสด็จเยือนราษฎรเป็นการส่วนพระองค์ในสมัยรัชกาลที่ ๕

⁵ ประพาสต้น เกิดขึ้นเมื่อ ร.ศ. ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๔๘) ครั้งนั้นรัชกาลที่ ๕ ประชวรจากที่ทรงคร่ำเคร่งในพระราชภารกิจมากไป แพทย์ประจำพระองค์กราบทูลให้ทรงพักผ่อนเปลี่ยนพระอิริยาบถบ้าง ทรงเห็นด้วย แต่มิได้เสด็จแปรพระราชฐานไปที่บางปะ

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

พระราชดำริสำคัญเกี่ยวกับการเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพครั้งนั้นถูกยกมากล่าวอ้างอิงในจดหมายเหตุเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือพระพุทศักราช ๒๔๖๕ ซึ่งรวบรวมโดย รองอำมาตย์ตรี กมล มโนชญากร จำจังหวัดน่าน ความว่า

“หัวเมืองมณฑลฝ่ายเหนือเป็นเมืองที่ตั้งมาแต่โบราณกาล บางเมืองบางสมัยถึงได้ใช้เป็นราชธานีในสยามประเทศนี้ ทั้งประกอบด้วยเป็นเมืองที่มีนักปราชญ์ชั้นเอกเลื่องลือนาม... นับว่ายังไม่มีสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินในกรุงรัตนโกสินทร์พระองค์ใดได้เสด็จพระราชดำเนินไปเลย จริงอยู่สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (บางที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยด้วย) และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จไปแล้วแต่เสด็จไปเมื่อยังมีได้ราชาภิเษกเป็นพระมหากษัตริราช เพราะฉะนั้นหากครั้งนี้ได้เสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปยังมณฑลพายัพ ก็ต้องนับว่าพระองค์เป็นสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินในกรุงรัตนโกสินทร์พระองค์แรกที่ได้เสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปยังมณฑลนั้น...”⁶

การวิจัยครั้งนี้ให้น้ำหนักอยู่ที่การค้นคว้าเกี่ยวกับร่องรอยอันเนื่องด้วยพระราชกรณียกิจในพื้นที่มณฑลพายัพ โดยเฉพาะที่นครเชียงใหม่ ส่วนร่องรอยและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับมณฑลฝ่ายเหนือ (พิษณุโลก) นั้นจะกล่าวถึงเท่าที่จำเป็น เนื่องจากกำหนดเวลาประทับที่มณฑลพิษณุโลกเพียง ๓ วันเท่านั้น⁷

ผู้วิจัยตั้งคำถามว่าเหตุใด รัชกาลที่ ๗ จึงมิได้เสด็จเมืองสวรรคโลกและเมืองสุโขทัย ทั้งที่เป็นหัวเมืองฝ่ายเหนือที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี โดยเฉพาะเมืองสุโขทัยเองก็เป็นชื่อที่พ้องกับพระอิสริยยศก่อนทรงขึ้นครองราชย์ คือกรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา และพ้องกับนามที่ประทับคือ วังสุโขทัย ขณะเดียวกันกลับประทับที่มณฑลพายัพนานถึง ๑ เดือน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีการสำคัญตามจารีตดั้งเดิมของชาวล้านนาคือ พิธี

อินเฉยๆ หากแต่ทรงใช้เวลานี้ลงเรือเสด็จตามแม่น้ำลำคลองเข้าไปตามหมู่บ้านไม่ให้ชาวบ้านรู้ว่าเป็นใคร แวะเยี่ยมเยียนราษฎรจนถึงที่อยู่เป็นประจำ, อ้างจาก เทาชมพู วิชาการ.คอม (WWW.Vcharkarn.com)

⁶ รองอำมาตย์ตรี กมล มโนชญากร, (รวบรวม) **จดหมายเหตุเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือ พระพุทศักราช ๒๔๖๕** พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๗) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในวันขึ้นปีใหม่ พ.ศ. ๒๔๗๔. หน้า ๑.

⁷ เสด็จถึงสถานีรถไฟพิษณุโลกวันที่ ๖ มกราคม ๒๔๖๕ เวลา ๑๘.๐๐ น. และเสด็จออกจากสถานีพิษณุโลก ตอนเช้า วันที่ ๙ มกราคม ๒๔๖๕. ประทับอยู่เพียง ๓ วัน และเสด็จต่อไปยังสถานีเด่นชัย จ.แพร่ (มณฑลพิษณุโลก ประกอบไปด้วย พิษณุโลก พิจิตร พิษณุ สวรรคโลก และสุโขทัย)

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

แห่งเข้าเมืองกับพิธีทูลพระขวัญนั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดฯ ให้ไปจัดที่นครเชียงใหม่เพียงแห่งเดียว^๘

แรงผลักดันสำคัญประการหนึ่งเชิงความสัมพันธ์ระหว่างราชตระกูลในอดีต คือราชวงศ์จักรีและเชื้อสายของตระกูลเจ้าเจ็ดตนที่มีเจ้านานทิพช้าง (พญาสุรวุฑชัย) เป็นต้นเชื้อสายของตระกูลเจ้าเจ็ดตน ความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นมานาน กล่าวคือ

ในพ.ศ. ๒๓๓๗ เจ้ากาวิละ ได้เรียกพระอนุชาทั้ง ๖ เข้าเฝ้าและมีโอวาทคำสอน โดยให้มุ่งหมายให้มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ซึ่งมีสาระสำคัญตอนหนึ่งว่า

“ตั้งแต่เราทั้งหลายไปภายหน้าสืบไปถึงชั่วลูก ชั่วหลาน เหลน หลีด หลี่ ตราบสิ้นตระกูลเราทั้งหลาย แม้ว่าลูกหลาน เหลน หลีด หลี่ บุคคลใดมีใจใคร่กบฏ คิดสู้รบกับพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี แล้วเอาตัวและบ้านเมืองไปพึ่งเป็นข้ามา ณ ข้าอ้อ ข้ากุลา ข้าแก้ว ข้าญวน ขอผู้นั้นให้วินาศฉิบหาย ตายวาย พลันฉิบหายเหมือนกอกกล้วย พลันม้วยเหมือนกอกเลา กอกคา ตายไปแล้วก็ขอให้ตกนรกแสนมหากัปอย่าได้เกิดได้ออก...ผู้ใดยังอยู่ในโอวาทคำสอนแห่งเราอันเป็นเจ้าพี่ ก็ขอให้อยู่สุข วุฒิจำเริญ ขอให้มิตะชะฤทธิ อนุภาพปราบชนะศัตรู มีชีขมา อายุมันยืนยาว^๙

ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งของงานวิจัยคือ เหตุใดพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงให้ความสำคัญแก่มณฑลพายัพเป็นอย่างยิ่งในช่วงเวลานี้ จนกระทั่งมีการเตรียมการเสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรก ก่อนที่จะมีการเสด็จมณฑลอื่นๆ ในราชอาณาจักร

จากการศึกษาในเบื้องต้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมประชาชนตามภาคต่าง ๆ รวม ๔ ครั้ง ได้แก่

๑. เสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือ ระหว่างวันที่ ๖ มกราคม – ๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๖๙ (๓๒ วัน)

๒. เสด็จฯ ประพาสหัวเมืองชายทะเลตะวันออก ระหว่างวันที่ ๑๖ เมษายน – ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๐ (๒๐ วัน)

^๘ จดหมายเหตุเสด็จพระราชดำเนินเลียบมณฑลฝ่ายเหนือ พระพุทธศักราช ๒๔๖๙, หน้า ๑๖.

^๙ กรมศิลปากร. กระทรวงวัฒนธรรม. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดลำปาง. คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒ กรมศิลปากรจัดพิมพ์, ๒๕๔๔, หน้า ๒๘.

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

๓. เสด็จฯประพาสหัวเมืองชายทะเลตะวันตก ระหว่างวันที่ ๑๔- ๓๐ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๑ (๑๖ วัน)

๔. เสด็จฯเยี่ยมมณฑลภูเก็ต ระหว่างวันที่ ๒๔ มกราคม - ๑๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๑ (๑๘ วัน)

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าพ.ศ. ๒๔๖๙ นั้นเป็นปีแรกที่มีการดูลดภาพข้าราชการออกก่อน กำหนดโดยให้รับเบี้ยหวัดเบี้ยบำนาญแทน มีการยุบรวมมณฑลต่างๆ อันเนื่องมาจากปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ มีการตัดทอนรายจ่ายที่ไม่จำเป็นให้ลดลง

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อพ.ศ. ๒๔๖๘ เป็นช่วงที่เกิดภัยทางเศรษฐกิจหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ คุกคามทั่วโลกเรียกว่า ” world depression “ อันเป็นผลสะท้อนจากภาวะสงครามส่งผลให้งบประมาณประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มีรายจ่ายสูงกว่ารายรับติดต่อกันมาตั้งแต่พ.ศ. ๒๔๖๓ ถึงพ.ศ. ๒๔๖๘ ภาวะการเงินของไทยจึงอยู่ในขั้นวิกฤตเรื่อยมา พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะแก้ไขปัญหาการเงินของประเทศให้รายจ่ายกับรายรับเข้าสู่ดุลยภาพ โดยทรงตัดทอนการใช้จ่ายทุกอย่างอย่างลงไป ดังนั้นเริ่มรัชสมัยได้มีการลดจำนวนข้าราชการตามกรม กอง กระทรวงต่างๆ ทรงยุบตำแหน่งที่ไม่จำเป็นพร้อมกับปลดข้าราชการออกเป็นจำนวนมาก การปลดข้าราชการสมัยนั้น เรียกว่า “สมัยดุลยภาพ” คือลดจำนวนข้าราชการให้น้อยลงทำให้ รายได้ของประเทศได้เกินรายจ่ายเป็นครั้งแรก¹⁰

นอกจากนี้รัฐบาลยังได้ใช้นโยบายการคลังแบบอนุรักษ์นิยม กล่าวคือดำเนินตามคำแนะนำของที่ปรึกษาชาวต่างประเทศเป็นหลัก ทำให้มีความระมัดระวังเรื่องนโยบายเกี่ยวกับงบประมาณแผ่นดินโดยยึดถือการจัดงบประมาณรายได้และรายจ่ายให้เข้าสู่ดุลยภาพพยายามสะสมเงินใช้หนี้เงินกู้ให้เพิ่มพูนและเก็บเงินคงคลังไว้ ทำให้รายได้พ.ศ. ๒๔๖๙ เพิ่มขึ้นเพราะการขยายตัวทางการค้า และผลผลิตในอุตสาหกรรมเหมืองแร่และป่าไม้มีผลการประกอบการดีติดต่อกัน ในพ.ศ.๒๔๗๐ รายได้สูงกว่าพ.ศ.๒๔๖๙ เป็นจำนวน ๑๔,๔๔๖,๖๒๐ บาท เพราะดีบุกมีราคาสูงขึ้น พ.ศ.๒๔๗๑ ยอดงบประมาณรายได้สูงกว่าปี พ.ศ.๒๔๗๐ เป็นจำนวน ๗๗,๓๘๙ บาท เพราะผลประโยชน์ป่าไม้เพิ่มขึ้น¹¹

สาเหตุอีกประการหนึ่งแห่งการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือ และมณฑลพายัพที่ผ่านมากกว่า ๘๐ ปี อาจมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเรื่องภัยแล้ง กล่าวคือ

¹⁰ มณี สิริวรสาร (เรียบเรียง) พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวบางส่วน พิมพ์ใน หน้าที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงมณี สิริวรสาร วันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๒, หน้า ๙๑-๙๒.

¹¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ ๗ ค.๑๕.๑๗/๑ งบประมาณแผ่นดิน พ.ศ. ๒๔๖๙-๒๔๗๐.

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

ในพ.ศ. ๒๔๖๕ มีหลักฐานจากใบบอกมณฑลอยุธยา¹² เกี่ยวกับปัญหาฝนแล้งปรากฏขึ้นโดยทั่วไป ระบุว่าราษฎรได้ร่วมกันบริจาคทรัพย์เพื่อสร้างพระพุทธรูปคันธาราชฐาขึ้นไว้เพื่อทำการสักการบูชาตามตำบลต่างๆ เพื่อกระทำพิธีพืชมงคล¹³ เป็นจำนวนมาก อีกทั้งมณฑลพายัพเองก็ประสบปัญหาฝนแล้งด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้งานวิจัยชิ้นนี้ยังพยายามที่จะอธิบายถึงบริบทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ เนื่องด้วยยังไม่มีการศึกษาสำรวจเส้นทาง การเสด็จ การศึกษาวัตถุสิ่งของอันเนื่องมาจากการเสด็จ รวมทั้งยังไม่มีการศึกษาสัมภาษณ์บุคคล และนักวิชาการที่มีความเกี่ยวข้อง

อาจกล่าวได้ว่าสิ่งของสำคัญที่สืบเนื่องและเกี่ยวข้องกับการเสด็จจำนวนหนึ่งได้สาบสูญไปโดยมิอาจติดตามร่องรอยได้ สิ่งของบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นี้ยังคงถูกเก็บรักษาไว้อย่างรู้คุณค่าทางประวัติศาสตร์ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ส่วนของพระราชทานแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการรับเสด็จนั้นน่าจะกลายเป็นสิ่งของมรดกตกทอดในวงศ์ตระกูลที่มิอาจเปิดเผยแก่บุคคลภายนอกได้ ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้อาจเป็นจุดเริ่มต้นของการชี้เบาะแสต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับวัตถุพิพิธภัณฑ์ในอนาคตของพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เป็นได้

การเสด็จประพาสมณฑลพายัพของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ พระบรมโอรสาธิราช เมื่อพ.ศ. ๒๔๔๘ ส่งผลกระทบที่ตามมาคือ มีการก่อตั้งโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย และโรงเรียนปรินส์รอแยลวิทยาลัย ซึ่งก่อให้เกิดคุณูปการทางด้านการศึกษาและการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างส่วนกลางกับเมืองนครเชียงใหม่ รวมถึงผลกระทบทางด้านอักษรศาสตร์ วัฒนธรรมการแต่งกาย เป็นต้น การเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในพ.ศ. ๒๔๖๕ จะก่อให้เกิดผลกระทบอย่างไรบ้างนั้นจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

๒ วัตถุประสงค์ในการศึกษา

- ๑) ศึกษาและอธิบายถึงสาเหตุของการเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือในรัชกาลที่ ๗
- ๒) ศึกษาสภาพการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและ วัฒนธรรมร่วมรัชสมัย

๓ สมมติฐาน

¹² ใบบอกมณฑลอยุธยาที่ ๑๘๖/๘๔๒๙ ลงวันที่ ๑๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ เอกสารกรมราชเลขาธิการ กระทรวงเกษตรธิการ

¹³ พิธีบวงสรวงขอฝน

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

การเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพพุทธศักราช ๒๔๖๕ เป็นการเสด็จตรวจราชการด้วยพระองค์เอง และเป็นการผูกใจอาณาประชาราษฎร์ เพื่อประโยชน์ต่อการดำเนินพระบรมราโชบายทางการเมือง

๔ วิธีการดำเนินการค้นคว้าวิจัย

- ๑) การศึกษาค้นคว้าเป็นแบบวิเคราะห์เชิงพรรณนา (descriptive analysis) ศึกษาเอกสารชั้นต้น (primary sources) จากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารที่เก็บในห้องสมุดสำนักพระราชเลขาธิการ ภายในพระบรมมหาราชวัง เอกสารจดหมายเหตุและหนังสือที่ห้องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สำนักบรรณสารสนเทศ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช หอสมุดกรมพระยาดำรงราชานุภาพ รวมทั้งการค้นคว้าในศูนย์ข้อมูลพระปกเกล้าศึกษา ภายในพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ๒) ศึกษาจากเอกสารชั้นรอง (secondary sources) ที่มีผู้ศึกษารวบรวมไว้แล้ว ได้แก่ จดหมายเหตุการเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือ วิทยานิพนธ์ ราชกิจจานุเบกษา หนังสือพิมพ์เก่า หนังสือ วารสาร บทความ ตลอดจนเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
- ๓) ศึกษาจากภาพถ่ายเก่า และภาพยนตร์ทรงถ่ายด้วยฟิล์มขาวเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือ พ.ศ. ๒๔๖๕ (จำนวน ๑๑ ม้วน ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์มีสำเนาที่ดีของภาพยนตร์ม้วนที่ ๔, ๕, ๖ และ ๙ รวมอยู่ในแผ่นเดียวกัน ภาพยนตร์ม้วนที่ ๑ และ ๓ ยังเป็นฟิล์มภาพยนตร์เก็บรักษาเพื่อการอนุรักษ์อยู่ที่หอภาพยนตร์แห่งชาติ ส่วนภาพยนตร์ม้วนที่ ๒ และ ๗ ยังไม่พบหลักฐาน สำหรับภาพยนตร์ม้วนที่ ๑๐ และ ๑๑ ทางหอภาพยนตร์แห่งชาติ กำลังอยู่ในขั้นตอนของการอนุรักษ์ตามหลักวิชาการ¹⁴
- ๔) ศึกษาจากการสัมภาษณ์นักวิชาการและผู้ที่มีความเกี่ยวข้อง

๕. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑) รายงานการวิจัยเกี่ยวกับพระปกเกล้าศึกษา ๑ ฉบับ
- ๒) ภาพถ่ายจากงานวิจัยเผยแพร่ในศูนย์ข้อมูลพระปกเกล้าศึกษา
- ๓) เป็นข้อมูลสำหรับบทความวิชาการ ปรับปรุงและจัดนิทรรศการถาวรและหมุนเวียน

¹⁴ ได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นาย โดม สุขวงศ์ หัวหน้าหอภาพยนตร์แห่งชาติเมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๐

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

๔) เป็นข้อมูลสำหรับโครงการทัศนศึกษาตามรอยเส้นทางเสด็จฯเยี่ยมมณฑลฝ่าย
เหนือและมณฑลพายัพในโอกาสต่อไป

๖. สำนักรวบรวมวรรณกรรม

เอกสารชั้นต้นที่เกี่ยวข้อง มีดังนี้

- ๑) หลักฐานใบบอกมณฑลพายัพที่ ๕๗๘ ลงวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๐ สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลพายัพ ขอพระราชทานกราบทูลถึง นายพลเอก สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ความว่า
“...หลังจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ เสด็จพระราชดำเนิน กลับมาจากมณฑลพายัพก็ทรงมีพระราชประสงค์จะทรงสร้างพระราชวังขึ้นที่ เชียงใหม่ให้ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำปิง เพื่อเป็นที่พักผ่อนพระอิริยาบถเวลาเสด็จมา ประทับที่เชียงใหม่...”¹⁵
- ๒) เอกสารกระทรวงมหาดไทยสมัยรัชกาลที่ ๗ รหัสไมโครฟิล์ม ม.ว.๗ม/๕๒ รหัส เอกสาร ร.๗ม.๓๐ เรื่องมณฑลพายัพ : ขายทอดตลาดคู้มเจ้าหลวงนครลำปาง (๒๔ มิ.ย. ๒๔๖๙ - ๒๖ ก.ย. ๒๔๗๐) รหัสไมโครฟิล์ม ม.ว.๗ ค/๑ รหัสเอกสาร ค.๑/๓ เรื่องยุบมณฑล ๔ มณฑล (๓๑ มีนาคม ๒๔๖๘) ม.ว. ๗ บ๑.๔/๑๘ ม้วน ๘
- ๓) เอกสารหมวดเบ็ดเตล็ด เรื่อง หนังสือพิมพ์รายวันข่าวเสด็จประพาสมณฑลพายัพ ๒๒ ม.ค.- ๔ก.พ. ๒๔๖๙ เป็นหนังสือพิมพ์รายวันฉบับแรกในมณฑลพายัพ รายงาน เหตุการณ์ตลอดระยะเวลาที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระ นางเจ้ารำไพพรรณีฯ เสด็จประทับอยู่ที่เมืองเชียงใหม่
- ๔) เอกสารส่วนพระองค์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒนวรราชวรางกูร รหัสไมโครฟิล์ม ม. สบ.๒/๓๔ สบ.๒.๔๖(๑-๑๑) ก่อง๑-๕ เรื่องแผนกหัวเมืองฝ่ายเหนือ

หลักฐานชั้นรองที่เกี่ยวข้อง มีดังนี้

- ๑) จดหมายเหตุเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือพระพุทศักราช ๒๔๖๙ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ โปรดเกล้าฯให้พิมพ์พระราชทานในวันขึ้นปี ใหม่ พ.ศ. ๒๔๗๔ จัดพิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ผู้รวบรวม คือ รองอำมาตย์ตรีกรม

¹⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ .เอกสารกระทรวงมหาดไทย รัชกาลที่ ๗ รหัสไมโครฟิล์ม ร.๗ม/๕๒ เรื่องสร้าง พระราชวังที่เชียงใหม่ (๘-๓๐ มิ.ย. ๒๔๗๐)

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

มโนชญากร จำจังหวัดน่าน โดยรวบรวมจากข่าวที่ประกาศเป็นทางราชการ และรายงานของจังหวัดที่ได้จัดการรับเสด็จ ซึ่งเรียบเรียงขึ้นโดยบัญชาของพระยาราชนกุลวิบูลย์ภักดีพิริยพาหะ (อวบ เปาโรหิตย์) สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลพายัพ มีเนื้อหาแบ่งออกเป็นพระราชปรารภในการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลพายัพ การเตรียมการก่อนเสด็จ พระราชกรณียกิจต่างๆ ระหว่างการเสด็จฯ ได้แก่ การพระราชทานพระบรมราโชวาท การพระราชทานพระแสงราชศัสตราประจำเมืองแพร่ ลำปาง เชียงราย เชียงใหม่ และลำพูน การพระราชทานธงแก่กองลูกเสือมณฑลพายัพ การสมโภชช้างพลายสำคัญ การเสด็จเยี่ยมราษฎร เยี่ยมโรงเรียน และโรงพยาบาล ตลอดจนการสมโภชพระบรมธาตุสำคัญประจำเมืองต่างๆ

๒) จุดหมายเหตุพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและนครเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๖๙. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้ากาวิละวงศ์ ณ เชียงใหม่ ณ เมรุวัดธาตุทอง พระโขนง วันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๑๐. มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและนครเชียงใหม่ โดยเน้นให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับนครเชียงใหม่เป็นหลัก อาทิ พิธีพ่อนรับเสด็จพิธีทูลพระขวัญ และพิธีการสมโภชช้างที่นครเชียงใหม่ เป็นต้น

๓) จุดหมายเหตุพระราชกิจรายวันพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ภาคต้น (วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๔๖๘- วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๔๗๑) กรุงเทพฯ: วัชรินทร์การพิมพ์, ๒๕๓๗. ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพระราชกิจรายวันในการเสด็จมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ ระหว่างวันที่ ๖ มกราคม- ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๙ เป็นเวลา ๓๒ วัน และมีการสรุปเหตุการณ์สำคัญในแต่ละวัน

๔) ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย และจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดี สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี จัดพิมพ์เผยแพร่ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระบรมราชาสมภพ ครบ ๑๐๐ ปี พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๓๖. ให้ข้อมูลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว คราวเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ.๒๔๖๙

๕) พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานแจกเนื่องในงานทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสนองพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงในวันคล้ายวันเสด็จสวรรคต ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ ซึ่ง

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

พระองค์ได้พระราชทานนิพนธ์คานำ ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระ

พุทธเจ้าหลวง เรื่องการเปลี่ยนแปลงแก้ไขการปกครองแผ่นดินด้วย

๖) หนังสือราชกิจจานุเบกษาที่เกี่ยวข้องกับการเสด็จฯเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือ

๗) ดารารัศมี: พระราชประวัติพระราชชายาเจ้าดารารัศมี รวบรวมโดยนางเยาว์ กาญจนจารี จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฉลองพระอนุสาวรีย์พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ณ กองกำกับ การตำรวจตระเวนชายแดนที่ ๕ ค่ายดารารัศมี จังหวัดเชียงใหม่ วันเสาร์ที่ ๒๗ มกราคม, ๒๕๓๓ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจพระราชชายาเจ้าดารารัศมี.

๘) ดารารัศมี สายใยรักสองแผ่นดิน ที่ระลึกในพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์พระตำหนักดาราภิรมย์ ๙ ธันวาคม ๒๕๔๒. พิมพ์โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๔๗. ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ พระประวัติพระราชชายาเจ้าดารารัศมี พระราชโทรเลข และพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๕

๙) เพ็ชรล้านนา เรียบเรียงโดย ปราณี ศิริธร. จัดพิมพ์ที่เชียงใหม่ : นอร์ทเทิร์น พรีนติ้ง , ๒๕๓๘. ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเจ้านายฝ่ายเหนือ เกร็ดความรู้ ความเชื่อ เรื่องราวปกิณฑกะต่างๆ ของคนในล้านนาสมัยเก่า และเป็นบันทึกความทรงจำคนในล้านนา

๑๐) พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจากข้อมูลประวัติศาสตร์บอกเล่าโดย สุวิทย์ ไทพยวัฒน์ (บรรณารักษ์) กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ๒๕๓๘. ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจ้านายและข้าราชการใกล้ชิดในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ

๑๑) งานวิจัยเรื่อง นโยบายเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดย ชูศรี มณีพุกฤษ์ เสนอต่อสถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๐. ให้ข้อมูลเกี่ยวกับนโยบายในการบริหารประเทศของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่หัวขึ้นอยู่กับการพิจารณาของอภิรัฐมนตรีสภา แม้ว่าจะทรงเป็นประธานแต่การกำหนดนโยบายเป็นไปตามความเห็นส่วนใหญ่ของที่ประชุม ดังจะเห็นได้จากกรณีการกำหนดมาตรการแก้ไขปัญหาการคลังและการเปลี่ยนแปลงระบบเงินตรา

๑๒) วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๓๙-๒๕๗๕. โดยชูสิทธิ์ ชูชาติ วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๓

๑๓) การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๙-๒๕๗๕ โดย ชมัยโฉม สุนทรสวัสดิ์ วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๒๑

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

๑๔) การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในมณฑลพายัพหลังการตัดเส้นทางรถไฟสายเหนือ พ.ศ. ๒๔๖๔-๒๔๘๔ โดย พูนพร พูลทาจกร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขา ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์มหาวิทยาลัศิลปากร ๒๕๓๐.

๑๕) การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในล้านนากับการก่อตัวของสำนึกท้องถิ่น พ.ศ. ๒๔๕๙ - ๒๔๘๐ โดย วศิน ปัญญาวุฒตระกูล” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหา บัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒. อธิบายเกี่ยวกับมณฑลมหาธาษฎร์ว่าเป็นมณฑลที่ถูกจัดตั้งขึ้นเมื่อปีพ.ศ. ๒๔๕๙ เนื่องจากในสมัยรัชกาลที่ ๖ ด้วยเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของดินแดนต่างๆใน

ล้านนากลับเข้ามาพร้อมกับมณฑลพายัพเช่นเดิม ในพ.ศ. ๒๔๖๘ และกล่าวว่า ในสมัยรัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ นั้น ทรงมีความพยายามจะลดบทบาทของบริษัท ป่าไม้ของชาวต่างประเทศ อาทิ ชาวอังกฤษ

๑๖) เศรษฐกิจสยาม บทวิเคราะห์ในพระองค์เจ้าดิถนพรัฐ กรมหมื่นสรรควิสิยนรบดี ดุษฎีบัณฑิตทางเศรษฐศาสตร์จากเยอรมนีองค์แรกของสยาม โดย ดร.วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเจ้าชายนักเศรษฐศาสตร์ที่มีเชื้อสายมาจากเจ้านายทางล้านนา และ เนื้อหาของวิทยานิพนธ์เรื่อง เกษตรกรรมในสยามของพระองค์เจ้าดิถนพรัฐ พระโอรส ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕

๑๗) เสด็จลันนา และ ล้านนา...เมื่อตะวา โดย บุญเสริม สาทรรักษ์ นักเขียนและช่างภาพอาวุโสของล้านนาให้ข้อมูลภาพถ่ายเก่าที่สะท้อนสภาพสังคมวัฒนธรรมเชียงใหม่ในอดีต

๑๘) บทความเรื่อง “รัชกาลที่ ๗ เศรษฐกิจตกต่ำและเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือ” โดย หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล ในวารสารศิลปวัฒนธรรมปีที่ ๒ (เมษายน ๒๕๔๒) หน้า ๖๔-๗๓.

๑๙) ย้อนหลังบางแง่มุมในพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์โดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ: กุลการพิมพ์, ๒๕๔๓ ให้ ข้อมูลเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจในการเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ

๒๐) การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในสมัยรัชกาลที่ ๗ (พ.ศ. ๒๔๖๐-๒๔๗๗) โดย ทศนีร์ ดวงรัตน์ ภาควิชาเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ๒๕๒๒

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

โดยกล่าวถึงสภาวะทางการเมืองก่อนและหลังการเสด็จขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่ ๗ รวมทั้งสาเหตุที่ทำให้เศรษฐกิจตกต่ำในสมัยรัชกาลที่ ๗ การดำเนินการแก้ไขปัญหาและผลที่ตามมา

๒๑) บทบาทของอภิรัฐมนตรีสภาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดย
ชาญชัย รัตนวิบูลย์ วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ๒๕๑๙.

สื่อโทรทัศน์ที่เกี่ยวข้องการเสด็จฯเยี่ยมมณฑลพายัพ¹⁶

๑) การเสด็จประพาสต้นในสมัยรัชกาลที่ ๗ เยาวรัตน์ เชษฐรัตน์ กรุงเทพฯ
โครงการอนุรักษ์ภาพยนตร์ในประเทศไทย แผนกวิชาการถ่ายภาพและภาพยนตร์ สถาบัน
เทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเทคนิคกรุงเทพฯ ๕.๑๒ นาที เสียง ชาว-ดำ ¼ นิ้ว (วีดิทัศน์)

หลักฐานชิ้นนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเสด็จประพาสต้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งเป็นการ
เสด็จประพาสต้นแบบสามัญชนส่วนในสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วย
เทคโนโลยีทางการถ่ายภาพและกิจการของหนังสือพิมพ์ที่แพร่หลายในหมู่ประชาชน
พระองค์จะเสด็จประพาสต้นปะปนกับสามัญชนจึงเป็นไปได้ยาก แต่พระองค์ก็โปรดที่จะเสด็จ
ประพาสหัวเมืองต่างๆ ได้แก่ เชียงแสน ชลบุรี อยุธยา ฯลฯ การเสด็จประพาสต้นเพื่อ
สำราญพระอิริยาบถ ได้สัมผัสกับวิถีชีวิตและสนทนากับชาวบ้านโดยไม่ถือพระองค์แต่
ประการใด เช่น ทรงพายเรือ และรวมเสวยพระกระยาหารแบบสามัญ

๒) ช้างพลายสำคัญในสมัยรัชกาลที่ ๗ เยาวรัตน์ เชษฐรัตน์ กรุงเทพฯ
โครงการอนุรักษ์ภาพยนตร์ในประเทศไทย แผนกวิชาการถ่ายภาพและภาพยนตร์ สถาบัน
เทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเทคนิคกรุงเทพฯ ๓.๕๓ นาที เสียง ชาว-ดำ ¼ นิ้ว (วีดิทัศน์)

หลักฐานชิ้นนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระ
นางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี เสด็จพระราชดำเนินในพระราชพิธีสมโภชช้างพลายสำคัญ
ณ เชียงใหม่ ช้างพลายเผือกเชือกนี้ชื่อพังหล้า ตกฟากเมื่อวันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๙
ณ ตำบลแม่ยางมีม อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ถือว่าเป็นเศวตกัญชร มีมงคลลักษณะตรง
ตามตำราว่าเป็นปฐมหัตถ์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานชื่อว่า “พระ
เศวตคชเดชดิลก” และโปรดเกล้าฯให้นำมาสวมโภชขึ้นระวาง ณ พระนครในกาลต่อไป

¹⁶ สำนักบรรณสารสนเทศ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. **บรรณานุกรมประกอบบรรณนิทัศน์พระบาทสมเด็จพระ**

พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. โดยการสนับสนุนของมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระ
นางเจ้ารำไพพรรณี นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๒.

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

๓) ปอยหลวง เยาวนนท์ เชษฐสุวรรณ์ กรุงเทพฯ โครงการอนุรักษ์ภาพยนตร์ในประเทศไทย แผนกวิชาการถ่ายภาพและภาพยนตร์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเทคนิคกรุงเทพฯ ๓.๕๖ นาที เสียง ขาว-ดำ ๓/๔ นิ้ว (วีดิทัศน์)

หลักฐานชิ้นนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับงานปอยหลวงที่จัดกันในเดือนกุมภาพันธ์ถึง พฤษภาคม งานปอยหลวงนี้จะมีควมรื่นเริงอยู่ที่การจัดขบวนแห่เครื่องไทยทาน หรือเรียกว่าแห่ครัวทาน เรื่องนี้เป็นการจัดงานปอยหลวงหน้าพระที่นั่งเมื่อคราวที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี เสด็จพระราชดำเนินเยือนมณฑลฝ่ายเหนือ

๔) พระธาตุหริภุชชัย เยาวนนท์ เชษฐสุวรรณ์ กรุงเทพฯ โครงการอนุรักษ์ภาพยนตร์ในประเทศไทย แผนกวิชาการถ่ายภาพและภาพยนตร์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเทคนิคกรุงเทพฯ ๓.๓๐ นาที เสียง ขาว-ดำ ๓/๔ นิ้ว (วีดิทัศน์)

หลักฐานชิ้นนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับภาพพระราชกรณียกิจเมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี เสด็จประพาสนครลำพูน ทั้งสองพระองค์เสด็จเป็นประธานในพิธีสมโภชพระธาตุหริภุชชัยอันเป็นปูชนียสถานที่เคารพสักการะของชาวลำพูน โดยทรงเวียนเทียนเพื่อสมโภช และสงฆ์พระธาตุ พระธาตุหริภุชชัยนี้เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า องค์พระเจดีย์สูง ๕๑ เมตร รอบองค์พระธาตุล้อมด้วยรั้วเหล็กเตี้ยๆ ปิดทองฉลุลวดลายทั้งสี่มุม

๕) พระราชพิธีรับและขึ้นระวางช้างสำคัญ ตอนที่ ๑ เยาวนนท์ เชษฐสุวรรณ์ กรุงเทพฯ โครงการอนุรักษ์ภาพยนตร์ในประเทศไทย แผนกวิชาการถ่ายภาพและภาพยนตร์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเทคนิคกรุงเทพฯ ๓.๔๙ นาที เสียง ขาว-ดำ ๓/๔ นิ้ว (วีดิทัศน์)

หลักฐานชิ้นนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชพิธีขึ้นระวางช้างสำคัญในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๐ ได้นำช้างพลายจากเชียงใหม่มาถึงบางปะอิน ซึ่งเรียกว่า “พิธีถนนชัยบาทพราหมณ์ของช้าง” ต่อจากนั้นนำช้างพลายจากบางปะอินมาถึงกรุงเทพฯ โดยขบวนรถไฟถึงสถานีจิตรลดา และแห่ไปยังโรงช้างพระราชวังดุสิต ตอนท้ายเป็นพระราชพิธีขึ้นระวางช้างสำคัญ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีอัน ได้แก่ การหลั่งน้ำพระราชทาน การเจิมพระราชทานอ้อยแดงจารึกนาม “พระเศวตคชเดชดิลก” การแต่งเครื่องพระองค์และการแห่สลาภภัตถวายพระสงฆ์

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

๖) พระราชพิธีรับและขึ้นระวางช้างสำคัญ ตอนที่ ๒ เยาวรัตน์ เชษฐสุวรรินทร์
กรุงเทพฯ โครงการอนุรักษ์ภาพยนตร์ในประเทศไทย แผนกวิชาการถ่ายภาพและภาพยนตร์
สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเทคนิคกรุงเทพฯ ๗.๑๘ นาที เสียง ขาว-ดำ ๓/๔ นิ้ว
(วีดิทัศน์)

หลักฐานชิ้นนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ
ทอดพระเนตรขบวนแห่เพื่อสมโภชช้างพลายหลังจากที่ช้างพลายมาถึงสถานีจิตรลดาแล้ว อัน
ประกอบด้วยขบวนแห่สลากภัต ขบวนนักเรียนขบวนทหาร ซึ่งจัดให้มีมหรสพถึง ๓ วัน ๓ คืน

๗. คำสำคัญ

หนังสือเทศาภิบาลในพระนิพนธ์ของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพอธิบาย
ลักษณะของการเทศาภิบาล ดังนี้

มณฑลเทศาภิบาล หมายถึงการปกครองโดยลักษณะที่จัดให้มีหน่วยบริหารราชการ
อันประกอบด้วยตำแหน่งราชการต่างพระเนตรพระกรรณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
และเป็นที่ไว้วางใจของรัฐบาลของพระองค์ รับแบ่งภาระของรัฐบาลกลาง ซึ่งประจำอยู่แต่
เฉพาะในราชธานีนั้น ออกไปดำเนินการในส่วนภูมิภาค เป็นสื่อกลางระหว่างประชากรของ
ประเทศ ซึ่งอยู่ห่างไกลจากรัฐบาลซึ่งอยู่ในราชธานี ให้ได้ใกล้ชิดกับอาณาประชาราษฎร์เพื่อให้
เขาได้รับความร่มเย็นเป็นสุข และเกิดความเจริญทั่วถึงกัน โดยมีระเบียบแบบแผนอันเป็น
คุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ ซึ่งสลายหลังสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มี
การแบ่งเขตการปกครองโดยมีขนาดลดหลั่นกันลงไปจากมณฑล เมือง จังหวัด อำเภอ
ตำบล และหมู่บ้าน มีการจัดแบ่งหน้าที่ราชการที่มีความรู้สติปัญญาความประพฤติให้ไป
ประจำทำงานตามตำแหน่งหน้าที่ เพื่อมิให้มีการก้าวท้าวสับสนกันดังที่เป็นมาแต่ก่อน

มณฑล หมายถึง การรวมเขตจังหวัดตั้งแต่สองจังหวัดขึ้นไปมากบ้างน้อยบ้าง
สุดแต่พลเมืองมากน้อยให้เป็นความสะดวกแก่การปกครองของข้าหลวงเทศาภิบาลจัดเป็น
มณฑลหนึ่ง และการตรวจตราของผู้บัญชาการมณฑล ซึ่งแต่เดิมเรียกว่า “ข้าหลวงใหญ่”
(high commissioner) เมื่อจัดการปกครองโดยระบอบเทศาภิบาลแล้ว โปรดเกล้าฯให้เรียก
ข้าหลวงใหญ่ว่า “ข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑล” เป็นตำแหน่งรองจากเสนาบดี
เจ้ากระทรวงและเหนือผู้ว่าราชการเมืองและข้าราชการพนักงานทั้งปวงในมณฑลนั้นๆ

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

มณฑลที่มีอยู่ก่อนพ.ศ. ๒๔๓๗ มี ๖ มณฑล ได้แก่ มณฑลลาวเฉียง มณฑลลาวพวน มณฑลลาวกาว มณฑลเขมร มณฑลนครราชสีมา และมณฑลภูเก็ต มณฑลลาวเฉียง ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น มณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ และภายหลังเปลี่ยนเป็นมณฑลพายัพ¹⁷ มี ๖ เมือง คือ ๑) นครเชียงใหม่ ๒) นครลำปาง ๓) นครลำพูน ๔) นครน่าน ๕) แพร่ ๖) เกิน ตั้งที่บัญชาการมณฑลที่นครเชียงใหม่

ในหนังสือเรื่องคำอธิบายเรื่องเสด็จมณฑลฝ่ายเหนือ พระนิพนธ์ในสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ กล่าวไว้ว่า

“หัวเมืองมณฑลพิษณุโลกแลมณฑลนครสวรรค์ตั้งแต่ปากน้ำโพธิ์ขึ้นไป แต่โบราณเรียกรวมกันว่า “เมืองเหนือ” คำที่เรียกอย่างนี้เห็นจะเกิดขึ้นแต่เด็กดำบรรพถึงครั้งพระเจ้าอู่ทองครองกรุงศรีอยุธยา ด้วยครั้งนั้นแผ่นดินแบ่งกันเป็น ๒ ราชอาณาจักร พระเจ้าธรรมราชาลิไทยในราชวงศ์พระร่วงครองกรุงสุโขทัยเป็นใหญ่ข้างฝ่ายเหนือ พระเจ้าอู่ทองครองกรุงศรีอยุธยาเป็นใหญ่ข้างฝ่ายใต้ ประชาชนทั้ง ๒ ฝ่ายเป็นไทยด้วยกัน แต่อยู่ต่างอาณาจักรเป็นต่างพวกกัน พวกกรุงศรีอยุธยาจึงเรียกพวกไทยที่อยู่ใต้อาณาจักรของราชวงศ์พระร่วงว่า “ชาวเหนือ” พวกกรุงสุโขทัยก็เรียกพวกไทยที่อยู่ใต้อาณาจักรของพระเจ้าอู่ทองว่า “ชาวใต้” แลเรียก ๒ ราชอาณาจักรนั้นว่า “เมืองเหนือ” แล “เมืองใต้” เป็นเดิมมา สันนิษฐานว่ามูลเหตุจะเป็นดังกล่าวนี้นั้นเมื่อ ๒ ราชอาณาจักรนั้นรวมกันตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ การปกครองก็เป็นอย่าง ๒ อาณาจักรต่อมากกว่า ๒๐๐ ปี ชื่อที่เรียกว่าเมืองเหนือเมืองใต้จึงใช้กันต่อมาจนถึงเมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเลิกวิธีปกครองหัวเมืองเหนืออย่างเป็นทางการต่างหาก ลดลงเป็นแต่หัวเมืองขึ้น ๗ เมือง ชื่อที่เรียกรวมกันว่าเมืองเหนือก็ยังคงเรียกอยู่อย่างเดิม เหตุด้วยหัวเมืองเหล่านั้นอยู่ไกลจะไปมากับราชธานีต้องเดินทางตั้งเดือน อย่างเรียกกันว่า ‘อยู่สุดหล้าฟ้าเขียว’ เพราะฉะนั้นในครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีพระเจ้าแผ่นดินน้อยพระองค์ที่จะได้เสด็จขึ้นไปถึงเมืองเหนือ มาถึงขึ้นกรุงรัตนโกสินทร์นี้ราชธานียิ่งห่างลงมาทางใต้ ในรัชกาลที่ ๑ ที่ ๒ ที่สาม จึงหาได้เสด็จขึ้นไปประพาสถึงเมืองเหนือไม่ แต่เมื่อรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวชอยู่ตลอดรัชกาล ได้ทรงพระอุสาหะเสด็จจุดตั้งขึ้นไปเมืองเหนือเมื่อปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๓๗๖ เสด็จไปถึงเมืองนครสวรรค์ เมืองพิจิตร เมืองพิษณุโลก เมืองสุโขทัย เมืองสวรรคโลก แลเมืองอุตรดิตถ์ ดูเหมือนจะเป็นครั้งแรกที่

¹⁷ หลักฐานเกี่ยวกับกฎข้อบังคับเรื่องการเปลี่ยนชื่อมณฑล ๔ มณฑล ได้แก่ มณฑลตะวันออกให้เรียก มณฑลบูรพา มณฑลตะวันออกเฉียงเหนือให้เรียกมณฑลอิสาน มณฑลฝ่ายเหนือให้เรียกมณฑลอุดร มณฑลตะวันตกเฉียงเหนือให้เรียกมณฑลพายัพ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๗ หน้า ๖๒๐ วันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๓

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

เจ้านายในกรุงเทพฯนี้ได้เสด็จขึ้นไปเมืองเหนือในเวลาบ้านเมืองเปนปรกติ ... เมื่อปี
ชลา พ.ศ.๒๔๐๙ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จฯไปเมืองเหนืออีกครั้ง
โดยเรือพระที่นั่งอรรคราชวรเดช พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
ผนวชเป็นสามเณรอยู่ก็ได้โดยเสด็จด้วยในคราวนั้น...ถึงรัชกาลที่๕ พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริเห็นประโยชน์ในการเสด็จประพาส
เหมือนอย่างสมเด็จพระบรมชนกนาถ จึงเสด็จประพาสตามหัวเมืองใหญ่ๆน้อยในพระ
ราชอาณาจักรที่สามารถจะเสด็จได้เนื่องนี้จ ุเหมือนจะได้เสด็จทั่วทุกเมืองไม่มีเว้น
แลยังทรงพระอุสาหะเสด็จไปทอดพระเนตรกิจการบ้านเมืองถึงนานาประเทศก็หลาย
คราว ว่าจะเพาะเมืองเหนือได้เสด็จฯ ๓ ครั้ง

ครั้งแรกเมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๒๐ (พ.ศ. ๒๔๔๔) คือคราวที่ทรงพระราช
นิพนธ์พระราชหัตถเลขาเสด็จโดยรถไฟไปเพียงพระราชวังบางปะอิน แต่นั้นทรงเรือ
พระที่นั่งแก่ง เรือกลไฟพุ่งขึ้นไปตามลำแม่น้ำจนถึงเมืองฝางข้างเหนือเมืองอุดรดิษฐ์
เป็นที่สุดทาง

ครั้งที่ ๒ ในรัตนโกสินทรศก ๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๔๙) เมื่อทางรถไฟทำขึ้นไปถึง
เมืองนครสวรรค์แล้ว เสด็จโดยทางรถไฟขึ้นไปถึงปากน้ำโพธิ์ แต่นั้นทรงเรือแม่ปะเป็น
เรือพระที่นั่ง ถ่อขึ้นทางลำน้ำพิงจนถึงเมืองกำแพงเพชรเป็นที่สุดทาง

ครั้งที่ ๓ ในรัตนโกสินทรศก ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑)เสด็จโดยทางรถไฟจนถึง
เมืองนครสวรรค์ แล้วทรงเรือพระที่นั่งล่องน้ำลงมาเข้าปากน้ำมะขามเฒ่า ประพาส
ทางลำน้ำเมืองสุพรรณบุรี

มณฑลพายัพ เดิมเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๒ โดย
มีชื่อเรียกว่า "มณฑลฝ่ายตะวันตกเฉียงเหนือ" อีกหนึ่งปีถัดมาจึงเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลพายัพ
เพื่อให้คล้องจองกับชื่อมณฑลอีสานประกอบด้วย ๓ หัวเมือง ได้แก่ เมืองเชียงใหม่ เมือง
แม่ฮ่องสอน และเมืองลำพูน

มณฑลมหาสารภูรี เป็นมณฑลที่แบ่งออกจากมณฑลพายัพในปี พ.ศ. ๒๔๕๘ มี
พื้นที่ครอบคลุมทางด้านตะวันออกของมณฑลพายัพเดิม ได้แก่ เมืองเชียงราย เมืองพะเยา
เมืองน่าน เมืองแพร่ และเมืองลำปาง

มณฑลพิษณุโลก ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.๒๔๓๗ ได้แก่ เมืองพิษณุโลก เมืองพิจิตร เมือง
สุโขทัย เมืองพิชัย (จังหวัดอุตรดิตถ์) และเมืองสวรรคโลก

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เที่ยวมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

สมัยรัชกาลที่ ๖ โปรดฯ ให้ได้ตั้งมณฑลขึ้นอีกมณฑลหนึ่ง คือ มณฑลมหาสารภี ได้แบ่งท้องที่มาจากมณฑลพายัพ มี ๓ จังหวัด คือ ๑) ลำปาง ๒) น่าน ๓) แพร่ ตั้งศาลารัฐบาลมณฑลที่ จังหวัดลำปาง เมื่อพ.ศ. ๒๔๕๘

ต่อมาในสมัยต้นรัชกาลที่ ๗ การปกครองส่วนภูมิภาคคงมี “มณฑล” ซึ่งมีสมุหเทศาภิบาลอันเป็นผู้รับผิดชอบดูแลราชการส่วน “จังหวัด” ที่ขึ้นอยู่ในมณฑลนั้นๆ ทำนองเดียวกับที่ได้เคยเป็นมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ ดังนั้น การปกครองที่จัดแบ่งราชอาณาจักรออกเป็น “ภาค” มี “อุปราช” กำกับดูแลนั้น จึงเลิกไปในต้นรัชกาลที่ ๗ วันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๔๖๘ ประกาศยุบมณฑล ๔ มณฑล¹⁸ คือ ๑) มณฑลมหาสารภี ๒) มณฑลสุราษฎร์ ๓) มณฑลร้อยเอ็ดและมณฑลอุบลราชธานี ๔) ยุบจังหวัดกบินทบุรี ยกอำเภอเมืองกบินทร์และอำเภออรัญประเทศมาขึ้นจังหวัดปราจีนบุรี และคงเหลือ มณฑลต่างๆ ในขณะนั้น รวม ๑๔ มณฑล ด้วยกัน คือ

๑) กรุงเทพมหานคร	๒) มณฑลอยุธยา
๓) มณฑลนครราชสีมา	๔) มณฑลอุดร
๕) มณฑลปราจีน	๖) มณฑลพิษณุโลก
๗) มณฑลพายัพ	๘) มณฑลราชบุรี
๙) มณฑลภูเก็ต	๑๐) มณฑลนครศรีธรรมราช
๑๑) มณฑลปัตตานี	๑๒) มณฑลจันทบุรี
๑๓) มณฑลนครชัยศรี	๑๔) มณฑลนครสวรรค์

ต่อมารัชกาลที่ ๗ ทรงปรับปรุงการบริหารราชการส่วนภูมิภาคอีกในพ.ศ. ๒๔๗๔ เนื่องจากบ้านเมืองต้องเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างหนัก ดังนี้

(๑) ยกเลิกภาคต่างๆ ที่แบ่งไว้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ โดยสิ้นเชิงเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในขณะนั้น

(๒) โปรดให้รวมมณฑลหลายมณฑลเข้าเป็นมณฑลเดียวกัน เช่น รวมมณฑลพายัพ และมณฑลมหาสารภีเข้าเป็นมณฑลเดียวกัน เรียกว่ามณฑลพายัพ รวมมณฑลอุบลราชธานี กับมณฑลร้อยเอ็ดเข้ากับมณฑลราชสีมา รวมมณฑลนครชัยศรีเข้ากับมณฑลราชบุรี รวมมณฑลนครสวรรค์เข้ากับมณฑลอยุธยา เว้นแต่จังหวัดตากและจังหวัดกำแพงเพชรให้ยกไปขึ้นกับมณฑลพิษณุโลก และยุบมณฑลปัตตานีรวมเข้ากับมณฑลนครศรีธรรมราช เป็นต้น

¹⁸ ประกาศเรื่องให้ยุบและรวมการปกครองมณฑลต่างๆ ออกจากหนังสือราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๒ หน้า

บทที่ ๒

สาเหตุของการเสด็จเลียบบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ หลังจากนั้นเพียงปีเศษ ก็เสด็จเลียบบหัวเมืองฝ่ายเหนือ และมณฑลพายัพ จุดหมายเหตุการณ์เสด็จพระราชดำเนิน ระบุว่าพระองค์มีพระราชประสงค์เพื่อทอดพระเนตรสภาพของบ้านเมืองและความเป็นอยู่ของราษฎร และความสำคัญอีกประการคือยังไม่เคยมีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดเสด็จพระราชดำเนินไปมณฑลพายัพมาก่อน ดังข้อความต่อไปนี้

“...เป็นโอกาสให้ทอดพระเนตรภูมิประเทศถิ่นฐานบ้านเมือง ทรงแบความความเป็นไปอันเนื่องด้วยสุขด้วยทุกข์ ตลอดถึงการทำการค้าหาเลี้ยงชีพของข้าขอบขัณฑสีมาอาณาจักรทั่วไป ได้ทรงพบเห็นสิ่งต่างๆ มากอย่างสำหรับจะได้นำมาเป็นเครื่องทรงพระราชดำริตัดแปลงแก้ไขสิ่งที่พินสมัย ผดุงสิ่งที่ดีอยู่แล้วให้คงดีตลอดไป และพยายามให้ดียิ่งๆ ขึ้นสมกับที่ทรงดำรงตำแหน่งเป็นประมุขของชาติ พระราชจรรยาเช่นนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมชนกาทิราช ได้ทรงกระทำเป็นเยี่ยงอย่างอันดีมาแล้ว ต่อมาในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงกระทำเยี่ยงอย่างอันดีมาแล้ว พระบรมเชษฐาธิราช ก็ได้ทรงพระราชนิยมในการเสด็จพระราชดำเนินตามหัวเมืองมณฑลเช่นเดียวกัน ผลของการเสด็จพระราช

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

ดำเนินปรากฏว่า มีแต่กระทำให้ราชการบ้านเมืองทวีความเจริญในทางก้าวหน้าเมื่อ
ดังนี้จึงเป็นการสมควรยิ่งที่จะทรงอนุวัตตามพระราชจรรยาตั่งเช่นสมเด็จพระบรมชน
กาธิราชและสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชได้ทรงประพุดิเป็นทิวฐานาคติมาก่อนแล้ว
นั้น ทั้งเป็นการแสดงความเคารพต่อสมเด็จพระบรมชนกาธิราช และสมเด็จพระบรม
เชษฐาธิราชด้วยอีกส่วนหนึ่ง...¹⁹

ผู้วิจัยพยายามหาคำตอบในเบื้องต้นว่า สาเหตุสำคัญของการเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่าย
เหนือและมณฑลพายัพเกิดขึ้นจากแรงผลักดันหลายๆปัจจัยดังนี้

๒.๑ ความเจริญทางการคมนาคม เส้นทางการค้า และเทคโนโลยีต่างๆ

การคมนาคม

การสร้างทางรถไฟสายเหนือเริ่มในพ.ศ. ๒๔๔๔ ใช้เวลา ๖ ปี ทางรถไฟจึงไปถึง
พิษณุโลก ต่อมาการก่อสร้างชะงักไปหลายปีจนกระทั่งพ.ศ. ๒๔๕๙ จึงสร้างถึงลำปาง และ
ในพ.ศ. ๒๔๖๔ ทางรถไฟจึงไปถึงเชียงใหม่เป็นสถานีสุดท้ายของรถไฟสายเหนือ^๑ การสร้าง
ทางรถไฟถึงเชียงใหม่ในช่วงแรกเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อข้าราชการไทย นักธุรกิจต่างชาติ
และมิชชันนารี แต่ชาวบ้านได้รับประโยชน์โดยตรงน้อยมาก ในด้านการค้าปรากฏว่ารถไฟนำ
สินค้าเข้าไปมากกว่านำสินค้าออก เพราะในช่วงเวลาดังกล่าวสินค้าที่สำคัญที่สุด คือ ไม้สัก
นอกจากนั้นมีสินค้าอื่นๆไม่มากนัก ในช่วงแรกค่าใช้จ่ายสำหรับเที่ยวล่องจึงไม่คุ้มค่านัก ต้อง
ใช้เวลาอีกสักกระยะหนึ่งจึงมีสินค้าพื้นเมืองส่งออกไปมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือข้าว

การปรับปรุงเส้นทางคมนาคมทางบกดำเนินไปอย่างรวดเร็วขึ้น เมื่อมีการสร้าง
เส้นทางรถไฟมาสู่เชียงใหม่เพราะรัฐบาลเห็นความสำคัญของเส้นทางคมนาคมทางบกที่จะ
รองรับการขนส่งสินค้าและผู้โดยสารของรถไฟไปยังสถานที่ที่ไกลจากสถานีรถไฟ ดังนั้นเมื่อ
เส้นทางรถไฟสายเหนือมาถึงสถานีเด่นชัย ในจังหวัดแพร่พ.ศ. ๒๔๕๕ ทำให้มีการปรับปรุง
เส้นทางเกวียนจากเด่นชัยไปยังตัวเมืองแพร่ให้มีสภาพดีพอสำหรับรถยนต์ นอกจากนี้ ยังมี
การปรับปรุงเส้นทางลำปาง-เชียงใหม่เนื่องจากเห็นผลประโยชน์การค้าระหว่างชายแดนของ
พม่า จีน และไทย คือ ยูนนาน เชียงตุง กับเชียงใหม่และลำปาง

¹⁹ กมล มโนชญากร, รองอำมาตย์ตรี. จดหมายเหตุเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือ และมณฑลพายัพ พระพุทธศักราช ๒๔๖๔
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในวันขึ้นปีใหม่ พ.ศ. ๒๔๗๔ กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิ
พรรฒธนากร , หน้า ๑-๒.(ในพระราชปรารภ)

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

หลังจากทางรถไฟมาถึงเชียงใหม่ในปีพ.ศ. ๒๔๖๔ แล้ว พ่อค้าหันมาใช้บริการขนส่งทาง
รถไฟแทนทางเรือ เพราะเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่าแต่สามารถบรรทุกสินค้ามากกว่าและใช้เวลา
น้อยกว่า

รายงานตรวจราชการมณฑลพายัพใน สมเด็จพระเจ้าฟ้าอัญญาองค์เดชาวุธ เจ้าฟ้ากรม
หลวงนครราชสีมา สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอในรัชกาลที่ ๖ เสด็จประพาสมณฑลพายัพ ๑๓
ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ กล่าวถึงเรื่องราวที่น่าสนใจ ดังนี้

“...พระราชชายาเจ้าดารารัศมีเชื้อเพื่อกับข้าพระพุทธเจ้ามากที่สุด...ที่ดอยสุเทพมี
ตำหนักพระราชชายาเจ้าดารารัศมี และบ้านหม่อมเจ้าบวรเดชไปตั้งอยู่แล้ว และบ้าน
ฝรั่งอีกหลายราย น้ำบริบูรณ์กว่าขุนตาลเป็นอันมาก บนดอยมีดอกกุหลาบงาม
เหลือเกิน ดอกขนาดใหญ่ราวดอกบัวสัตตบงกช...”²⁰

พระนิพนธ์รายงานของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครราชสีมา ทูลเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖
แสดงพระราชดำริในข้อราชการต่างๆ นอกเหนือจากเรื่องราวทางสังคมแล้วยังทรงระบุถึงการ
พัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบกกระหว่างเมืองแพร่ไปยังเมืองน่าน อันสรุปได้ดังนี้

- ๑) สามีคิระหว่างพลเมืองชาวเหนือชาวใต้
 - ๒) พวกแม่วและเย้า ซึ่งเป็นพวกที่กีดขวางความเจริญของบ้านเมือง
 - ๓) จรรยาของข้าราชการ ทรงติงว่าใช้แก่พลเมืองว่า เอ็ง กู ฯลฯ
 - ๔) การแบ่งเขตจังหวัด ฯลฯ ทรงเห็นว่ายังไม่พอ ...น่าที่ของนายอำเภอมากเหลือเกิน
ทรงแนะทางผ่อนมอบการติดตามผู้ร้ายแก่ตำรวจภูธร
 - ๕) การเกณฑ์จ้างเป็นเครื่องมือผลให้ราษฎรอย่างไม่ยุติธรรม
 - ๖) โรงเรียนรัฐบาลยังแพ้โรงเรียนมิชชันนารีอยู่มากเพราะขาดความตั้งใจบำรุง
 - ๗) คนจรจัดซึ่งเนรเทศมณฑลนี้ ทำความเสียหายให้แก่พลเมืองมาก
 - ๘) ทรงเห็นควรบำรุงน้ำซึ่งมีอยู่เป็นอันมาก
 - ๙) ทรงเห็นว่าจะโรยหินหลวงทั้งหมดที่ทำไว้
 - ๑๐) ควรทำถนนจากแพร่ไปน่านเพราะยังไม่มีถนนไปถึงเลย
 - ๑๑) กราบบังคมทูลเรื่องมณฑลภาคนี้ยังไม่มีพระแสงราชศัสตราเลย
- จากรายงาน ๑๑ ข้อ ให้ข้อมูลสำคัญ เกี่ยวกับสภาพการเมือง เศรษฐกิจและสังคม

²⁰ เอกสารมร.๖ ม/๑๔ มณฑลพายัพ เรื่องที่ ๒ ร.๖ ม.๒๔ (๑-๒) มณฑลมหาธาษฎร์ พ.ศ. ๒๔๕๔-๒๔๖๔.

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เฝ้ามองมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

ในมณฑลพายัพก่อนสมัยรัชกาลที่ ๗ และข้อสุดท้ายที่กล่าวว่ามณฑลภาคพายัพนี้ยังไม่มีพระแสงราชศัสตราเลยด้วยเหตุนี้จึงอาจมีส่วนผลักดันทำให้สมัยรัชกาลที่ ๗ ทรงมีพระราชดำริถึงความจำเป็นที่จะต้องเสด็จฯ ไปพระราชทานพระแสงราชศัสตรา

หลังจากรถไฟสายเหนือเปิดบริการถึงสถานีเด่นชัยตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๔๕๕ (๘ ปีต่อมา) และมีการเสด็จตรวจมณฑลพายัพของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา (๑๕ ธ.ค. ๒๔๖๓) (หจช.ร.๖ม.๒๗/๑๐) ดังนี้

“... ที่ตำบลเด่นใจ (เด่นชัย) นี้รู้สึกว่าจะครึกครื้นเป็นเมืองอยู่บ้างแล้ว มีท่าที่จะขยายตัวขึ้นอีกได้ นอกจากนั้นสถานีเด่นใจมีผู้มาตั้งโรงสีข้าว และโรงเลื่อยไม้ขึ้นด้วย... โดยโรงเลื่อยไม้แห่งนี้ได้ผลิตกระแสไฟฟ้าแล้วส่งไปตามบ้านเรือนโดยคิดเงินจากบ้านเรือนเหล่านั้น...”

พระนิพนธ์รายงานฉบับนี้สะท้อนให้เห็นความเจริญของเด่นชัยที่ทำให้บรรดาพ่อค้าชาวจีนที่เคยอยู่ที่เมืองแพร่โยกย้ายมาอยู่บริเวณสถานีเด่นชัย หลังจากการเข้ามามีบทบาททางคมนาคมของทางรถไฟสายเหนือ

๒.๒ ด้านเศรษฐกิจทรัพยากรและการขยายตัวของพ่อค้าชาวจีน

เนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำเริ่มขึ้นตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ ๖ ต่อมาเมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ ๗ เสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติทำให้ต้องเผชิญกับปัญหาความยุ่งยากและวิกฤตเกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำซึ่งเป็นปัญหาเร่งด่วนที่ต้องแก้ไข

สาเหตุที่ทำให้เศรษฐกิจตกต่ำในประเทศไทย เกิดจากเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ทำให้สินค้าและวัตถุดิบจากต่างประเทศขาดแคลน การค้าระหว่างประเทศชะงักงัน การเงินฝืดเคืองเกิดขึ้นทั่วไปภายในประเทศ ซึ่งภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกนั้นได้ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะชาวนาเพาะปลูกข้าวเป็นสินค้าส่งออกอันดับหนึ่งของประเทศ ราคาข้าวได้ตกต่ำลงมามากถึง ๒ ใน ๓ และราคาที่ดินลดลง ๑ ใน ๖ ชาวนาขาดเงินสดที่จะซื้อสินค้าอุปโภคบริโภค ขณะเดียวกันก็ไม่มีเงินที่จะเสียภาษีอากรซึ่งภาษีหลักก็คือ “เงินรัชชูปการ” ปีละ ๖ บาท และค่าอากรที่นา ทำให้ประชาชนมีหนี้สินและเกิดการว่างงานสูง สาเหตุที่ทำให้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก มีดังต่อไปนี้

(๑) การเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑ ทำให้หลายประเทศต้องเข้าร่วมสงคราม ส่งผลให้ธุรกิจอุตสาหกรรมในประเทศต่างๆชะงักงันเพราะต่างหันไปผลิตอาวุธสงครามแทน เมื่อสินค้าจากโรงงานผลิตไม่พอเพียงกับความต้องการทำให้สินค้ามีราคาแพง สถานะความ

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

เป็นอยู่และการครองชีพของประชาชนได้รับความเดือดร้อน เมื่อสงครามสงบก็ต้องซ่อม
บูรณะสิ่งก่อสร้างที่เสียหาย ประเทศที่แพ้สงครามก็ต้องชดใช้เงินเป็นจำนวนมาก

(๒) ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ทำให้กรรมกรว่างงานมีการใช้เครื่องจักร
แทนแรงงานคน ทำให้ค่าจ้างแรงงานต่ำกระทบการดำรงชีพของประชาชน เมื่อสงครามสงบ
ลงก็หันมาพัฒนาด้านอุตสาหกรรมภายในประเทศ จนทำให้สินค้าล้นตลาด ขายไม่ออก
ส่งผลต่อประเทศเกษตรกรรมไม่สามารถขายสินค้าทางการเกษตรได้ ประเทศอุตสาหกรรมไม่
มีเงินซื้อ ประเทศเกษตรกรรมก็ไม่มีเงินซื้อสินค้าจากประเทศอุตสาหกรรมด้วยเช่นกัน ผลจาก
ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้นานาประเทศเกิดภาวะฟืดเคือง โรงงาน ร้านค้าและธนาคาร
ล้มละลายเป็นจำนวนมาก กรรมกรประท้วงไม่ทำงาน เกิดความวุ่นวายทางการเมืองเมื่อ
ประเทศต่างๆ เกิดความวุ่นวายและเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้กระทบต่อประเทศสยาม
ตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ ๖ และหนักมากขึ้นในตอนต้นรัชกาลที่ ๗ ในสมัยนี้เองมีการแก้ไข
ปัญหาด้วยการปลดข้าราชการออกหรือยุบหน่วยงานนั้น

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวยังมีการดำเนินนโยบาย
ประนีประนอมกับชาวจีน²¹ การต่อต้านชาวจีนโดยเน้นเรื่องเชื้อชาติและการปลุกกระแส
ชาตินิยมหมดไปในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงตระหนักดีว่าการ
ตั้งข้อรังเกียจเพียงแต่ชาวจีนไม่ได้ก่อให้เกิดผลดีอย่างไร และการใช้พระบรมราชาบายของ
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แบบบังคับให้มีการผสมกลมกลืนระหว่างชาวไทย
กับชาวจีนไม่ได้ผลดีเท่าที่วิธีการปล่อยให้ผสมกลมกลืนกันเองโดยธรรมชาติ

ดังเหตุการณ์ตอนที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนาง
เจ้ารำไพพรรณีฯ เสด็จฯ เลียบมณฑลพายัพและนครเชียงใหม่ สมุหเทศาภิบาลกราบบังคมทูล
เบิกพวกพ่อค้าจีนจังหวัดเชียงใหม่เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๙
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสตอบพ่อค้าจีนที่ เชียงใหม่ ความว่า

“...เราได้ฟังถ้อยคำของท่านทั้งหลายซึ่งกล่าวอวยชัยให้พรเราพร้อมทั้งพระราชินี
กระทำให้เป็นที่น่าพอใจอย่างยิ่งนัก เพราะนอกจากเป็นเครื่องสำแดงอหิยาศัยไมตรีหวังดี
ต่อเราให้ปรากฏส่วนอันที่จริง ความสัมพันธ์ในระหว่างคนไทยกับจีนนี้จะพึงมีขึ้นใน
บัดนี้หรือในเร็ววันนี้หามิได้ ได้มีมาแต่ครั้งโบราณกาลนานมาแล้ว ถึงแม้ไทยกับ
จีนจะไม่ใช้ชนชาติเดียวกัน แต่เพราะไทยกับจีนได้ไปมาค้าขายทำการติดต่อกันมา

²¹ พรรณี บัวเล็ก. ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๗-๒๔๘๒ บทเรียนจากความรุ่งโรจน์สู่โศกนาฏกรรม.
กรุงเทพฯ : พันธกิจ, ๒๕๔๕, หน้า ๔๓๐-๔๓๑.

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

ด้วยความเรียบง่ายเป็นเวลาช้านานจนสนิทชิดเชื้อเป็นอย่างกันเอง อาศัยความ
เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันนี้และเป็นเหตุจูงใจคนไทยมีตัวเราเป็นอาทิ ให้บังเกิดความรักใคร่
นับถือจีนเสมอเหมือนพี่น้องหรือมิตรสหายของไทยที่เดียว อีกประการหนึ่งเล่า
ประชาชนชาวจีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารตั้งเคหสถานและประกอบกิจการอาชีพ
อยู่ในเมืองไทยก็ได้ทำความเจริญแก่ประเทศสยามเป็นเอกประการ พยานหลักฐาน
ที่แลเห็นได้ง่ายซึ่งควรหยิบยกขึ้นอ้างในที่นี้ นั่น ก็เช่นการกสิกรรมและพาณิชย์การซึ่ง
พวกท่านได้จัดทำอยู่ในบัดนี้เป็นตัวอย่าง ทั้งในบางครั้งบางสมัยจีนยังได้เป็นกำลัง
ช่วยเหลือราชการบ้านเมือง ตลอดถึงช่วยในการกุศลสาธารณประโยชน์อย่างอื่น ๆ อัน
เป็นเครื่องสนับสนุนเพิ่มพูนความเจริญแห่งชาติให้สำเร็จลุล่วงไปก็ยังมีอีกมากมาย
ท่านทั้งหลายจงมั่นใจเถิดว่า คนจีนที่เข้ามาอยู่ในเมืองไทย แม้จะแตกต่างกับคนไทย
ก็แต่เพียงชาติกำเนิดเท่านั้น แต่ในส่วนสิทธิอำนาจอันชอบธรรมซึ่งคนจีนควรจะมี
พึงได้แล้วคนจีนจะไม่แตกต่างกับคนไทยเลยตัวเราพร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ของเราได้
พยายามอยู่แล้วอย่างเต็มที่ที่จะให้คนจีนได้รับความร่มเย็นเป็นสุข ความยุติธรรม
ความพิทักษ์รักษา และความเสมอภาค ฯลฯ เท่าเทียมกับคนไทยผู้เป็นเจ้าของถิ่น
ฐานบ้านเมืองเหมือนกัน

วันนี้ท่านทั้งหลายถือว่าเป็นศุภวารดิถีอภิรักษ์ชิตกาลตรงกับวันขึ้นปีใหม่ทาง
ฝ่ายจีนโดยจันทรคตินิยม ได้พักพร้อมกันมาสโมสรสนับนินาต ณ ที่นี้ขอช่วยชัยให้พร
เรา ฉะนั้นในนามแห่งคนไทยและชาติไทยมีตัวเราเป็นประมุข เราขออำนาจพรให้
ท่านทั้งหลายผู้มีอัธยาศัยไมตรีหวังดีต่อตัวเราพร้อมพระราชินี จงดลประสิทธิ์ในจตุ
รพิธพรทั้งสี่ ประสพแต่สิ่งเป็นศรีศุภมงคลสวัสดิ์ นิราศไร้สรรพภัยพิบัติอุปัทวันตราย
ประกอบการค้าขายวัฒนาสถาพรโดยลำดับเป็นนิรันดร์ เทอญ”²²

²² บรรเจิด อินทุจันทร์ยง (บรรณาธิการ) , ประมวลพระบรมราชาโองาตและพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ,
คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี จัดพิมพ์เผยแพร่เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสพระบรมราชสมภพครบ ๑๐๐ ปี, พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๓๖. หน้า ๘๙.

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒน์สาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตอบพ่อค้าชาวจีนข้างต้นบ่งชี้ว่าทรงตระหนักถึงปัญหาคนจีนในสยามเป็นอย่างดี ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการใช้ลัทธิชาตินิยมต่อสู้กับอิทธิพลของคนจีน ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงตั้งพระทัยไว้ว่าอยากเห็นการผสมผสานระหว่างคนไทยกับคนจีน รวมทั้งจะปฏิบัติต่อคนจีนเช่นเดียวกับคนไทย ทั้งนี้เพราะความใกล้ชิดสนิทสนมของคนทั้งสองเชื้อชาติที่มีมาแต่อดีต พระองค์ทรงเห็นว่าการดำเนินมาตรการเช่นนี้จะทำให้คนจีนมีความรู้สึก “เป็นคนไทย” และจงรักภักดีกับแผ่นดินสยามเช่นเดียวกับแผ่นดินเกิด จะเห็นได้จากความสับสนเรื่องต่อมาในรัชสมัยของพระองค์มิได้ออกพระราชบัญญัติใหม่ๆเกี่ยวกับคนจีนอีก ยกเว้นพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. ๒๔๗๐ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะควบคุมการอพยพการเข้ามาของคนจีนมิให้มีจำนวนมากเกินไป

๒.๓ พระบรมราโชบายทางการเมืองและการปกครอง

๒.๓.๑ รัฐประศาสน์ในบายตามรอยพระบรมชนกนาถ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเคารพเทิดทูนและศรัทธาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมชนกนาถเป็นอย่างยิ่ง ในพระราชนิพนธ์คำนำของหนังสือพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องการเปลี่ยนแปลงแก้ไขการปกครองแผ่นดิน รัชกาลที่ ๗ ทรงโปรดฯให้จัดพิมพ์ขึ้นในวันคล้ายวันสวรรคต ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงไว้ว่า จากการอ่านพระราชดำรัสนั้นแล้วเมื่อพระองค์กลับมาจากทวีปยุโรปในพ.ศ. ๒๔๖๗ ทำให้พระองค์เกิดความรู้สึกเลื่อมใสศรัทธาในองค์พระบรมชนกนาถ ดังหลักฐานในข้อความต่อไปนี้

“ เมื่อข้าพเจ้าได้อ่านพระราชดำรัสนี้แล้ว รู้สึกว่าเป็นหนังสือสำคัญอย่างยิ่ง ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกเพิ่มพูนความเลื่อมใสในพระปรีชาสามารถ และพระบารมีของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงยิ่งขึ้นอีกทั้งทำให้ความรัก และนับถือในตัวพระองค์ซึ่งข้าพเจ้ามีอยู่แล้วเต็มหัวใจให้หนักแน่นเต็มตื่นมากขึ้นอีกด้วย...

...พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง...ทรงพระราชดำริโดยรอบคอบ ได้ทรงเลือกประเพณีการปกครองทั้งของไทยเราและของต่างประเทศประกอบกันด้วยพระปรีชาญาณอันยอดเยี่ยม ได้ทรงจัดการเปลี่ยนแปลงวิธีปกครองเป็นลำดับมาล้วนเหมาะสมเหตุการณ์และเวลา ไม่ช้าเกินไป ไม่เร็วเกินไป ... พวกเราผู้เป็นพระบรมวงศานุวงศ์และข้าพหุลละของธุลีพระบาทผู้มีความจงรักภักดีและรู้สึกในพระมหากรุณาธิคุณแห่งสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงอยู่ทุกขณะจิต ควรตั้งใจดำเนินตามรอยพระยุคลบาทตามแต่จะทำได้ ควรพยายามแลดูการล่วงหน้า แต่ก็ควรเหลียวหลังดูประเพณีและ

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

หลักการที่ล่องไปแล้วด้วยเหมือนกัน ใน ๒ อย่างนี้ก็พอจะทำได้ มียากอยู่แต่เพียงจะเลือกเวลาให้เหมาะ อย่าให้ช้าเกินไป อย่าให้เร็วเกินไป ข้อนี้แหละยากยิ่งนัก นอกจากมีสติปัญญาแล้วยังต้องมีโชคดีประกอบด้วย”²³

ความเลื่อมใสศรัทธาในพระปรีชาสามารถของพระชนกนาถดังทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินรัฐประศาสนนโยบายคล้ายคลึงกับพระบรมชนกนาถหลายประการ ดังการให้พระบรมวงศานุวงศ์เข้ามามีบทบาททางการเมืองการปกครอง และการฟื้นฟูบทบาทของสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน รวมทั้งการเสด็จเยี่ยมมณฑลต่างๆในพระราชอาณาจักรและการพระราชทานพระแสงราชศัสตราประจำเมือง เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงมีคำกล่าวว่ารัชสมัยของพระองค์เป็นสมัยของการกลับไปสู่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (a return to Chulalongkorn) ประกอบกับพระราชอัธยาศัยที่มีความอ่อนน้อมถ่อมพระองค์ และเคารพนับถือพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งมีปัจจัยมาจากการที่พระองค์มีพระชนษาน้อยกว่าพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงทั้งหลายเมื่อทรงเสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติทรงมีพระชนมายุ ๓๒ พรรษา นอกจากนี้ยังทรงตระหนักดีว่าพระองค์ทรงมีประสบการณ์ทางด้านการบริหารประเทศน้อย ทำให้มีพระประสงค์ที่จะขอคำแนะนำจากพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งมีประสบการณ์ทางการเมืองและการคลังมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระองค์ทรงมีความไว้วางพระราชหฤทัยในพระบรมวงศานุวงศ์เป็นอย่างมาก ดังตัวอย่างตอนหนึ่งในพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ความว่า “...ฉันเองได้รับความสบายใจจากข้อที่ว่า เจ้านายต่างแสดงพระองค์ว่ารักชาติ ไม่มีพระองค์ไหนที่ทรงคิดถึงอะไร นอกจากประโยชน์ของชาติ ไม่มีเจ้านายพระองค์ไหนทรงคิดจะได้ดีแก่พระองค์เองเลย ทุกๆพระองค์ทรงมีพระทัยแต่จะช่วยเหลือฉัน ทรงทำดีต่อฉันอย่างมากมายที่สุด ฉันจึงรู้สึกถ้าพระราชวงศ์ยังจะทรงคิดได้เช่นนั้นแล้วประเทศสยามและพระราชวงศ์จักรีจะคงอยู่ต่อไปได้ แม้ว่าจะประสบความลำบากเพียงใดก็ตาม...”²⁴

²³ พระราชนิพนธ์คำนำของรัชกาลที่ ๗ ใน หนังสือพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน. กระทรวงยุติธรรมพิมพ์สนองพระเดชพระคุณในโอกาสวันพระบรมราชสมภพครบ ๑๕๐ ปี กันยายน ๒๕๕๖, หน้า ๑ - ๔.

²⁴ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์. เกิดวังปารุสก์ฉบับสมบูรณ์ ,กรุงเทพฯ :ริเวอร์บุ๊คจำกัด:พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ ,๒๕๔๗,หน้า ๒๑๖.

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

ลักษณะการปกครองของไทยในสมัยโบราณ นอกจากพระมหากษัตริย์จะทรงดำรงฐานะเป็นผู้นำในการปกครองประเทศแล้ว ในยามที่บ้านเมืองเกิดศึกสงครามยังทรงดำรงตำแหน่งผู้นำทางการทหาร ในฐานะจอมทัพผู้เข้มแข็งกล้าหาญอีกด้วย หากจะพิจารณาความหมายของคำว่า “พระมหากษัตริย์” แล้ว ตามรูปศัพท์ “กษัตริย์” หมายถึงนักรบ “มหา” หมายถึงยิ่งใหญ่ คำว่า “พระมหากษัตริย์” จึงหมายถึง “นักรบผู้ยิ่งใหญ่” และในฐานะนักรบผู้ยิ่งใหญ่ สิ่งที่จะขาดเสียมิได้คืออาวุธในการต่อสู้พาดฟันปราบปรามข้าศึก อาวุธสำคัญของนักรบคือดาบ นักรบกับดาบจึงเป็นสิ่งคู่กันเสมอมา โดยไม่อาจแยกความสำคัญของสิ่งหนึ่งสิ่งใดออกจากกันได้ และด้วยฐานะความสำคัญของพระมหากษัตริย์ที่คงไว้ซึ่งพระราชอำนาจและความศักดิ์สิทธิ์เปรียบเสมือนสมมติเทพนั้น จึงมีการใช้ราชาศัพท์เพื่อยกย่องพระองค์ให้แตกต่างจากคนธรรมดาสามัญมากที่สุด คำราชาศัพท์เรียกอาวุธสำคัญประจำพระองค์พระมหากษัตริย์คือ “พระแสงราชศัสตรา” นอกจากนี้ยังมีชื่อเรียกต่างกันไปอีกหลายอย่าง เช่น พระแสงราชศัสตรา พระแสงราชศัสตราวุธ พระแสงราชอาวุธ หรือพระแสงดาบอาญาสิทธิ์ เป็นต้น เนื่องจากพระแสงราชศัสตราที่มีความสำคัญยิ่งในฐานะเป็นสัญลักษณ์แทนพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ฉะนั้นจึงปรากฏธรรมเนียมว่าเมื่อใดก็ตามที่พระมหากษัตริย์โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระแสงราชศัสตราให้แก่เจ้านายหรือขุนนางผู้หนึ่งผู้ใด มีความหมายว่าพระองค์มีพระราชประสงค์ให้บุคคลผู้นั้นมีอำนาจราชสิทธิ์เด็ดขาดในการปฏิบัติราชการแทนพระองค์ในวาระสำคัญต่างๆ แม้จนกระทั่งสามารถตัดสินพิพากษาลงโทษผู้กระทำความผิดถึงขั้นสูงสุด คือสังหารชีวิตได้โดยไม่ต้องกราบบังคมทูลให้ทราบความก่อน²⁵

เอกสารเรื่อง “เจ้าลาวลงมาเฝ้า” ²⁶ (วันที่ ๒๗ ธ.ค. - ๑๒ ม.ค. ๒๔๖๘) มีเนื้อหาสำคัญ ๒ ประเด็น คือ ประเด็นแรกเป็นเรื่องเจ้าพระยายมราชทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๘

ใจความเป็นเรื่อง มหาอำมาตย์โท เจ้าแก้วนรรัฐ เจ้านครเชียงใหม่ กับมหาอำมาตย์โท เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ เจ้านครลำพูนลงมาเฝ้าฯ รัชกาลที่ ๗ เจ้าพระยายมราช จึงได้กราบบังคมทูลว่าโปรดให้เฝ้าวันใดก็ได้ รัชกาลที่ ๗ ทรงมีพระราชกระแสตอบว่า

²⁵ พระแสงราชศัสตราประจำเมือง จัดพิมพ์โดยคณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี เพื่อเป็นที่ระลึกเนื่องในมหามงคลสมัยฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๓๙ , หน้า

²⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. รหัส เอกสาร ร.๗ม.๓๐ เรื่อง มณฑลพายัพ : เจ้าลาวลงมาเฝ้า (๒๗ ธ.ค.- ๑๒ ม.ค.

๒๔๖๘) และ ร.๗ม.๓๐/๒ รัฐประศาสน์โนบาย เรื่อง จะคิดให้ลาวในมณฑลพายัพ กลับเป็นคนไทย

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเสวยมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

“การที่เจ้านครทั้งสองจะเข้าเฝ้านั้น ควรนำเฝ้ามเหมือนข้าราชการหัวเมืองธรรมดา ถ้าจะเข้าเฝ้าพิเศษ เช่น มีของถวาย ให้นำเฝ้าที่พระที่นั่งบรมพิมาน ก่อนเสด็จลงทรงธรรม “

ประเด็นที่สองเป็นเรื่องที่เจ้าพระยามรราชทูตเกล้าฯ ถวายรัชกาลที่ ๗ เมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๔ ใจความเป็นเรื่อง เจ้ามหาพรมสุรธาดา เจ้าผู้ครองนครน่านลงมาเพื่อขอเข้าเฝ้าฯ รัชกาลที่ ๗ เช่นเดียวกับเจ้านครเชียงใหม่และเจ้านครลำพูน รัชกาลที่ ๗ ทรงมีพระราชกระแสตอบว่า

“ให้เฝ้าอย่างเจ้านครเชียงใหม่ เวลา ๖ ล.ท. (หลังเที่ยง) วันที่ ๑๕ มกราคม.”

จากเอกสารดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าเป็นธรรมเนียมที่เจ้าหัวเมืองประเทศราชจะต้องมาเข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ใหม่เพื่อแสดงความจงรักภักดี เพราะหลังจากนั้นถัดไปอีกประมาณไม่ถึงเดือน ทางพระราชสำนักที่กรุงเทพฯ มีการจัดพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๗ ในวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๔ และอีกหนึ่งปีถัดมา ระหว่างวันที่ ๖ มกราคม – ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๕ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ก็เสด็จพระราชดำเนินเสวยมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ ทั้งนี้การเสด็จฯ ส่วนหนึ่งคงอาจจะเกี่ยวข้องกับรัฐประศาสนนโยบายเรื่องจะคิดให้ลาวในมณฑลพายัพกลับเป็นคนไทย^{๒๗} ด้วยประการหนึ่ง ดังหลักฐานเอกสารที่เจ้าพระยามหิธร กราบทูลพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ ความว่า

“ตามลายพระหัตถ์ที่ ๓๒๑/๒๓๗๗๒ ลงวันที่ ๑๐ เดือนนี้ (๑๐ มีนาคม ๒๔๖๔) ว่า นายวีต กงสุลเยเนรอลอังกฤษประจำเชียงใหม่ รายงานการที่ข้าหลวงอังกฤษประจำเมืองเจียวเข้ามาเที่ยวในพระราชอาณาเขตตั้งรู้สึกปลาบปลื้มยินดีเป็นอย่างยิ่งที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายสยามได้รับรองเป็นอย่างดี กับว่าได้ทรงรับหนังสือทูตอังกฤษอันกล่าวถึงบันทึกของเซอร์ ฮาร์คอร์ตบัตเลอร์ในเรื่องรัฐประศาสนนโยบายอังกฤษในการปกครองเมืองเจียวว่าอังกฤษไม่ได้ปกครองโดยตรง เป็นแต่แนะนำให้พวกเจ้าฟ้าผู้ปกครองเมืองดำเนินการปกครองไปตามแบบธรรมเนียมเดิม และกล่าวถึงเรื่องการทำถนนทางแถบเหนือพระราชอาณาเขตดีว่าเป็นการสำคัญนั้น ได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ทรงมีพระราชปรารภว่า ที่อังกฤษอธิบายยืดยาวเช่นนั้น ประสงค์จะให้เราเอาอย่างบ้างสำหรับเมืองลาวหรืออย่างไร เป็นสิ่งที่น่ารู้มากกว่า เจ้าฟ้าเจียวปกครองเองได้เพียงไร และมีผลอย่างไร

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

ส่วนรัฐประศาสนของเรานี้ ก็ต้องการให้ “ลาวเป็นไทย” ตามมูลชาติ ซึ่งถ้าจะให้ถูกแท้แล้ว สกุลที่เรียกว่าสกุลเจ้าลาวก็ควรถือเป็นสกุลไทยอันมีชื่อเสียงอันหนึ่ง”²⁸

๒.๓.๒ การประกาศพระราชอำนาจผ่านการพระราชทานพระแสงราชศัสตรา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทาน “พระแสงราชศัสตราประจำเมือง” แก่บรรดาหัวเมืองในคราวเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนืออย่างเป็นทางการ ด้วยทรงมีพระราชประสงค์แตกต่างจากหลักการเดิมที่เคยมีการพระราชทานพระแสงราชศัสตราหรือเรียกว่า พระแสงดาบอาญาสิทธิในรัชกาลก่อนหน้านั้น กล่าวคือ เดิมเป็นการพระราชทานไว้เป็นประจำแก่บุคคลซึ่งภายหลังกลายเป็นดาบประจำตระกูลประการหนึ่ง กับอีกประการหนึ่ง พระราชทานเป็นการชั่วคราวเฉพาะกิจเมื่อเสร็จสิ้นภารกิจต้องกราบบังคมทูลถวายคืน แต่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงมีพระราชประสงค์เพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนพระองค์ และเพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งพระราชอำนาจพระมหากษัตริย์ในการปกครองแผ่นดินตลอดจนทรงกำหนดให้ใช้สำหรับแทนน้ำในการพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาในหัวเมืองเป็นสำคัญ มิได้หมายให้อำนาจเฉพาะบุคคลใดบุคคลหนึ่งเหมือนดังเช่นกาลก่อน ส่วนผู้รับพระราชทานอาจเป็นสมุหเทศาภิบาล หรือผู้ว่าราชการเมืองเป็นเพียงผู้แทนของมณฑลหรือเมืองในการรับพระราชทานเท่านั้น (ลักษณะรูปแบบของพระแสงจะมีชื่อแตกต่างกันระหว่างจังหวัดดังนี้ หากเป็นที่ว่าการมณฑลจะเป็นพระแสงด้ามทองฝักทองลงยาราชาวดี จังหวัดนอกเหนือจากนั้นเป็นพระแสงด้ามทองฝักทอง) นอกจากนี้ยังพระราชทานหลักเกณฑ์ไว้ว่า เมื่อใดที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมและประทับแรม ณ เมืองนั้นอีก ให้ผู้ว่าราชการเมืองทูลเกล้าฯ ถวายพระแสงราชศัสตราประจำเมืองคืนไว้ประจำพระองค์ トラบจนเมื่อใดจะเสด็จพระราชดำเนินกลับ จึงพระราชทานพระแสงราชศัสตราประจำเมืองคืนไว้แก่จังหวัดนั้น ๆ ดังเดิมนอกจากจะพระราชทานพระแสงราชศัสตราแล้ว ยังหลักฐานในการเสด็จมณฑลฝ่ายเหนือของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเสมาเงินเป็นรูปพระจุลมงกุฎกับอักษรพระนามไว้พระราชทานเป็นที่ระลึกสำหรับเด็กชายหญิงตามหัวเมืองที่เสด็จประพาส

²⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงมหาดไทย รัชกาลที่ 7 รหัสไมโครฟิล์ม ม.ร.7ม/52 รหัส

เอกสาร ร.7ม.30 เรื่องมณฑลพายัพ : รัฐประศาสนนโยบายเรื่องคิดให้ลาวในมณฑลพายัพ
กลับเป็นคนไทย (20 มีนาคม 2468)

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

ด้วย (เสมาตราพระจุลมงกุฎกับอักษรพระนามนี้โปรดให้สร้างด้วยทองคำ สำหรับพระราชทานแก่หม่อมเจ้าและบุตรข้าราชการที่ตามเสด็จครั้งนั้นด้วย)²⁹

การพระราชทานพระแสงราชศัสตราดังกล่าวนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ต่างทรงยึดถือและปฏิบัติตามพระราชปณิธานในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในเวลาต่อมา

การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๖๕ ทรงมีพระราชประสงค์ในการพระราชทานพระแสงราชศัสตราให้แก่บรรดาจังหวัดต่างๆ ที่พระองค์เสด็จเยือน โดยมี กระทรวงวัง ทำหน้าที่ประสานงานกับจังหวัด เพื่อเตรียมซักซ้อมในพิธีการรับพระราชทานพระแสงราชศัสตราประจำเมือง³⁰ ดังนี้

ขั้นตอนการพระราชทานพระแสงราชศัสตราสมัยรัชกาลที่ ๗

๑. ผู้ว่าราชการเมือง เชิญดอกไม้รูปเทียน (ดอกไม้ที่ใช้นั้นคือเครื่องบูชา ๕ อย่าง ได้แก่ ๑) หญ้าแพรก ๒) เมล็ดพรพรรณผักกาด ๓) ดอกมะลิ ๔) ข้าวตอก ๕) ข้าวสาร โดยเย็บเป็นกระทง ๕ ช่องบรรจุของละสิ่งในกระทงเดียวกัน) ไปเฝ้ากราบบังคมทูลอัญเชิญเสด็จเข้าเขตเมืองแล้วตามเสด็จพระราชดำเนินมาในขบวนจนถึงเมืองหรือพลับพลา ซึ่งมีราษฎรเฝ้าพระราชทานพระแสง
๒. ที่มุกหน้าพลับพลา มีการจัดตั้งโต๊ะที่บรรจุคำถวายชัยมงคล ๑ โต๊ะ ตั้งราวพาดพระแสงสำหรับเมื่อพระราชทานแล้วจะได้เชิญขึ้นประดิษฐานไว้ ๑ โต๊ะ โต๊ะใหญ่ตั้งดอกไม้รูปเทียนของข้าราชการ ๑ โต๊ะ พวกชาวจีนจัดกิมฮวยอั้งตี้วประดับบนโต๊ะใหญ่อีก ๑ โต๊ะ ถัดจากโต๊ะข้าราชการ และกำนันผู้ใหญ่บ้านพ่อค้าราษฎรยืนเฝ้า มีเทศาภิบาลหรือผู้ว่าราชการเมืองเป็นหัวหน้า
๓. เมื่อเสด็จประทับมุขพลับพลา สมุหเทศาภิบาลเปิดกระทงดอกไม้ และนำข้าราชการกราบถวายบังคม แล้วจึงเปิดที่บรรจุคำถวายชัยมงคลนำคำถวายชัยมงคลออกอ่านถวาย ขั้นตอนถัดไปเป็นการพระราชทานพระบรมราโชวาท และพระราชทานพระแสงราชศัสตรา เมื่อสมุหเทศาภิบาลรับพระแสงแล้วเชิญขึ้นไว้

²⁹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชหัตถเลขาคราวเสด็จมณฑลฝ่ายเหนือ ในรัชกาลที่ ๕ พิมพ์ครั้งที่ ๒ (ท่านผู้หญิง สำอองวรรณ ล้ำชา พิมพ์เป็นบรรณาการเนื่องในวันปีใหม่ พุทธศักราช ๒๕๔๙ (กรุงเทพฯ: เอ.พี. กราฟฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓.

³⁰ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. สบ.๒.๔๖/๑ เอกสารส่วนพระองค์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระยาดำรงราชานุภาพ แผนกหัวเมืองฝ่ายเหนือ (๒๔ พ.ค.- ๕ ม.ค. พ.ศ. ๒๔๖๙) อ้างจาก พระแสงราชศัสตราประจำเมือง จัดพิมพ์โดยคณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี เพื่อเป็นที่ระลึกเนื่องในมหามงคลสมัยฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๓๙, หน้า ๑๑๙-๑๒๐.

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

บนราวพระแสงแล้ว ต้องกราบบังคมทูลแสดงความยินดี ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ให้
“ไชโย” ถวายชัย ข้าราชการตลอดจนราษฎรรับให้ด้วยคำว่า “ไชโย” ตลอดจน
จนกว่าสมุหเทศาภิบาลได้เชิญพระแสงขึ้นประดิษฐานบนราวแล้วจึงหยุด และ
ระหว่างให้ไชโยนั้น พิณพาทย์ต้องบรรเลงเพลงสาธุการ และพระสงฆ์สวดชัย
มงคลคาถาด้วย

๔. เมื่อเสด็จลงจากพลับพลาแล้ว ต้องเชิญพระแสงราชศัสตราไปตั้งไว้เป็นที่
ประทับเป็นเครื่องราชูปโภค และต้องมอบหมายมหาดเล็กผู้เป็นเจ้าหน้าที่ไว้
เวลาเสด็จออกจากเมืองจะได้พระราชทานคืนมารักษาไว้ประจำเมือง เวลาเสด็จ
มายังเมืองที่ได้พระราชทานพระแสงนั้นเมื่อใด ต้องเชิญพระแสงทูลเกล้าฯถวาย
และเมื่อเสด็จกลับจะได้พระราชทานคืนดังนี้เสมอไป

ต่อมาสมัยรัชกาลปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริที่จะทรงอ้าง
สืบทอดธรรมเนียมโบราณราชประเพณี โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการอนุรักษ์ฟื้นฟู
ธรรมเนียมโบราณราชประเพณีสำคัญ เพื่อความเป็นเลิศเป็นสวัสดิมงคล ความสมัครสมาน
สามัคคีและความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของชาติ เฉพาะธรรมเนียมปฏิบัติเกี่ยวกับพระแสงราช
ศัสตราประเมืองถือเป็นธรรมเนียมโบราณราชประเพณีหนึ่ง ที่ทรงมุ่งหมายจะรักษาไว้แก่
แผ่นดิน กล่าวคือในการเสด็จแปรพระราชฐาน หรือเสด็จพระราชดำเนินในพระราชพิธีสำคัญ
ณ จังหวัดใด ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จังหวัดที่มีพระแสงราชศัสตราประจำเมืองไว้แต่
กาลก่อน ทูลเกล้าฯถวายพระแสงราชศัสตราประจำเมืองไว้ประจำพระองค์ จนกว่าจะเสด็จพระ
ราชดำเนินกลับจึงพระราชทานคืนตามธรรมเนียมปฏิบัติที่มีมาแต่เดิม

ปัจจุบันถึงแม้ว่าการเมืองการปกครองของไทยจะเปลี่ยนแปลงมาสู่ระบอบ
ประชาธิปไตยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ แต่สถาบัน
พระมหากษัตริย์ก็ยังคงดำรงซึ่งความสำคัญเช่นเดิม ด้วยทรงเป็นองค์พระประมุขและเป็นศูนย์
รวมจิตใจของปวงชนชาวไทยทุกหมู่เหล่า อาจกล่าวได้ว่าไม่ว่าสถานการณ์บ้านเมืองจะ
เปลี่ยนแปลงไปเช่นไร พระแสงราชศัสตรายังคงมีความหมายและความสำคัญ ในฐานะเป็น
สัญลักษณ์แทนพระองค์อยู่จนถึงทุกวันนี้ แม้วรัชกาลปัจจุบันจะมีได้มีการพระราชทานพระ
แสงราชศัสตราประจำเมืองต่างๆ

อย่างไรก็ตาม ทรงตระหนักถึงความสำคัญในการอนุรักษ์สืบสานธรรมเนียมโบราณ
ราชประเพณีอันดีงามแต่กาลก่อน ในการนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯให้บรรดาจังหวัดที่เคยได้รับพระราชทานพระแสงราชศัสตราประจำเมืองทูลเกล้าฯ
ถวายพระแสงราชศัสตราประจำเมืองคืนไว้ประจำพระองค์ ในวโรกาสที่เสด็จพระราชดำเนิน

นางฉัตรบริงกษ ศิริวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

แปรพระราชฐาน หรือในการประกอบพระราชพิธีสำคัญ ณ จังหวัดนั้น ๆ และเมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับ จึงพระราชทานพระแสงราชศัสตราประจำเมืองคืนไว้แก่จังหวัดนั้น ๆ ดังเดิมนับว่าเป็นธรรมเนียมโบราณราชประเพณีอันดีงามที่ยังคงปรากฏอยู่คู่แผ่นดินไทยตราบจนปัจจุบัน³¹

๒.๔ การเสด็จทอดพระเนตรและการสมโภชข้างพลายสำคัญ

หลังจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๔ แล้ว มีสเตอร์ ดี. เอฟ. แมคฟี ผู้จัดการป่าไม้บริษัทยูนิฟายด์ จำกัด อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ได้ส่งโทรเลขมากราบบังคมทูลว่า ข้างพังหล้า สูง ๗ ฟุต ๔ นิ้ว ตกถูกเป็นข้างเผือกที่ป่าแม่ยางมีม อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมคชบาลขึ้นไปดูที่เมืองเชียงใหม่ ได้ความว่าเป็นข้างเผือกถูกต้องตามลักษณะทุกประการ เนื่องจากข้างยังเล็กอยู่จึงโปรดฯให้เลี้ยงไว้ที่เมืองเชียงใหม่ก่อน เพราะถ้าจะนำมาสมโภชตามราชประเพณีในพระนครก็เกรงว่าข้างจะชอกช้ำในการเดินทางซึ่งคงจะไม่สะดวกนัก ดังนั้นในคราวเสด็จเยี่ยมมณฑลพายัพ และนครเชียงใหม่จึงเสด็จไปทอดพระเนตรข้าง เมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม ๒๔๖๔ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล ทรงเล่าถึงเหตุการณ์ครั้งนั้นว่า

“...ในหลวงทรงเครื่องยูนิฟอร์มทหารบกเหมือนท่านอมรทัต (หม่อมเจ้าอมรทัต กฤดากร) สมุหราชองครักษ์ และทรงยืนอยู่ด้วยกันที่นอกคอกข้างอยู่ พอเปิดคอกให้เดินออกมาเฝ้า ข้างนั้นก็ตรงไปยกวงขึ้นแตะหัวอันเป็นกิริยาไหว้ของข้างที่ตรงในหลวง โดยเฉพาะ ไม่ใช่ท่านอมรทัต ทุกคนที่อยู่ในนั้นต้องหัวเราะว่ารู้ได้อย่างไรว่าคนไหนเป็นในหลวง เพราะจะสอนให้ข้างดูพระบรมรูปได้นั้นออกจะเกินไป เชื่อได้ยาก...”³²

ในกรณีนี้ จดหมายเหตุการณ์เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือ และมณฑลพายัพระบุว่า ต่อมาในวันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๔ จึงทรงโปรดฯให้มิจานสมโภชข้างพลายสำคัญ เจ้าพนักงานเตรียมการพระราชพิธีไว้ในโรงข้างซึ่งอยู่ตรงหน้าที่ประทับ ตั้งโต๊ะหมู่ประดิษฐานพระชัยวัฒน์เงินหลังข้าง ตั้งพระเต้าปทุมนิมิตน้อยทองเงิน พร้อมด้วยเครื่องนมัสการทองทิศ ตั้งอาสนสงฆ์ ทอดพระราชอาสน์และเก้าอี้ที่ประทับพระบรมวงศานุวงศ์ ด้านใต้โรงข้างปลูกปะรำ และปักเต็นท์รูปไข่เป็นที่ให้ข้าราชการเฝ้า ส่วนที่พลับพลาของทอดพระราชอาสน์ ตั้ง

³¹ พระแสงราชศัสตราประจำเมือง จัดพิมพ์โดยคณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี เพื่อเป็นที่ระลึกเนื่องในมหามงคลสมัยฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๓๙ , หน้า

³² หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล.. “รัชกาลที่ ๗ เศรษฐกิจตกต่ำและเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือ “ ศิลปวัฒนธรรม ๒๐ (เม.ย. ๒๕๔๒) , ๖๔-๗๓.

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

เก้าอี้พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการไว้พร้อมเสร็จ พอจนเวลาแล้ว เจ้าแก้วนรรัฐพร้อมด้วยเจ้าหน้าที่กรมช่างต้น ได้จัดกระบวนแห่ช้างจากที่พักเชิงดอยสุเทพเข้ามาในเมือง เวลา ๑๖.๓๐ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯออกพลับพลาทอง โปรดเกล้าฯ ให้เดินกระบวนแห่ช้างพลายสำคัญพร้อมด้วยลิงเผือก³³ (ลิงเผือกตัวที่นักโทษชื่อ นายหนอมให้บิดามารดาปล่อยเกล้าฯถวายคราวเสด็จเมืองพิษณุโลก) เข้าสู่โรงพิธีสมโภชกระบวนแห่มีช้างตั้ง ช้างนำ ช้างตาม พลเดินเท้าถือเครื่องอาวุธ เมื่อช้างพลายสำคัญเข้าสู่โรงสมโภชแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ เสด็จจากพลับพลาโดยทางลาดพระบาทไปยังโรงช้าง ทหารบกกราบที่ ๘ กองเกียรติยศกระทำวันทยาวุธ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประเคน ไตรยยามแก่พระสงฆ์ ๒๐ รูปเจริญพระพุทธมนต์

หลังจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ เสด็จพระราชดำเนินกลับสู่พระนครทางรถไฟ อีก ๑๐ เดือนต่อมาช้างพลายสำคัญก็เดินทางสู่กรุงเทพฯด้วยทางรถไฟและมีพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางที่พระที่นั่งอภิเชษฐดุสิต ณ พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๐ พระราชทานพระนามว่า พระเศวตศเดชนทีดิลก

หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล ทรงนิพนธ์เกี่ยวกับงานสมโภชครั้งนี้ว่า “งานนี้ใหญ่โต เพราะโปรดให้ฟื้นฟูตามแบบเก่าขึ้น มีแห่สลากภัตไปเลี้ยงพระ มีการเล่นเกือกทุกชนิดในสนาม พวกฝรั่งสนุกกันมาก เพราะได้ดูงานอย่างไทยจริงๆ เมื่อขึ้นระวางเป็นช้างพระที่นั่งแล้ว ก็อยู่ในโรงซึ่งปลุกคู่กันไว้กับ พระเศวตวรวิรพาของ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ในสวนดุสิตนั้น”³⁴

จึงอาจกล่าวได้ว่าสาเหตุและปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ คือ ความเจริญทางการคมนาคมการขยายเส้นทางถึงสถานีเชียงใหม่ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้ พระบรมราชาบายทางด้านการเมืองการปกครอง และการเสด็จเพื่อประกอบพระราชกรณียกิจสำคัญต่างๆ อาทิ การพระราชทานพระแสงราชศัสตรา

บทที่ ๓

³³ คติความเชื่อแต่โบราณ เชื่อว่าหากมีผู้พบลิงเผือกเมื่อใด ก็จะมีช้างเผือกเมื่อนั้น นอกจากลิงเผือกแล้วยังมีกาเผือกอีกอย่างหนึ่ง สัตว์ทั้งสองถือว่าเป็นคู่บุญของช้างเผือก ถ้าเลี้ยงไว้ด้วยกันจะป้องกันสิ่งอวมงคลที่จะเกิดแก่ช้างได้ อ้างจาก ส. พลายน้อย ในหนังสือเรื่อง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช พิมพ์ครั้งที่ ๒, ๒๕๔๒,

³⁴ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย , เรื่องเดียวกัน.

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

การเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพพุทธศักราช ๒๔๖๕

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะเสด็จพระราชดำเนิน
เยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ ปรากฏในหลักฐานพระราชหัตถเลขา ลงวันที่ ๒๔
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ พระราชทานแก่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ
ว่า³⁵

“ด้วยเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยได้ทรงทำรายการส่งเขปการจั้ดรับเสด็จในการที่
หม่อมฉันจะไปมณฑลพายัพมาให้ดู หม่อมฉันขอมอบถวายให้ท่านทรงดำริห์กะวัน
และเวลาประทับกับอำนวยการจนตลอด ให้ทรงติดต่อและสั่งการงานแก่เจ้าหน้าที่ได้
โดยทางบรมราชโองการตามแต่จะเหมาะแก่กาลและเรื่อง ได้ถวายรายการส่งเขปมา
พร้อมกับหนังสือนี้แล้ว เพื่อท่านจะได้ทรงดำริห์เสียแต่บัดนี้ไป”³⁶

ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึง การเตรียมการวางแผนกระยะทางและงบประมาณในการ
เสด็จฯ เส้นทางของการเสด็จฯ และการเตรียมการรับเสด็จฯ ซึ่งจะทำได้เห็นเหตุ
การณ์ที่เกิดขึ้นและเบื้องหลังของเหตุการณ์บางส่วนที่ไม่เคยปรากฏในเอกสารทางราชการ
ดังต่อไปนี้

๓.๑ การเตรียมการเสด็จฯ

เมื่อได้รับพระราชหัตถเลขาจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวดังข้อความข้าง
ต้น หลังจากนั้นประมาณ ๑ สัปดาห์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ
ทรงมีพระหัตถเลขาทูลพระราชชายาเจ้าดารารัศมีเพื่อปรึกษาเกี่ยวกับพระราชประสงค์ ดัง
พระหัตถเลขาฉบับนี้ยืนยันให้เห็นบทบาทเบื้องหลังการเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและ
มณฑลพายัพของสมเด็จพระดำรงราชานุภาพและพระราชชายาเจ้าดารารัศมีเป็นอย่างดี
กล่าวคือ

“ด้วยพระเจ้าอยู่หัว ตรัสปรึกษาหม่อมฉันถึงเรื่องที่จะเสด็จมณฑลพายัพปลายปีนี้
หม่อมฉันเห็นว่า การไปมาเดี๋ยวนี้อะดวกผิดกับแต่ก่อนมาก พิธีการที่เคยรับเสด็จ
เจ้านายมาแต่ก่อน เช่นแห่เสด็จเข้าเมืองดูถวายเป็นการเล่นไปเสียแล้ว น่าจะต้องคิด
กระบวนกราร รับเสด็จเป็นอย่างใหม่ให้ประเพณีเก่าเข้ากับสมัยปัจจุบันนี้ได้

³⁵ พระอิสริยยศขณะนั้น

³⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ . เอกสารส่วนพระองค์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ลป.๒.๔๖/๑แผนกหัวเมืองฝ่าย
เหนือ รหัสไมโครฟิล์ม ม.สบ.๒/๓๔ , หน้า ๑๖.

*
การนับปีก่อนพ.ศ.๒๔๘๕นับเดือนเมษายนเป็นคั้งปี

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

หม่อมฉันใคร่จะปรึกษาผู้ซึ่งชำนาญการพิธีอย่างเก่าของเมืองเชียงใหม่ ก็ไม่เห็นมีใครนอกจากพระโอรสของเจ้าป่า (พระราชชายา-ผู้วิจัย) จึงคิดว่าขึ้นไปเชียงใหม่ไปทูลหาหรือเรื่องนี้ ทั้งจะได้เป็นโอกาสตรวจ ตราโบราณวัตถุที่เมืองเชียงใหม่และเมืองลำพูนด้วย ปีนี้อายุหม่อมฉันจะเท่าพระชันษา พระชนก-จอม-หัว จะรอฟอทำบุญวันเกิดแล้ว (วันพระราชสมภพ ๒๑ มิถุนายน-ผู้วิจัย) วันพุธที่ ๒๓ มิถุนายนจะออกจากกรุงเทพฯ ไป ถึงเมืองเชียงใหม่วันที่ ๒๔ พัก อยู่ เมืองเชียงใหม่จนวันที่ ๒๙ กลับมากรุงเทพฯ จึงทูลมาให้ทรงทราบเรื่องที่พัก อาหารเลี้ยงท้องจากเจ้าป่า ผู้ที่ไปด้วยเห็นจะสัก ๔-๕ คนด้วยกัน แต่ทางเทศานั้น หม่อมฉันบอกเขาว่าจะไปตรวจโบราณวัตถุ หวังใจว่าที่เมืองเชียงใหม่จะสิ้นฤดูร้อนเพราะฝนตกแล้ว³⁷

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ เสด็จขึ้นไปเมืองเชียงใหม่เพื่อตระเตรียมการเสด็จพระราชดำเนินของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวถึง ๑ สัปดาห์

ต่อมาในวันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๙ พระราชชายาเจ้าดารารัศมีทรงมีพระหัตถเลขาตอบกลับมา ความว่า

“ลายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๓๐ พฤษภาคม หม่อมฉันเพิ่งได้รับเมื่อเมล์แล้วนี้เอง มีความยินดี มากที่จะเสด็จขึ้นมา การรับเสด็จพระเจ้าอยู่หัว หม่อมฉันยังรู้สึกอึดอัดเหมือนกัน ไม่ทราบว่าจะเอาอะไรเป็นหลักเป็นเกณฑ์ เพราะยังไม่เคยที่พระเจ้าแผ่นดินจะเสด็จขึ้นมาเลย สมเด็จพระชายก็มาทรงกะไว้บ้างแล้ว ว่าจะมีแห่ ส่วนเครื่องสูงจะเอาขึ้นมาจากกรุงเทพฯ แล้วจะตกลงกันอย่างไรก็ยังไม่ทราบ ที่จะเสด็จขึ้นมาคราวนี้เจ้าหลวงอยากให้ ประทับที่บ้านของท่าน ส่วนเครื่องหม่อมฉันรับฉลองพระเดชพระคุณด้วยความเต็มใจ เชิญท่านหญิงใหญ่ ท่านพูน ท่านพิลัย เจ้านายเล็กๆ เหล่านั้นขึ้นมาด้วย หมู่นี้หม่อมฉันเจ็บเหลือเกินอยากหาคนคุยด้วย ต้องขอประทานโทษที่ไม่ได้ถามข่าวเรื่องท่านทรงดูมิสึนพระชนม์ หม่อมฉันพึ่งทราบจากพระยาเพชรเมื่อได้รับลายพระหัตถ์แล้วนี้เอง หนังสือพิมพ์ก็ไม่ได้อ่าน ขอทูลถามข่าวมีความเสียใจอย่างมาก อากาศที่เชียงใหม่เวลานี้ ฝนมีบ้าง แต่ร้อนยังไม่หาย”³⁸

³⁷ เอกสารส่วนพระองค์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ม.ส.บ ๒/๓๔ หน้า ๒๕

³⁸ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล, “รัชกาลที่ ๗ เศรษฐกิจตกต่ำและเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือ” บทความในศิลปวัฒนธรรมปีที่ ๒ (เมษายน ๒๕๔๒) หน้า ๖๔-๗๓.

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

บทบาทของพระราชชายาเจ้าดารารัศมีในการเตรียมการรับเสด็จยังปรากฏในพระนิพนธ์ของหม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล เรื่อง ตอนหนึ่งว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพทรงเป็น “Lord High Programme “

“...เสด็จพ่อจึงเสด็จขึ้นไปปรึกษาโครงการรับเสด็จกับเจ้านายทางมณฑลพายัพ มีพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ผู้เป็นพระราชบุตรของพระเจ้าเชียงใหม่อินทวิชยานนท์ ซึ่งพระบิดานำมาทูลเกล้าฯ ถวายให้เป็นบาทบริจาริกาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้นเสด็จสวรรคตแล้ว พระราชชายาก็กราบถวายบังคมลาขึ้นไปอยู่บ้านเกิดเมืองนอนของท่าน พวกเรารู้จักคุ้นเคยกับท่านอย่างดีและเห็นว่าเป็นผู้หญิงที่มีความรู้ความสามารถ ฉลาดเฉลียวในพวกชั้นเอกคนหนึ่ง พระราชชายามีพระธิดาองค์หนึ่งกับสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงแต่สิ้นพระชนม์เสียแต่พระชันษา ๙ ปี ท่านจึงมีแต่พวกหลานๆ อยู่ด้วย ผู้ใดอยากรู้เรื่องทางเชียงใหม่ก็มีพระราชชายาพระองค์เดียวที่จะตอบได้ถูกต้องถี่ถ้วน ทั้งในทางพงศาวดารและขนบธรรมเนียม และในการรับเสด็จครั้งนี้ ที่สำเร็จไปได้อย่างวิเศษดีก็เพราะท่านเป็นผู้จัดการ ข้าพเจ้าจะไม่ลืมถึงงานคราวนี้เลย เพราะงดงามจับใจเป็นอย่างยิ่ง...”³⁹

หลักฐานการวางแผนระยะทางที่จะกะโปรแกรมลเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพนั้นเป็นไปด้วยความละเอียดถี่ถ้วน ดังเอกสารของกระทรวงพาณิชย์แลคมนาคม ซึ่งพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน กราบทูล พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพเมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ เกี่ยวกับระยะทางของแต่ละเมืองที่คาดว่าจะเสด็จพระราชดำเนินไปถึง ดังต่อไปนี้

(๑) แต่สวรรคโลกใหม่ถึงสวรรคโลกเก่า	ระยะ	๑๐ กิโลเมตร
(๒) แต่สวรรคโลกเก่าถึงสุโขทัย	“	๓๙ กิโลเมตร
(๓) แต่สุโขทัยใหม่ถึงสุโขทัยเก่า	“	๑๑ กิโลเมตร
(๔) แต่อุตรดิษฐ์-พระแท่น-ลับแล-อตรดิษฐ์	“	๒๒ กิโลเมตร
(๕) แต่เด่นชัยถึงแพร่	“	๒๕ กิโลเมตร
(๖) แต่ลำปางถึงเมืองงาว	“	๘๗ กิโลเมตร
(๗) แต่เมืองงาวถึงเมืองพะเยาว์	“	๕๓ กิโลเมตร
(๘) แต่เมืองพะเยาว์ถึงเมืองพาน	“	๔๘ กิโลเมตร

39 หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล เรื่องเดิม, หน้า ๑๑

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

(๙) แต่เมืองพานถึงเมืองเชียงราย	“	๔๖ กิโลเมตร
(๑๐) แต่เชียงรายถึงเชียงแสนใหม่	“	๒๗ กิโลเมตร
(๑๑) แต่เชียงแสนใหม่ถึงเชียงแสนเก่า	“	๓๓ กิโลเมตร
(๑๒) แต่สถานีเชียงใหม่ถึงศาลารัฐบาล	“	๒ กิโลเมตร
(๑๓) แต่เชียงใหม่ถึงลำพูน	“	๓๑ กิโลเมตร ⁴⁰

กลุ่มเจ้าหน้าที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการประชุมวางแผนเพื่อจัดการเสด็จฯ และการจัดพระราชพิธีรับเสด็จฯ อย่างรอบคอบ รัดกุมและละเอียดถี่ถ้วน การเสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพในปีพ.ศ. ๒๔๖๕ คือ อภิรัฐมนตรีสภา บทบาทดังกล่าวปรากฏในบันทึกการประชุมเรื่อง “กะประมาณเงินในการเสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือ” อันเป็นเอกสารส่วนพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ สถานที่ประชุมคือ วังวรดิศ ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ เหตุที่ประชุม ณ วังแห่งนี้ เนื่องจากพระองค์ทรงเป็นผู้อำนวยการเสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือฯ

การประชุมครั้งที่ ๑ เป็นเรื่องว่าด้วย” วิธีกะประมาณแลเบิกเงินใช้จ่ายในการเสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือ” ประชุมที่วังวรดิศ เมื่อวันที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๕ มีผู้เข้าร่วมประชุม ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ผู้อำนวยการเสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือ และเจ้าหน้าที่มิได้เป็นอภิรัฐมนตรีเข้าร่วมประชุม คือ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศุภโยคเกษม เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ กับพระยาวรพงษ์พิพัฒน์ ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงวัง และนายพลตรี พระยาศรีสุรราชภักดี ผู้แทนสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงกลาโหม ซึ่งมีได้ทรงเข้าร่วมประชุมในครั้งนี้ แต่ก็ทรงมีบทบาทสูงยิ่งในการตัดสินใจพระทัยชี้ขาดเรื่องต่างๆ เมื่อต้องมีการลงมติในที่ประชุมดังจะเห็นต่อไปได้จากหลักฐานบันทึกการประชุมครั้งที่ ๒

ผลการประชุมครั้งที่ ๑ ที่ประชุมตกลงขอให้กระทรวงวังยื่นบัญชีจำนวนผู้ตามเสด็จฯ ในกระบวนเสด็จฯ โดยละเอียด เพื่อจะยื่นกะงบประมาณต่อกระทรวงพระคลัง

ส่วนการประชุมครั้งที่ ๒ เป็นเรื่อง “กะประมาณเงินในการเสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือ” ประชุมที่วังวรดิศ เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ มีผู้เข้าร่วมประชุม ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงกลาโหม สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย พระเจ้าพี่ยาเธอ กรม

40 เอกสารส่วนพระองค์สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ม.สบ ๒/๑๔ , หน้า ๔๕.

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

หลวงกำแพงเพ็ชรวัชรโยธิน เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ผู้อำนวยการเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือ และเจ้านายที่มีได้เป็น อภิรัฐมนตรีเข้าร่วมประชุม คือพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศุภโยคเกษม เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติกับพระยาวรพงษ์พิพัฒน์ ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงวัง

วัตถุประสงค์ของการประชุมครั้งที่ ๒ มีสาเหตุมาจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ให้ลดทอนรายจ่ายในการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพไม่ให้ไม่เกินหนึ่งแสนบาท ผลจากประชุมครั้งนี้ให้หมายกำหนดการเสด็จถูกลดจำนวนวันเวลา สถานที่ จำนวนคน และพระราชกรณียกิจต่างๆ ที่เกี่ยวข้องลงไปบ้าง ดังนั้นการเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งนี้ซึ่งเดิมกำหนดไว้ ๔๐ วันจึงเหลือเพียง ๓๒ วัน นอกจากนี้เดิมหมายกำหนดการได้วางแผนให้มีการเสด็จพระราชดำเนินเมืองสวรรคโลกและเมืองสุโขทัยอันเป็นราชธานีเก่าของมณฑลฝ่ายเหนือ และเป็นเมืองที่มีนามพ้องกับพระอิสริยยศเมื่อครั้งทรงกรมเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา พระอนุชาธิราชในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทั้งๆที่มีการวางแผนเส้นทางเสด็จโบราณสถานแห่งต่างๆที่อยู่ในเขตเมืองต่างๆเอาไว้แล้วก็ตาม ด้วยเหตุนี้จึงทำให้จำนวนวันเสด็จลดลงเหลือ ๓๒ วันจากหมายกำหนดการเดิม

การประชุมครั้งที่๒นี้ สะท้อนให้เห็นถึงสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของรัฐบาลสยามซึ่งมีงบประมาณค่อนข้างจำกัด สมเด็จพระยาบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพทรงตรัสเปิดประชุมว่า

“...ด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบที่จำนวนเงินสำหรับใช้จ่ายในการเสด็จประพาส ซึ่งตั้งไว้ในงบประมาณปีนี้เป็นจำนวน ๑๐๐,๐๐๐ บาท จะไม่พอใช้ในการเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือซึ่งได้กำหนดเป็นการตกลง และจะต้องเพิ่มเงินขึ้นอีก ทรงพระปริวิตกว่า การประหยัดตัดทอนเงินรายจ่ายของบ้านเมืองในเวลานี้กำลังกวดขัน ซึ่งทราบอยู่ทั่วกันทั้งในประเทศนี้แลนอกประเทศ ถ้าเพิ่มยอดเงินจ่ายในการเสด็จประพาสเข้าไป อีก ก็จะทำให้คิดว่าตัดเงินรายอื่นตัดได้ แต่ส่วนสำหรับเสด็จประพาสเพื่อความสุข สนุกสนานในพระองค์กลับเพิ่มเงินขึ้นในงบประมาณให้มากขึ้น ดังนั้นจึงโปรดให้ที่ประชุม ปรึกษากันดูว่าจะงดที่ประพาสแห่งใดเสียบ้างก็ดี หรือจะงดรายการอย่างใดลงเสียบ้างก็ดี สุดแต่อย่าให้ต้องเพิ่มจำนวนเงินเสด็จประพาสคราวนี้ให้เกินประมาณ ถ้าหากจะตัดลงมาไม่ได้ถึงเท่าใน

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

งบประมาณ จำนวนเกินอยู่เท่าใดเต็มพระหฤทัยที่จะทรงออกเงินพระคลังข้างที่เพิ่มพระราชทานจนครบ ยิ่งกว่าจะให้ขึ้นยอดเงินในงบประมาณ...”⁴¹

จากพระดำรัสข้างต้นที่ประชุมจึงขอให้พระองค์เจ้าศุภโยคเกษมแถลงจำนวนเงินซึ่งกระทรวงต่างๆได้ประมาณรายจ่ายในการเสด็จฯเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือ พระองค์เจ้าศุภโยคเกษมเสนอยอดเงินงบประมาณของกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมกระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย กระทรวงวัง กระทรวงธรรมการ รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๒๕๗,๓๑๐.๕๐ บาท สูงกว่างบประมาณที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริถึง ๑๕๗,๓๑๐.๕๐ บาท⁴² กระนั้นก็ยังต่ำกว่าประมาณกว่าเมื่อครั้งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงเคยมีพระราชปรารภเสด็จฯเยี่ยมมณฑลพายัพ แต่ครั้งนั้นจะต้องใช้เงินถึงสองล้านบาท จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ต้องทรงงดการเสด็จฯเยี่ยมมณฑลพายัพในรัชกาลที่ ๖⁴³ ซึ่งไม่เพียงแต่เท่านั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพได้ตรัสถึงการประมาณการงบประมาณที่ผิดพลาดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นสาเหตุทำให้จำนวนเงินที่ไม่พอจ่าย

“ต้องเป็นหนี้สินจนเกิดถ้อยความ เทศาถูกฟ้องร้องในโรงศาล ปราบฎมาเนื่องๆ เสด็จประพาสคราวหนึ่งๆ แม้แต่ในมณฑลหัวเมืองชั้นในถ้าคิดจำนวนเงินก็จะสิ้นเงินหลายแสน”⁴⁴

คำกราบทูลของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศุภโยคเกษมทำให้ทราบว่าการจัดการทางการเงินของรัฐบาลสยามมีสภาพไม่ปกติเท่าใดนัก กล่าวคือ

“...ครั้นถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ มีความจำเป็นต้องให้เงินแผ่นดินเป็นดุจยกยาดขึ้น ต้องตัดรายจ่ายสำหรับการต่างๆ ออกเป็นอันมาก จำนวนเงินซึ่งกระทรวงวังเคยใช้ สำหรับการเสด็จประพาสนั้นตัดออก เหลือไว้แต่จำนวนเงินรายแสนบาท ด้วยคิดว่าการเสด็จประพาสในรัชกาลปัจจุบันนี้ กระบวนคงจะน้อยลง แลการจ่ายเงินคงไม่เปลืองเหมือนรัชกาลก่อน...”⁴⁵

⁴¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ . เอกสารส่วนพระองค์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ๒.๒๖/๑แผนกหัวเมืองฝ่ายเหนือ รหัสไมโครฟิล์ม ม.สบ.๒/๓๔ ,หน้า ๒๕๐ - ๒๕๑.

⁴² เรื่องเดิม.

⁴³ เรื่องเดิม

⁴⁴ เรื่องเดิม

⁴⁵ เรื่องเดิม

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตทรงดำริให้ตัดการเสด็จประพาสเมือง
สวรรคโลกและเมืองสุโขทัยออกเนื่องจากจะเสด็จไปเมื่อไรก็ได้ แม้ว่าการประชุม “ว่าด้วย
วิธีการประมาณและเบิกเงินใช้จ่ายในการเสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือ” ครั้งที่ ๑ เมื่อวันที่ ๙

กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๕ จะมีการกำหนดเส้นทางดังกล่าวไว้อย่างรัดกุมแล้วก็ตาม ส่วนการเสด็จ
ฯ เมืองเชียงใหม่และเมืองเชียงแสนนั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตทรงให้คงไว้
ด้วยเหตุผลคือ

“...เป็นประโยชน์เกี่ยวถึงทางรัฐสภาภิบาลโยบายแลในการทำนุบำรุงบ้านเมือง อีก
ประการหนึ่งถ้ารอไว้เสด็จไปต่อคราวอื่น ก็จะไม่เสียค่าใช้จ่ายมากกว่าเสด็จไปใ
คราวนี้ ที่ประชุมเห็นชอบด้วยตามพระดำริ...”⁴⁶

การยกเลิกเส้นทางเสด็จฯ เมืองสวรรคโลกและเมืองสุโขทัย นอกจากจะส่งผลทำ
ให้สามารถประหยัดเงิน “ค่ารถไฟ” เป็นเงิน ๒,๐๔๒ บาทตามพระดำริของสมเด็จพระเจ้าฟ้า
กรมหลวงกำแพงเพชรแล้ว⁴⁷ ค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการงดเส้นทางสุโขทัย-สวรรคโลก
ยังลดลงไปด้วยถึง ๕๒,๗๖๒ บาท

๓.๑.๑ การเตรียมการสร้างพลับพลาที่ประทับในเส้นทางเสด็จฯ

นอกจากการประชุมเตรียมการเสด็จฯ เกี่ยวกับงบประมาณการเสด็จฯ ของอภิรัฐมนตรี
สภาแล้ว ยังมีการวางแผนจัดเตรียมงบประมาณการสร้างพลับพลาที่ประทับ การจัดเตรียมที่
ประทับแรมและที่ประทับร้อนตามเส้นทางเสด็จฯ พระราชดำเนินเลียบมณฑลฝ่ายเหนือและ
มณฑลพายัพด้วย

หลักฐาน การประชุมเรื่อง “กะประมาณเงินในการเสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือ”
สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการลดค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการสร้างพลับพลาที่ประทับอีก
ส่วนหนึ่งด้วยสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตทรงดำริว่า การประทับแรมที่เมืองเชียงแสน
อาจไม่มีความจำเป็นเนื่องจาก

⁴⁶ เรื่องเดิม

⁴⁷ เรื่องเดิม

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

“...ที่จริงในระยะทางระหว่างเมืองเชียงใหม่กับเมืองเชียงราย อาจจะไปแล้วกลับในวันเดียวและยังมีเวลาพอที่จะเที่ยวดูสถานที่ต่างๆได้ ถ้าเปลี่ยนเป็นประทับร้อนที่เมืองเชียงใหม่แล้ว เสด็จกลับมาประทับแรมที่เมืองเชียงราย ก็จะเลิกพลับพลาแรมได้แห่งหนึ่ง อีก แห่งหนึ่งนั่นที่เมืองพะเยา เมื่อพระองค์เสด็จขึ้นไป เห็นมีที่ว่าการอำเภอใหญ่โตพอจะจัดเป็นพลับพลาแรมได้ ถ้าใช้ที่ว่าการอำเภอเป็นพลับพลาแรมที่เมืองพะเยาได้ ก็จะลดค่าสร้างพลับพลาแรมที่นั่นได้อีกแห่งหนึ่ง”⁴⁸

สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ทรงเห็นชอบด้วย และตรัสว่าการเปลี่ยนจากประทับแรมเป็นประทับร้อนที่เมืองเชียงใหม่ ยังจะช่วยทำให้สามารถลดค่าขนของและการตั้งโรงครัวที่เมืองเชียงใหม่ได้อีกด้วย สำหรับเรื่องพลับพลาที่เมืองพะเยานั้น

“จะทรงขอไปพิจารณาดูก่อนถ้าสามารถจะใช้ที่ว่าการอำเภอได้ก็จะใช้ที่ว่าการอำเภอ”⁴⁹

รายงานการประชุมสะท้อนให้เห็นว่า การเปลี่ยนประทับแรมเป็นประทับร้อนที่เมืองเชียงใหม่ทำให้สามารถลดค่าใช้จ่ายในการสร้างพลับพลาที่ประทับได้เป็นเงิน ๒,๓๐๐ บาท ส่วนงบประมาณจากกระทรวงมหาดไทยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการประทับแรมก็ลดลงได้ถึง ๕๕,๐๖๒ บาท และงบประมาณที่จัดสรรมาจากกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมก็ลดลงไปเป็นเงิน ๒,๐๔๒ บาทเช่นกัน⁵⁰

๓.๑.๒ การวางแผนลดค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการสมโภชพระพุทธรชินราช

ตามโบราณราชประเพณีนั้น เมื่อสมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชเสด็จพระราชดำเนินสักการะพระพุทธรูปปฏิมาสำคัญจะต้องมีการจัดมหรสมโภชเพื่อเป็นพุทธบูชา ในการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพครั้งนี้ นอกจากที่ประชุมอภิรัฐมนตรีสภาจะได้หารือเพื่อลดค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับเส้นทางและการงดสร้างพลับพลาที่ประทับบางแห่งแล้ว ยังพยายามที่จะลดจำนวนผู้ตามเสด็จให้น้อยลงด้วย

สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตได้ตรัสถามในที่ประชุมครั้งที่ ๒ เรื่อง “กะประมาณเงินในการเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือเมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๙” ว่า มีความจำเป็นเพียงใดที่จะต้องให้พนักงานมหรสพไปเล่นในงานมโภชพระพุทธรชินราช สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพทูลชี้แจงว่า ธรรมเนียมดังกล่าวมีมาตั้งแต่ครั้ง

⁴⁸ เรื่องเดิม

⁴⁹ เรื่องเดิม

⁵⁰ เรื่องเดิม

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อยังทรงผนวชสืบต่อมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวคือ

“...เรื่องมูลเหตุอันเกิดขึ้นแต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงผนวชต่อมาได้โปรดฯ มอบการนั้นแก่สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมอบต่อมาจึงเลยเป็นประเพณี ถ้าจะไม่ถือประเพณีนั้นต่อไปจะเลิกเสีย หรือจะมีหนึ่งฉายแทนก็ได้ เพราะหนึ่งฉายเขาก็ไปเล่นอยู่ที่พิษณุโลกนี่เอง”⁵¹

ในที่สุดที่ประชุมก็มีมติให้คงธรรมเนียมการมีมหรสพสมโภชดังกล่าวตามคำกราบทูลของพระยารวพงษ์พิพัฒน์ คือ

“หนึ่งกรรมมหรสพที่เตรียมจะขึ้นไปเล่นนั้น ไม่ใช่จะขึ้นไปเล่นอย่างไหน่าจอกโรงใหญ่ จะเล่นแต่อย่างหนึ่งสามัญ ผู้คนไม่ต้องส่งขึ้นไปเท่าไรหรอก ถึงจะเลิกเสียก็ไม่ได้ลดเงินลงได้เท่าใด”⁵²

๓.๑.๓ การลดค่าใช้จ่ายการจัดเลี้ยงในรถไฟ

การประชุมครั้งที่ ๒ เรื่อง “กะประมาณเงินในการเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือ เมื่อ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๙” ยังได้วินิจฉัยประเด็นการโอนเงินค่าเลี้ยงอาหารกระบวนเสด็จในรถไฟซึ่งเดิมกระทรวงพาณิชย์รับผิดชอบ เป็นเงิน ๓,๐๐๐ บาท และกระทรวงกลาโหมรับผิดชอบเป็นเงิน ๓,๖๐๐ บาท พระวรราชโอรส พระองค์เจ้าศุภโยคเกษม เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติตรัสว่า ควรจะตัดยอดไปจ่ายทางพระคลังข้างที่ได้ นอกจากนี้ที่ประชุมยังได้เสนอเกี่ยวกับแผนการใช้จ่ายระหว่างการเสด็จต่อไปว่า

“ราชการซึ่งพระยารวพงษ์ฯ ประมาณค่าเครื่องมาเป็นเงิน ๒๐,๓๔๓ บาท ๕๐ สตางค์รายหนึ่ง แลยังมีค่าส่งคนแลขนของในกระทรวงวัง เช่นให้กรมชาวที่ขนของขึ้นไปแต่งพลับพลาเป็นต้น พระยารวพงษ์ฯยังไม่ได้ประมาณมาอีกรายหนึ่ง เห็นว่า ถ้าโอนเงิน ๓ ราย คือค่าเครื่องรายหนึ่ง ค่าเลี้ยงอาหารกระบวนเสด็จในรถไฟรายหนึ่ง กับค่าส่งคนขน ของในกระทรวงวังรายหนึ่ง ไปจ่ายทางพระคลังข้างที่จะพบอยู่แล้วไม่ควรจะเบียดเบียน พระคลังข้างที่ยิ่งกว่านั้น”⁵³

๓.๑.๔ การลดค่าใช้จ่ายเบียดเบียนและสวัสดิการของข้าราชการที่ตามเสด็จฯ

51 เรื่องเดิม

52 เรื่องเดิม

53 เรื่องเดิม

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

ค่าใช้จ่ายสำหรับเบี้ยเลี้ยงและสวัสดิการของข้าราชการกระทรวงธรรมการที่ตามเสด็จฯ ก็เป็นประเด็นสำคัญของการประชุมในอภิรัฐมนตรีสภา ซึ่งที่ประชุมเห็นชอบตามที่พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุภโยคเกษมตรัสว่า จากมติของที่ประชุมครั้งที่ ๑ กำหนดว่าค่าเบี้ยเลี้ยงและค่าเดินทางของเจ้าพนักงานในกระทรวงใดก็ต้องเบิกในงบประมาณกระทรวงนั้น กระทรวงมหาดไทยเป็นแต่พนักงานรับเลี้ยงตามที่เจ้ากระทรวงเสนอมมาและคิดเงินจากกระทรวงนั้นๆ มิได้เกี่ยวแก่ยอดเงินงบประมาณการเสด็จประพาส และการที่เลี้ยงนั้น เจ้าพนักงานที่ขึ้นไปก็แบ่งเป็นหลายชั้น หลายระดับ จึง “ไม่จำเป็นต้องเลี้ยงเสมอกัน ถ้าเป็นไปได้ อย่างนั้น ก็จะไม่จำเป็นต้องจ่ายในบที่จะเสด็จประพาสในมณฑลฝ่ายเหนือได้อีกอย่างหนึ่ง”⁵⁴

หลักฐานการประชุม ครั้งที่ ๒ ของอภิรัฐมนตรีสภาระบุว่า จากการพิจารณาลดค่าใช้จ่ายต่างๆ จากเดิมที่ต้องจำกัดงบประมาณให้อยู่เพียงภายในวงเงินจำนวน ๑๐๐,๐๐๐ บาท ตามพระราชดำริในชั้นต้นของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็สามารถจัดทำงบประมาณการเสด็จฯเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ ให้อยู่ภายในวงเงินจำนวน ๑๗๒,๐๖๓ บาท โดยเป็นค่าใช้จ่ายของกระทรวงมหาดไทยจำนวน ๑๑๗,๓๐๕ บาท กระทรวงกะลาโหม ๒๐,๘๑๐ บาท และกระทรวงพาณิชย์ ๓๒,๙๕๘ บาท

กระนั้นก็ตามสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตยังตรัสให้กระทรวงมหาดไทยลดค่าเลี้ยงอาหารคน จากวันละ ๗ บาท ซึ่งสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ทูลตอบว่า

“... ที่กะมานี้ โดยคิดทั่วทั้งมณฑล บางแห่งเช่นเชียงใหม่ เชียงแสนเป็นทางไกลกันดาร หาของสดไม่ได้ ต้องขนไปจัดทำ จะต้องคงไว้ ส่วนทางมณฑลพิษณุโลก ก็ได้กะไว้สำหรับสวรรคโลก สุขุขทัยเช่นเดียวกัน เมื่อเลิกสวรรคโลก สุขุขทัย แล้วคงจ่ายแต่ที่พิษณุโลก เข้าพระทัยว่าจะยอมเยอลงได้ไม่ถึง ๗ บาทที่เดียว อย่งไรก็ดีจะได้เชิญสมุหเทศาภิบาลมากจะเป็นจังหวัดๆไป แล้วจะได้ทำงานป็นต่อ กระทรวงพระคลังฯใหม่ รวมตัดรายการบางอย่างที่ตัดไม่เสร็จออกเสียด้วย”⁵⁵

จากนั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ก็ได้กลับไปทรงคิดตัดเงินค่าอาหารในงบประมาณมหาดไทย แล้วทรงยื่นยอดเงินในวันหลังปรากฏว่าสามารถลดค่าใช้จ่ายลงได้อีก ๘,๐๐๐ บาท และเมื่อคิดยอดเงินที่ได้ตัดลงก็เป็นอันยุติว่าจะต้องจ่ายเป็น

⁵⁴ เรื่องเดิม

⁵⁵ เรื่องเดิม

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

เงินจำนวน ๑๖๔,๐๖๓ บาท ซึ่งแม้จะยังคงสูงกว่ายอดเงินในงบประมาณอยู่ ๖๔,๐๖๓ บาท แต่ไม่เห็นทางที่จะลดลงได้อีก อภิรัฐมนตรีจึงเห็นพร้อมกันว่า เงินที่ยังขาดนั้น ให้กระทรวงพระคลังฯ จ่ายทดรองให้แล้วหักจากเงินซึ่งจะประมาณในการเสด็จประพาสในปีหน้า⁵⁶

๓.๑.๕ การพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องเบ็ดเตล็ด

ในการประชุมครั้งที่ ๒ เรื่อง “กะประมาณเงินในการเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือ เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๕” ของอภิรัฐมนตรีสถำนนั้น ที่ประชุมได้ปรึกษากันเรื่องรายการเบ็ดเตล็ด ดังนี้⁵⁷

“(๑) เรื่องน้ำเสวย ว่าน้ำเพชร จะต้องจัดถวายด้วยหรือไม่ การขนน้ำเพชรไปเป็นการเปลืองอยู่ เพราะภาชนะที่ใส่ไปต้องแตกเสียหายมาก”

สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ตรัสว่าไม่จำเป็นต้องนำเพชร ถ้ามีน้ำฝนดื่มก็ได้อยู่แล้ว ถึงพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลก่อน ก็เสวยแต่น้ำแร่ สั่งจากฝรั่งเศส

“(๒) เรื่องขอให้กรมรถไฟแต่งไฮเต็ลรถไฟที่เชียงใหม่ใช้เป็นพลับพลาทอดพระเนตร

กระบวนแห่ แต่เกยที่จะทรงช้างหน้าไฮเต็ลนั้น ฝ่ายบ้านเมืองจะจัดทำ”

สมเด็จพระเจ้าฯ กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน รับจะทรงจัดถวาย

“(๓) เรื่องประทับแรมที่สถานีเด่นชัย”

สมเด็จพระเจ้าฯ กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน ทรงรับจะจัดที่ประทับ ที่พัก อาหาร น้ำ ตลอดจนจมนาคมไฟ

“(๔) เรื่องรถยนต์ในพื้นที่เมืองมณฑลพายัพ ทางฝ่ายบ้านเมืองจำเป็นต้องขอไว้เช่าใช้บ้าง”

สมเด็จพระเจ้าฯ กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธินตรัสว่า

“รถยนต์ที่กะไว้ใช้ ๔๐ หลังนั้น เป็นรถยนต์ของกรมทางหาไปจากที่อื่นทั้งนั้น ไม่เกี่ยวแก่รถยนต์ในพื้นที่เมือง เพราะทรงทราบดีอยู่ว่า ทางฝ่ายบ้านเมืองจักต้องการใช้ อยู่เหมือนกัน”⁵⁸

⁵⁶ เรื่องเดิม

⁵⁷ เรื่องเดิม

⁵⁸ เรื่องเดิม

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

๓.๒ เส้นทาง การเสด็จฯ

เส้นทาง การเสด็จมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ ระหว่างวันที่ ๖ มกราคม ๒๔๖๕ –วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๕ รวมระยะเวลา ๓๒ วัน การเสด็จจากกรุงเทพฯ เริ่มจากสถานีจิตรลดาผ่านสถานีอยุธยา ลพบุรี และสถานีต่อไป มีการจัดการรับเสด็จตามสถานีใหญ่ๆ อาทิ ที่สถานีรถไฟปากน้ำโพ มณฑลนครสวรรค์ก็จัดเช่นเดียวกับที่อยุธยา⁵⁹ ประกอบด้วยกองทหารและลูกเสือพร้อมด้วยแถวและธงประจำกอง ตลอดจนข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนและประชาชน ดังปรากฏในหลักฐานหลายชิ้น เช่น จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน จดหมายเหตุเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือพระพุทธศักราช ๒๔๖๕ หนังสือพิมพ์ข่าวเสด็จฯ และหนังสือราชกิจจานุเบกษา

เส้นทาง การเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพปรากฏดังในตารางต่อไป

⁵⁹ กมล มโนชูกร. จดหมายเหตุเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือพระพุทธศักราช ๒๔๖๕, หน้า ๔๓.

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เฝ้ามองมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

วันเดือน ปี	เวลา	สถานที่/จังหวัด
๖ ม.ค.๖๙	๐๘.๐๐น. ๑๘.๐๐น.	-เสด็จทรงรถไฟพิเศษออกจากกรุงเทพฯ -ถึงสถานีพิษณุโลก เสด็จประทับพลับพลาที่จวนกลาง
๗ม.ค.๖๙	๑๐.๐๐น.	-เสด็จบูชาพระพุทธรชินราช วิหารพระพุทธรชินราช วัด พระศรีรัตนมหาธาตุ แล้วทอดพระเนตรวัดราชบูรณะ วัดนางพระยา
๗ม.ค.๖๙		-ประทับทอดพระเนตรการประชุมสหกรณ์/ ขึ้นบังคับ และบัญชี / ลงพระราชหัตถเลขาบันทึกในสมุดรายงาน พระราชทานพระบรมราชาโชวาท
๗ม.ค.๖๙	๑๗.๐๐น.	-เสด็จไปในงานสมโภชพระพุทธรชินราช พระสงฆ์สวด มนต์ แล้วมีหนังหลวง และจุดดอกไม้เพลิงเป็นพุทธบูชา
๘ม.ค.๖๙	๑๐.๐๐น.	-เสด็จฯวัดจุฬามณี จ.พิษณุโลก แล้วเสด็จกลับมาเวียน เทียนสมโภชพระพุทธรชินราช
๘ม.ค.๖๙	เวลาบ่าย ๕.๐๐น.	-พระราชทานธงลูกเสือ -เสด็จไปบวงสรวงอดีตมหाराชที่โบราณสถานวังจันทร์ แล้วประพาสโรงทหาร จ.พิษณุโลก
๙ม.ค.๖๙	๐๕.๐๐น. เวลาบ่าย	-รถไฟพระที่นั่งออกจากพิษณุโลกถึงสถานีเด่นชัย -พระราชทานพระแสงราชศัสตราเมืองแพร่ -ประทับแรมในรถไฟที่จอดที่สถานีเด่นชัย
๑๐ ม.ค. ๖๙	๐๘.๐๐น. ๑๒.๓๐น.	-รถไฟออกจากสถานีเด่นชัย -รถไฟพระที่นั่งถึงสถานีเมืองนครลำปาง -ร.๗และสมเด็จพระราชินีเสด็จลงจากรถพระที่นั่ง ทหารกองเกียรติยศถวายความเคารพ เตรววงบรรเลง เพลงสรรเสริญพระบารมี -เสด็จประทับพลับพลาแรมที่โรงทหาร
๑๑ ม.ค.๖๕	เวลาเช้า	ว่าง

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

๑๑ ม.ค.๖๕	๑๖.๐๐น.	-ณ ศาลากลางจ.ลำปาง พิธีพระราชทานพระแสงราชศัสตรา
๑๒ม.ค.๖๕	๑๐.๐๐น. ๑๖.๓๐น.	-ทอดพระเนตรบริเวณเมืองนครลำปาง -ทอดพระเนตรวัดพระแก้วและวัดเงี้ยว -ทอดพระเนตรทหารสวนสนาม นครลำปาง
๑๓ ม.ค.๖๕	๐๗.๑๕น.	-เสด็จระหว่างนครลำปางถึง จ.เชียงราย ประทับร้อนที่เมือง งาว และประทับแรมที่เมืองพะเยา
๑๔ ม.ค. ๖๕	๑๐.๐๐น. ๑๖.๐๐น.	-เสด็จประพาสวัดพระเจ้าตนหลวง พระธาตุจอมทอง -เสด็จประทับพลับพลาหน้าที่พักเวียงแก้ว(ประทับเมือง พะเยา ๒ ราตรี)
๑๕ม.ค.๖๕	๐๕.๐๐น. ๑๔.๐๐น. ๑๖.๐๐น.	-เสด็จออกจากเมืองพะเยา (ระยะทาง ๔๕ ก.ม.)เมืองพาน -เสด็จถึงที่ประทับแรมเมืองเชียงราย -ทรงรถยนต์เสด็จประพาสทอดพระเนตรบริเวณเมือง เชียงราย
๑๖ม.ค. ๖๕	๑๑.๐๐น.	-พระราชทานพระแสงราชศัสตราจังหวัดเชียงราย
๑๖ม.ค.๖๕	๑๖.๐๐น.	-เสด็จประพาสเมืองเชียงราย
๑๗ม.ค.๖๕	๐๕.๓๐น.	-ประพาสเมือง เชียงใหม่
๑๘ ม.ค. ๖๕	เวลาบ่าย	-เสด็จประพาสเมืองเชียงราย
๑๙ม.ค.๖๕	เวลาเช้า	-เสด็จกลับจากจังหวัดเชียงรายมาประทับแรมเมืองพะเยา
๒๐ ม.ค. ๖๕	เวลาเช้า	-เสด็จทรงรถยนต์จากเมืองพะเยา กลับมาประทับแรมเมือง นครลำปาง
๒๑ม.ค.๖๕	๑๖.๐๐น.	-ว่าง ประทับที่นครลำปาง
๒๒ม.ค.๖๕	๑๐.๔๕น. ๑๑.๐๐น. ๑๔.๕๐น.	-เสด็จจากนครลำปางไปนครเชียงใหม่ -รถไฟที่จูงกระบวนรถพระที่นั่งใช้จักรออกจากสถานีลำปาง -เสด็จถึงเมืองเชียงใหม่ แล้วทรงช้างพระที่นั่ง มีกระบวนแห่ จากสถานีรถไฟเข้าเมืองเชียงใหม่ ระยะทาง ๒ กิโลเมตร ถึงที่ ประทับแรม ณ ศาลารัฐบาล
๒๓ ม.ค.๖๕	๑๐.๐๐น.	-ทำพิธีทูลพระขวัญ ณ พลับพลาบริเวณที่ประทับแรม แล้วทำ

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เฝ้ามองมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

	๑๐.๓๐น. ๑๖.๐๐น.	พิธีพระราชทานพระแสงราชศัสตราประจำเมืองเชียงใหม่ -มีมหรสพสมโภช ณ สนามหน้าโรงเรียนหลวง (ร.ร.ยุพราช) -พระราชทานธงลูกเสือ ณ สนามหน้าโรงเรียนหลวง
๒๔ ม.ค. ๖๕	๐๕.๓๐น.	-เวลาเช้า เสด็จทอดพระเนตรช่างพลายสำคัญที่เชิงคอยสุเทพ
๒๕ ม.ค. ๖๕	๑๐.๐๐น.	-เวลาเช้าทอดพระเนตรโรงเรียนรัฐบาล
๒๖ ม.ค. ๖๕	๑๐.๐๐ น.	-เวลาเช้าเสด็จทรงรถยนต์ไปเมืองลำพูน ประทับที่พระวิหารหลวงวัดมหาธาตุ -เวลาบ่าย เสด็จทอดพระเนตรพิพิธภัณฑสถาน และบริเวณวัดมหาธาตุ และวัดกู่กุด แล้วกลับเมืองเชียงใหม่
๒๗ ม.ค. ๖๕	๑๗.๐๐น.	-เวลาเช้าว่าง -เวลาบ่าย เสด็จไปยังโรงช่างพลายสำคัญ พระสงฆ์สวดมนต์แล้วทรงรดน้ำมนต์พระราชทานช่างพลายสำคัญ และมีระบำของพระราชชายาสมโภช
๒๘ ม.ค. ๖๕	๑๐.๐๐น.	-เวลาเช้า เสด็จไปทอดพระเนตรโรงเรียนผู้หญิงของพระราชชายา (คาราวินาลัย) โรงเรียนปรีนสโรเขต โรงพยาบาลของพวกมิชชันนารี และโรงพยาบาลโรคเรื้อนของหมอแมกเคน -เวลาบ่ายว่าง
๒๙ ม.ค. ๖๕	๑๐.๐๐น. เวลาบ่าย ๔ นาฬิกา	-เวลาเช้า เสด็จประพาสทางเหนือเมืองเชียงใหม่ ทอดพระเนตรข่วงช้างเผือก ข่วงสิงห์ วัดเจดีย์เจ็ดยอด วัดกู่เต้า -เสด็จทอดพระเนตรการกีฬา ซึ่งสโมสรจิมคานาจัดถวาย
๓๐ ม.ค. ๖๕	๐๕.๐๐ น. ๑๗.๐๐ น.	-เวลาเช้า คอยสุเทพ ประทับแรมบนคอยสุเทพ -เวลาบ่าย สมโภชพระธาตุคอยสุเทพ มีการจุดบอกไฟ
๓๑ ม.ค. ๖๕	เป็นวันว่าง	ประพาสที่บวักห้า แหลมสน และคอยปุย
๑ ก.พ. ๖๕	๑๐.๐๐น. ๑๗.๐๐น.	-เวลาเช้า เสด็จลงจากคอยสุเทพ -เวลาบ่ายเสด็จทอดพระเนตรการแสดงหัตถกรรม
๒ ก.พ. ๖๕		

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

	เวลาเช้าว่าง ๑๖.๐๐ น.	-เสด็จฯ งานปอยหลวงวัดพระสิงห์ -ทอดพระเนตรแห่ครัวทาน สมโภชพระสิงห์
๓ ก.พ. ๖๕	๑๐.๐๐ น. ๑๗.๐๐ น.	-เวลาเช้า เสด็จวัดพระสิงห์ ทอดพระเนตรการตักบาตรตาม ประเพณีเมืองเชียงใหม่ -เวลาบ่ายเสด็จทอดพระเนตรการฝึกซ้อมทหาร
๔ ก.พ. ๖๕	๑๗.๐๐ น.	-เวลาเช้าว่าง -เสด็จประพาสเวียงเจ็ดลิน ทอดพระเนตรน้ำตกห้วยแก้ว
๕ ก.พ. ๖๕	เวลาเช้า ๐๘.๐๐ น.	-เสด็จทรงรถยนต์จากที่ประทับไปยังสถานีรถไฟ -ทรงรถไฟพระที่นั่งจากเชียงใหม่กลับพระนคร
๖ ก.พ. ๖๕	เวลาเช้า ๙ นาฬิกาเศษ	เสด็จฯ ถึงสถานีกรุงเทพฯ

๓.๓ การเตรียมการรับเสด็จฯ

๓.๓.๑ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมการรับเสด็จฯ

หลักฐานจดหมายเหตุฯ กล่าวถึงการเตรียมการรับเสด็จฯ โดยแบ่งหน้าที่
ความรับผิดชอบให้กรมและกระทรวงต่างๆ ให้มีหน้าที่ ดังนี้

- ๑) กระทรวงมหาดไทย เป็นพนักงานจัดการรับเสด็จในท้องที่ จัดที่ประทับ จัดที่พัก
และเลี้ยงราชบริพาร จัดการอนามัย
- ๒) กระทรวงพาณิชย์และกระทรวงคมนาคม เป็นพนักงานจัดพาหนะสำหรับ
กระบวนเสด็จ และพาหนะรับส่งพนักงานที่ไปจากกรุงเทพฯ กับตรวจตราเส้นทาง
และเลี้ยงในรถไฟ ถ่ายรูปและส่งข่าวบอกหนังสือพิมพ์ในการเสด็จ
- ๓) กระทรวงกลาโหม เป็นพนักงานจัดล้อมวงที่ประทับทุกแห่ง และจัดที่ประทับเฉพาะ
เมืองลำปาง ๑ แห่ง นอกจากนั้นจัดรับเสด็จประพาสโรงทหาร
- ๔) กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ จ่ายเงินและตรวจบัญชี
- ๕) กระทรวงธรรมการ จัดพระสงฆ์
- ๖) กรมราชเลขาธิการ เตรียมเครื่องราชอิสริยาภรณ์ สัญญาบัตร และพนักงานแต่ง
ข่าวลงราชกิจจานุเบกษา
- ๗) กรมมหาดเล็ก เป็นพนักงานแต่งห้องที่ประทับ กับจัดพระเครื่องต้น และคุมเงิน
ทำยพระที่นั่ง และของพระราชทาน

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเสวยบหมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

๘) **ราชบัณฑิตยสภา** แต่งและพิมพ์หนังสือนำทางเฉพาะซึ่งกรมรถไฟยังไม่ได้พิมพ์

สำหรับการเตรียมการรับเสด็จที่นครเชียงใหม่ เป็นการจัดพิธีเสด็จเข้าเมืองที่มีความ
ยิ่งใหญ่ และมีความสำคัญต่อการรับรู้ของชาวเมืองเป็นอันมากจึงจำเป็นต้องกล่าวถึงโดย
ละเอียด ดังต่อไปนี้

**กระบวนแห่ กงสุล พ่อค้า ชาวต่างประเทศ กับกองการกุศลต่างๆ ในนคร
เชียงใหม่** แบ่งเป็น ๒ ตอน ได้แก่

ตอนที่ ๑ มีลูกเสือและนักเรียนโรงเรียนต่างๆ

ตอนที่ ๒ ชาติและภาษาต่างๆ จำแนกเป็น

๑) **กระบวนของชาวล้านนา** คือกระบวนชาวเมืองมีป้ายระบุว่า “ลานนาไทย” มี
ราษฎรหญิงทั้งสาวและแก่เดินตอนหน้าประมาณ ๒๐๐ คน ตอนหลัง มีราษฎรชายทุกคนถือ
ดอกไม้รูปเทียนเดินประนมมือตลอด

๒) **กระบวนจีน** มี ๓ ตอน ดังนี้

ก. ตอนหน้า มีธงต่างๆและภาพปลาน้ำกับมีรูปมังกร ๑ และปลาอยู่ข้างละ
๒ และล่อไก่

ตอนกลาง มีสิงโตจีน เครื่องสายอย่างจีน และล่อไก่ ทุกคนในกระบวน
ใส่เสื้อยาว

ข. ตอนท้าย มีสิงโตและกลอง เครื่องบรรเลงอย่างจีนล่อไก่ ผู้เข้ากระบวน
ตอนนี้แต่งตัวด้วยผ้าแดง

๓) **กระบวนฮ่อ**

ก. มีราษฎรชายหญิงเดินข้างหน้า

ข. ภาพภูเขา มีฮ่อคนหนึ่งนั่งอยู่บนเขา และมีนกยูงเกาะอยู่หน้าเขาตัวหนึ่ง
ขนาดเท่าตัวจริง

ค. มีม้าและลาต่างๆบรรทุกเครื่องพร้อม ๑๒ ตัว

๔) **กระบวนลัวะ** มีภาพเจ้าหญิงลัวะ นั่งบนม้าและมีผู้ชายลัวะคุกเข่าถวายสำหรับ มี
พวกลัวะชายหญิงตามหลัง มีเครื่องบรรเลงไม้

๕) **กระบวนยาง** มีภาพชนเผ่ายางแบกลอบขนาดเท่าตัวจริง มีฆ้อง กลอง และฉิ่ง
นำหน้า

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เฝ้ามองมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

๖) **กระบวนแม่ว(มั่ง)** มีภาพชนเผ่าแม่ว(มั่ง)ไหว้เจ้า (ต้นไม้) ขนาดตัวจริงและมีเครื่องดนตรี ซึ่งภาษาแม่ว(มั่ง)เรียกว่าไค้ (แคน) มีราษฎรแม่วชายหญิงตาม

๗) **กระบวนย้าว(เย้า)** มีภาพชายหญิงยืนใกล้กัน ทำคลอเคลีย ผู้ชายแต่งตัวเป็นแม่วกำลังเป่าแคน ผู้หญิงแต่งตัวเป็นย้าว ทั้งชายหญิงห้อยดอกไม้ใส่เสื้อผ้าอย่างสวย ทราบจากพวกย้าวว่าเป็นเครื่องแต่งตัวในการแต่งงาน

๘) **กระบวนมูเซอ** มีภาพชนเผ่ามูเซอไหว้เจ้า ข้างหน้ามีศาลเพียงตา เครื่องดนตรีแคน ผู้ชายทุกคนถือหน้าไม้สพายแล่ง ผู้หญิงสะพานย่าม

๙) **กระบวนขมุ** มีภาพชนเผ่าขมุตีฆ้องกบเท่าของจริง (มิโหระทึก) เครื่องบรรเลงมีฆ้องกบหามเป็นคู่ และฆ้อง กระแต ฉาบ มีขมุ ๔ คน ถือช่อดอกไม้พ็อน มีขมุชายหญิงตามหลัง

๑๐) **กระบวนพม่า** มีรูปนกยูงพ็อนนำไม่มีดนตรี มีคนตามหลัง

๑๑) **กระบวนเงี้ยว** มีกลองเงี้ยวมีคนร้องเพลงทำนองเงี้ยว และมีพวกเงี้ยวตาม

๑๒) **กระบวนบริษัทบอมเบย์** มีภาพแสดงกิจการของบริษัทมีภาพจำลองรูปภูเขาและป่าไม้กระท่อมชั่วคราวในป่ามีช้าง ๒ เชือกเชือกกำลังลากซุง อีกเชือกหนึ่งกำลังมัด และมีภาพเกวียนลากซุงด้วยควาย ๔ ตัว มีคนงานของบริษัทตามหลัง

๑๓) **กระบวนบริษัทบอร์เนียว** มีภาพช้างยืนต้นไม้สัก ๓ ต้น และซุง ๑ ท่อนกระท่อม ๑ หลัง และไก่ ๒๓ ตัวซึ่งอยู่ในเล้าได้ดูนกกระท่อม ตอนท้ายมีเสื่อหมอบอยู่ ๑ ตัวขนาดย่อมเท่าของจริงหน้าดูมาก เมื่อดูอยู่ห่างๆ เพียง ๑ เส้นจะเห็นว่าเป็นภาพจริงทั้งหมดเมื่อภาพนี้ผ่านหน้าพลับพลา ได้มีชนเผ่าขมุ ๒ คนเอาขวานฟันต้นไม้สักถวายเป็นพระเนตร มีคนงานของบริษัทเดินตามหลัง

๑๔) **กระบวนโรงพยาบาลแมคคอมมิค** มีหุ่นจำลองรูปโรงพยาบาลแมคคอมมิคเฉพาะตึกพยาบาลที่มีอยู่แสดงถึงเตียงคนไข้ หน้าต่างประตูเหมือนของจริงทุกอย่าง มีคนทำงานโรงพยาบาลตามหลัง

๑๕) **กระบวนโรงพยาบาลโรคเรื้อน** มีหุ่นจำลองรูปโรงพยาบาลโรคเรื้อน มีภาพตึกและเรือนของคนเจ็บ ตลอดจนสนามหญ้า ที่สูบน้ำ ถนนหนทางเหมือนของจริงทุกอย่าง

60

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

๓.๓.๒ การสร้างคุ้มรับเสด็จ

นอกเหนือจากการจัดการรับเสด็จด้วย “กระบวน “ ชนเผ่าและหน่วยงานต่างๆแล้ว นครเชียงใหม่ยังได้จัดทำคุ้มประตูชัยรับเสด็จอย่างยิ่งใหญ่จำนวน ๑๐ คุ้ม โดยทำเป็นรูปต่างๆกัน และมีพระคาถาถวายพระพรคุ้มละบาทพระคาถาไม่ซ้ำกัน

การตกแต่งเมืองเชียงใหม่และสร้างคุ้มประตูชัยทั้ง ๑๐ คุ้ม เพื่อรับเสด็จฯ เป็นหน้าที่ของกองสุขาภิบาลอำนวยการ และบรรดาพ่อค้านายห้างต่างๆเป็นผู้ให้การช่วยเหลือ ยกเว้น คุ้มที่ ๑ ที่สุขาภิบาลเป็นเจ้าของ จึงสังเกตได้ว่าผู้รับผิดชอบในการสร้างคุ้มเป็นพ่อค้าชาวต่างชาติเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ คุ้มประตูชัยที่ ๒ เป็นของบริษัทบอมเบย์เบอร์มา คุ้มประตูชัยที่ ๓ เป็นของบริษัทบอร์เนียว คุ้มประตูชัยที่ ๔ เป็นของบริษัทอีสเอเชียติกฝรั่งเศสเป็นเจ้าของ คุ้มประตูชัยที่ ๕ เป็นของคนในบังคับอังกฤษทุกชาติทุกภาษา คุ้มประตูชัยที่ ๖ เป็นของคณะพ่อค้าจีน คุ้มประตูชัยที่ ๗ เป็นของบริษัทอีสเอเชียติกเดนมาร์ค คุ้มที่ ๘ เป็นของบริษัทหลุยส์ลีโนเวนซ์ ลำปาง และคุ้มที่ ๑๐ เป็นของบริษัทแองโกลสยาม ลำปาง ตามลำดับ

ส่วนการผูกคาถาภาษาบาลีในแต่ละคุ้มนั้น ในหนังสือจดหมายเหตุกล่าวว่า บาทที่ ๑ และบาทที่ ๒ เป็นของเก่า นอกจากนั้นจากบาทที่ ๓ ถึง ๑๐ พระมหาเมฆ เปรียญเอก ๙ ประโยค วัดกันมาตุยาราม กรุงเทพฯ เป็นผู้ผูกขึ้น แสดงให้เห็นว่ามีการเตรียมการและประสานงานกันเป็นอย่างดีระหว่างส่วนกลางกับส่วนท้องถิ่น

การให้แบบอย่างและการตรวจตราการตกแต่งประดับประดาทั้งปวงตลอดจน อำนวยการทำรถแห่ โดยเลือกตามลัทธิหรือความเป็นอยู่ของชนชาติต่างๆในมณฑลพายัพ เป็นหน้าที่ของพระยาอนุศาสตร์ จิตรกร (จันทร์ จิตรกร) ข้าราชการเบ็บบ้านาญกรมมหาดเล็กซึ่งได้ขึ้นเป็นช่วยสมุหเทศาภิบาล

การจัดกระบวนแห่เข้าเมืองอยู่ภายใต้การควบคุมและอำนวยการของ นายพลโท หม่อมเจ้าอลองภูเป็นนายก ส่วนเจ้าแก้วนริศเจ้าผู้ครองนครกับพระยาเพชรพิไสยศรีสวัสดิ์ ปลัดมณฑลประจำจังหวัดเป็นกรรมการ เครื่องกระบวนแห่ต่างๆจัดทำขึ้นจากสถานที่ ๒ แห่ง คือ ๑) คุ้มเจ้าหลวง ๒) พระราชชายาเจ้านางรำศรีที่ทรงรับช่วยทำเสื้อผ้ากระบวนแห่ และมีการจัดกระบวนช้างอย่างยิ่งใหญ่รวมทั้งสิ้นจำนวน ๘๔ ช้าง⁶¹

⁶¹ กมล มโนชญากร, รองอำมาตย์ตรี. จดหมายเหตุเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือ พระพุทธศักราช ๒๔๖๕. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ร.๗) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในวันขึ้นปีใหม่ พ.ศ. ๒๔๗๔. หน้า ๓๒-๔๐.

⁶¹ ภาพและข้อความอธิบายเกี่ยวกับคุ้มประตูได้มาจาก กมล มโนชญากร. จดหมายเหตุเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือ พระพุทธศักราช ๒๔๖๕, หน้า ๓๒-๓๔.

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

ซุ้มประตูชัยรับเสด็จฯ ทั้ง ๑๐ ซุ้ม ถูกสร้างขึ้นเรียงตามลำดับดังนี้⁶²

ซุ้มประตูชัยที่ ๑ ตรงทางแยกกริมที่พัคของกรมรถไฟ สุขาภิบาลเป็นเจ้าของทำเป็นรูปโขนทวารหุ้มด้วยผ้าแดงประกอบลายทองเป็นดาวกระจาย มีกรวยเชิงที่สุดข้างบนและข้างล่าง มีอักษรผูกเป็นคาถาว่า “สวาคตนเต มหาราช” หมายถึง สมเด็จพระมหาราชเจ้า พระองค์เสด็จมาดีแล้ว

⁶² ภาพและข้อความอธิบายเกี่ยวกับซุ้มประตูได้มาจาก กมล มโนชญากร. จดหมายเหตุเสด็จพระราชดำเนินเลียบมณฑลฝ่ายเหนือ พระพุทธศักราช ๒๔๖๕, หน้า ๓๒-๓๔.

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเสียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

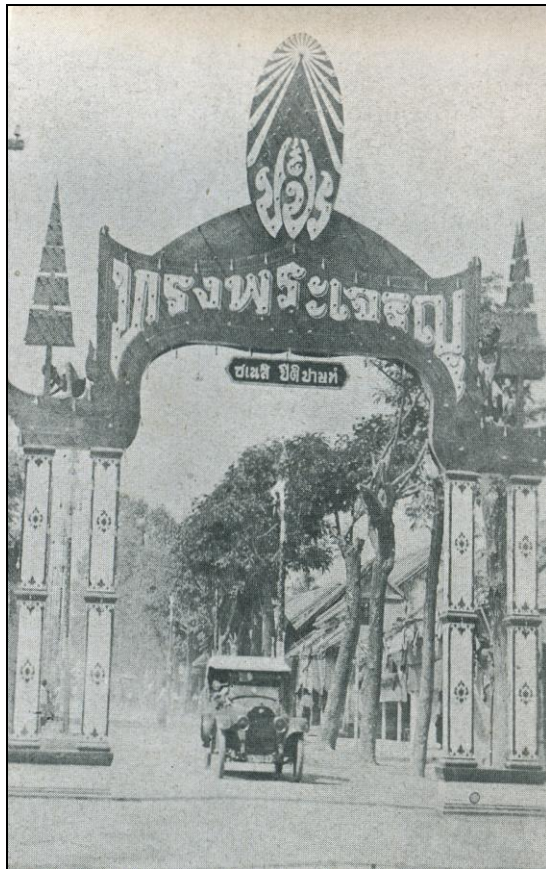
นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

ซุ้มประตูชัยที่ ๒ บริษัทบอมเบย์เบอร์ม่าเป็นเจ้าของ ทำที่กลางทางระวางซุ้มที่ กับ
สะพานนวรัฐ เป็นรูปทรงพม่า มีอักษรผูกเป็นคาถาว่า “อโถ เดอตุราคต” หมายถึง มิได้เสด็จ
มาร้ายเลย

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

ซุ้มประตูชัยที่ ๓ บริษัทบอร์เนียวเป็นเจ้าของ ทำที่เชิงสะพานนอร์ธวู้ดฝั่งตะวันออก
ทำนองเป็นคอนกรีตประกอบข้างที่เสามีตัวอักษรผูกเป็นคาถาว่า
“ นวปุร ปโชเตลี” หมายถึง ทวยังเมืองเชียงใหม่ให้รุ่งเรือง

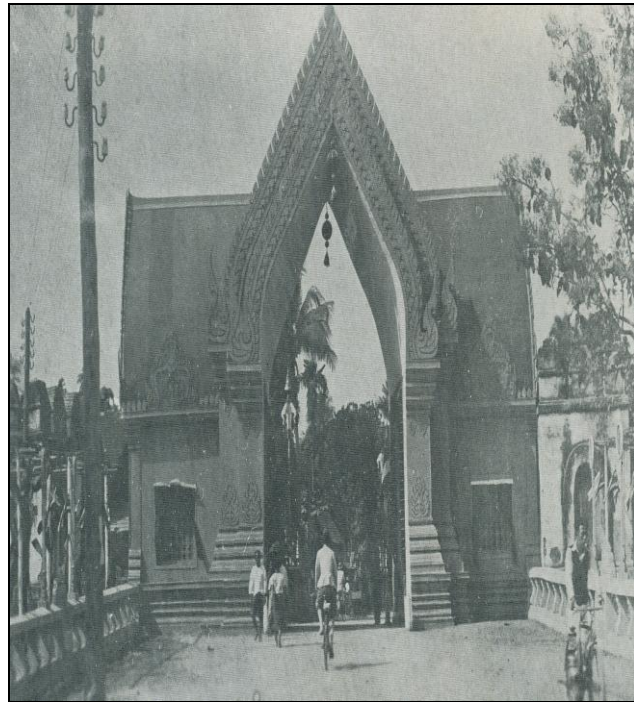
ซุ้มประตูที่ ๔ บริษัทพัฒนากรเป็นเจ้าของ ทำที่สี่แยกวัดอุตุคุด เป็นซุ้มไฟฟ้าส่ง
แรงไฟจากโรงภาพยนตร์ มีตัวอักษรผูกเป็นคาถาว่า “ชเนลี ปิติปามุท” หมายถึง ทวย
ยังความปลื้มบันเทิงใจให้เกิดแก่ชาวเชียงใหม่

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

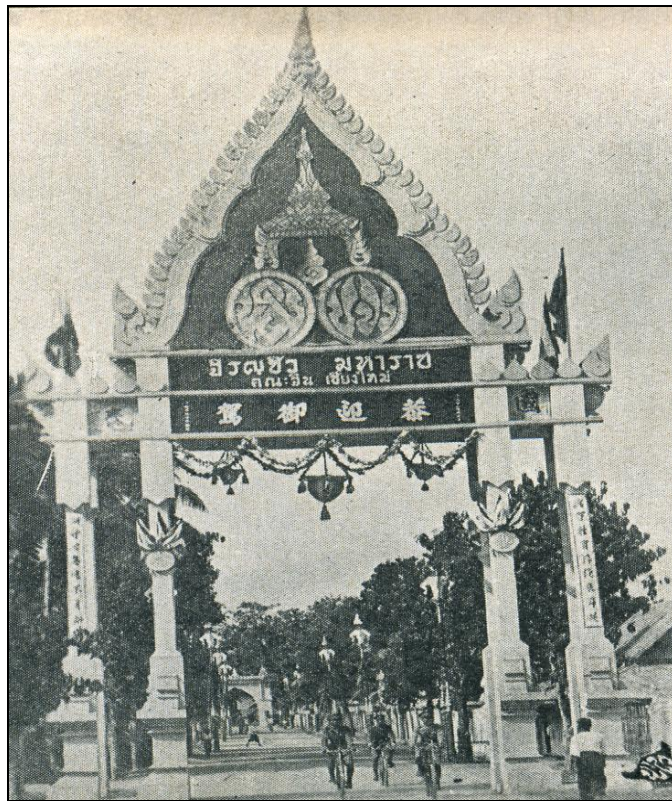
ซุ้มประตูชัยที่ ๕ บริษัทอีสเอเชียติก ฝรั่งเศสเป็นเจ้าของทำที่ถนนท่าแพ ทำเป็นประตูข้างบนโค้งกลม มีตัวอักษรผูกเป็นคาถาว่า “สุโขโต โหติ สัพพตถ” หมายถึง ขอพระองค์จงเสด็จไปด้วยดีในสถานที่ทั้งปวง

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

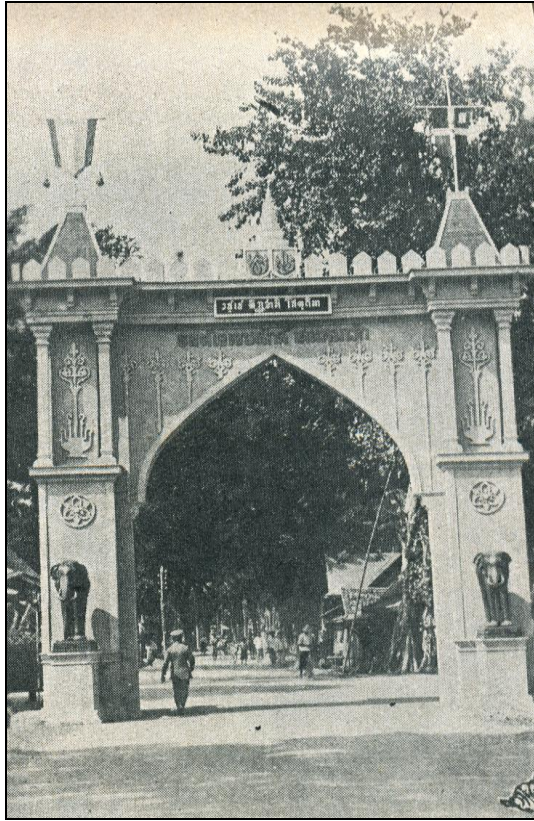
ซุ้มประตูชัยที่ ๖ เป็นของคนในบังคับของอังกฤษทุกชาติทุกภาษา ทำเป็นรูปประตู
ท่าแพ อย่างประตูเมืองขอมโบราณ มีตัวอักษรผูกเป็นคาถาว่า “สุชี ภาว สราชีนี “
หมายถึง ขอจทรงพระสำราญพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินี

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเสด็จเสด็จมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

ซุ้มประตูชัยที่ ๗ เป็นของคณะพ่อค้าจีนเชียงใหม่ ทำที่สี่แยกถนนราชภาคินัยต่อจากถนนท่าแพ เป็นรูปทรงจั่วปราสาท มีตัวอักษรผูกเป็นคาถาว่า “จักรุชิว มหาราช” หมายถึง ข้าแต่พระมหาราชเจ้า ขอพระองค์จงทรงพระชนมายุยืนนาน

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

ซุ้มประตูที่ ๘ บริษัทอีสเอเชียติก มาร์ค เป็นเจ้าของ ทำที่สี่แยกกลางเวียง เป็นประตูยอดระกอบป้อม มีตัวอักษรผูกเป็นคาถาว่า “รชเช ติฏฐาหิ โสตถินา” หมายถึง ขອງทองประดิษฐานในราชย์โดยสวัสดิ์เดนม

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

ซุ้มประตูที่ ๙ และ ที่ ๑๐ ทำที่แนวกำแพงหน้าศาลารัฐบาล เป็นรูปประตูโค้ง ของบริษัทหลุยส์ ทีเลียวโนเวนซ์ ลำปาง ซุ้ม ๑ เป็นของบริษัทแองโกลสยาม ลำปาง ซุ้ม ๑ ทั้ง ๒ ซุ้มนี้ประดับด้วยไฟฟ้าอย่างเดียวกัน ซุ้มที่ ๙ มีตัวอักษรผูกเป็นภาษาบาลีว่า “ สพเพ เวรี วินสสตุ ” หมายถึงขอสรรพไฟรั้งพินาศ ซุ้มที่ ๑๐ มีตัวอักษรผูกเป็นภาษาบาลีว่า “ สทา อตตุ ชโย ชโย ” หมายถึง ขอชัยชำนะจงมีทุกเมื่อเทอญ

๓.๔ การเสด็จถึงเมืองเชียงใหม่

หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล ทรงเล่าถึงการรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เมืองเชียงใหม่ตอนหนึ่งว่า

“วันเสด็จถึงเชียงใหม่ ประทับพักที่สถานีรถไฟครู่หนึ่งแล้วเข้าเชียงใหม่แก้วนครผู้เป็นเชษฐาพระราชชายาขึ้นคองช้างนำเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระราชชายาขึ้นขี่คองช้างนำเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระราชวงศ์เข้าเมืองด้วยกระบวนแห่ช้าง ๘๐ เชือก ช้างกระบวนแต่งอย่างโบราณ คดมหน้าและตัวด้วยผ้าสีแดงติดเงินเป็นแผ่นๆ มี

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

ห้องทดลองตัวอย่างพื้นเมืองมาในกระบวน และมีคนแต่งตัวอย่างนักบริโภคนิยมถืออาวุธไล่แหลน หลาวดาบมีดมา ๒ข้างข้าง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องเต็มยศจอมพลทหารบก ทรงถือ คทากระบี่ค่านับราชฎของพระองค์ของพระองค์มาบนถนนเปิดหลังข้างพระที่นั่ง มีเจ้าไชยสงครามแต่งเต็มยศบริโภคนิยมถือขอข้างพนมมือมาที่หัวและเจ้าประพันธ์แต่งตัวแบบบริโภคนิยม มาเป็นท้ายข้างพระที่นั่ง เสียงห้องทดลองและสีสนของกระบวนแห่และท่าทางของข้างเดินมา เป็นทิว เป็นสิ่งที่แลดูแล้วกระพริบตาไม่ได้ ทำให้ลืมตัวไปว่าอยู่ในสมัยปัจจุบัน-กลายเป็น เกิดผูกพันเห็นปุ่ยาตายายเขายกทัพไปร่วมทุกข์ร่วมสุขกันในความเป็นไทย ราษฎรแน่นไปทั้ง สองข้างถนนที่เสด็จออกจากสถานีรถไฟไปยังที่ประทับศาลากลางราว ๑ ชั่วโมง ราษฎรต่างๆ ในกรุงเทพฯพากันขึ้น mail train ตามไปดูเห็นในวันนั้น Dr. Asmis ราชทูตเยอรมันทูลเสด็จ พอว่า –เกิดมาไม่เคยเห็นอะไรที่จับใจเช่นนี้เลย “

หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย และท่านหญิงเหลือไปนั่งดูแห่กับพระราชชายาที่พลับ พลาสุตทางเสด็จ พอข้างตัวแรกเดินเข้าประตูซุ้มที่สร้างขึ้นรับเสด็จจะเข้ามาผ่านพลับพลา ลูกเสือที่ตั้งแถวรับเสด็จเกิดเล่นแตรขึ้นสนั่น พอท่านเหลือวไปเห็นพระราชชายายกพระหัตถ์ ขึ้นชี้ว่า “หยุดข้างจะตื่น” เท่านั้นแตรก็หยุดสนิททันที มีเจ้าหญิงเล็กๆ แต่งไทยเหนือ โปรด ดอกไม้หอมสดใส่ขันทองคำ ๒ ข้างทางเสด็จแต่เกยจนถึงพลับพลาเจ้านาย ขุนนาง พ่อค้าทั้ง หญิงชายเฝ้าแล้วก็เสด็จขึ้น⁶³

จากศึกษาเรื่องการเสด็จพระราชดำเนินเลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพนี้ พบว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ เป็นผู้อำนวยการจัดการทั้งหมด และมีการประชุมปรึกษากันของคณะอภิรัฐมนตรีและเสนาบดีพระคลังในเรื่องของงบประมาณและวันเวลา สถานที่ในการเสด็จอย่างละเอียดและประหยัด มีการเตรียมการและการจัดการเกี่ยวกับการรับเสด็จฯให้ประชาชน พ่อค้าชาวฝรั่ง จีนและพม่า ตลอดจนคนพื้นเมืองในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดทำซุ้มรับเสด็จอย่างน่าประทับใจ โดยเฉพาะที่เมืองเชียงใหม่จัดการรับเสด็จอย่างยิ่งใหญ่ เพราะเจ้านายฝ่ายเหนือผู้เป็นหลักสำคัญ คือ พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ที่สำคัญคือมีพิธีแห่เข้าเมือง ฟ้อนรับเสด็จ และการแสดงของนักเรียนโรงเรียนต่างๆ อย่างพร้อมเพรียงกัน

⁶³ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล. สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น ประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕. หน้า ๕๑-๕๒.

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

บทที่ ๔

ความสืบเนื่องและความเปลี่ยนแปลง เกี่ยวกับการเสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ

ประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัย ตั้งคำถามขึ้นมาว่า การเสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพ.ศ. ๒๔๖๕ ก่อให้เกิดผลกระทบที่ตามมาอย่างไรบ้างนั้น ผู้วิจัยแลเห็นความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงอันเกิดขึ้นจากการหมุนผ่านของกาลเวลา ๘๐ ปี ดังต่อไปนี้

๔.๑ พระราชประสงค์ในการสร้างพระราชวังที่เชียงใหม่ : ความสืบเนื่องและความเปลี่ยนแปลงภายหลังการเสด็จนิวัติพระนคร

หลังจากการเสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพในปีพ.ศ. ๒๔๖๕ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงมีพระราชประสงค์ในการสร้างพระราชวังบริเวณริมแม่น้ำปิง ที่เมืองเชียงใหม่ ดังปรากฏในหลักฐานเอกสารใบบอกมณฑลพายัพที่ ๕๗๘ ลงวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๐ ความว่า

“สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลพายัพ ขอพระราชทานกราบทูลถึง นายพลเอก สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ความว่า หลังจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ เสด็จพระราชดำเนินกลับมาจากมณฑลพายัพ ก็ทรงมีพระราชประสงค์จะทรงสร้างพระราชวังขึ้นที่เชียงใหม่ ให้ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำปิง เพื่อเป็นที่พักผ่อนพระอิริยาบถเวลาเสด็จมาประทับที่เชียงใหม่ พระราชชายาจึงได้น้อมเกล้าฯ ถวายที่ดินหลวงซึ่งเป็นที่เจ้าผู้ครองนครรับมรดกสืบต่อกันมา อยู่ริมแม่น้ำปิงได้เมืองเชียงใหม่ ระยะทางประมาณ ๒ กิโลเมตรเศษ จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาราชนกุล สมุหเทศาภิบาล จัดทำแผนที่บริเวณที่ต้องพระราชประสงค์ส่งเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวาย พร้อมทั้งสำรวจที่ดินที่จะซื้อทั้งหมด ๙๙ ราย จึงให้ข้าราชการ ๓ คน ได้แก่ พระประสานพันธุกิจ เกษตรมณฑล เจ้าบุรีรัตน์ผู้ช่วยราชการ และหลวงบำรุงเนาภรณ์ นายอำเภอเมืองไปสอบถามราคาที่ดิน จึงได้ราคาที่ดินที่เจ้าของเรียกกรองตามสมควรพอจะซื้อได้ ๘๔ ราย

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯเสียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

เป็นที่ดิน ๑๙๑ ไร่ ๒ งาน ๘๔ วา ๓ ศอก คิดราคารวมค่าที่ดินค่าต้นไม้และค่ารั้ว ถอนเป็นเงิน ๓๔,๓๐๖ บาท ๖๑ สตางค์ ที่ดินที่เจ้าของเรียกราคาเกินที่สมควร ๑๕ ราย เป็นพื้นที่ดิน ๔๒ ไร่ ๑ งาน ๒ วา ๑ ศอก เป็นเงิน ๒๐,๐๘๘ บาท ๕๐ สตางค์ ส่วนที่ดินหมายเลข ๔-๕ เป็นที่สุเหว่าแขก ไม่ได้ดีราคาแต่หัวหน้าที่รักษาสุเหว่าร้อง ขอว่าถ้าต้องพระประสงค์ก็ขอให้หาที่ปลูกสุเหว่าให้ใหม่ กะราคาประมาณ ๒,๕๐๐ บาท สำหรับที่ดินหมายเลข ๙๑ ของนายจู เนื้อที่ ๕ ตารางวา และที่ดินหมายเลขที่ ๑๐๒ ของนายปัญญา เนื้อที่ ๗ ตารางวา เป็นเนื้อที่เล็กน้อย เจ้าของมีความยินดีที่จะทูลเกล้าถวาย “⁶⁴

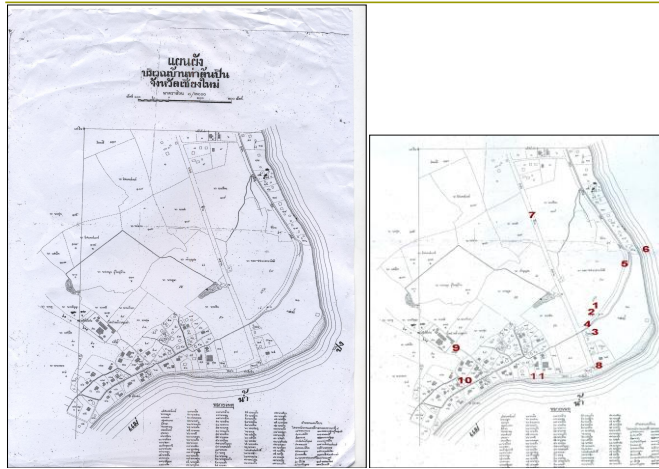
สำหรับสถานที่ดังกล่าว ปรากฏในหลักฐานแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ และแผนผังที่นำมาแสดงดังนี้

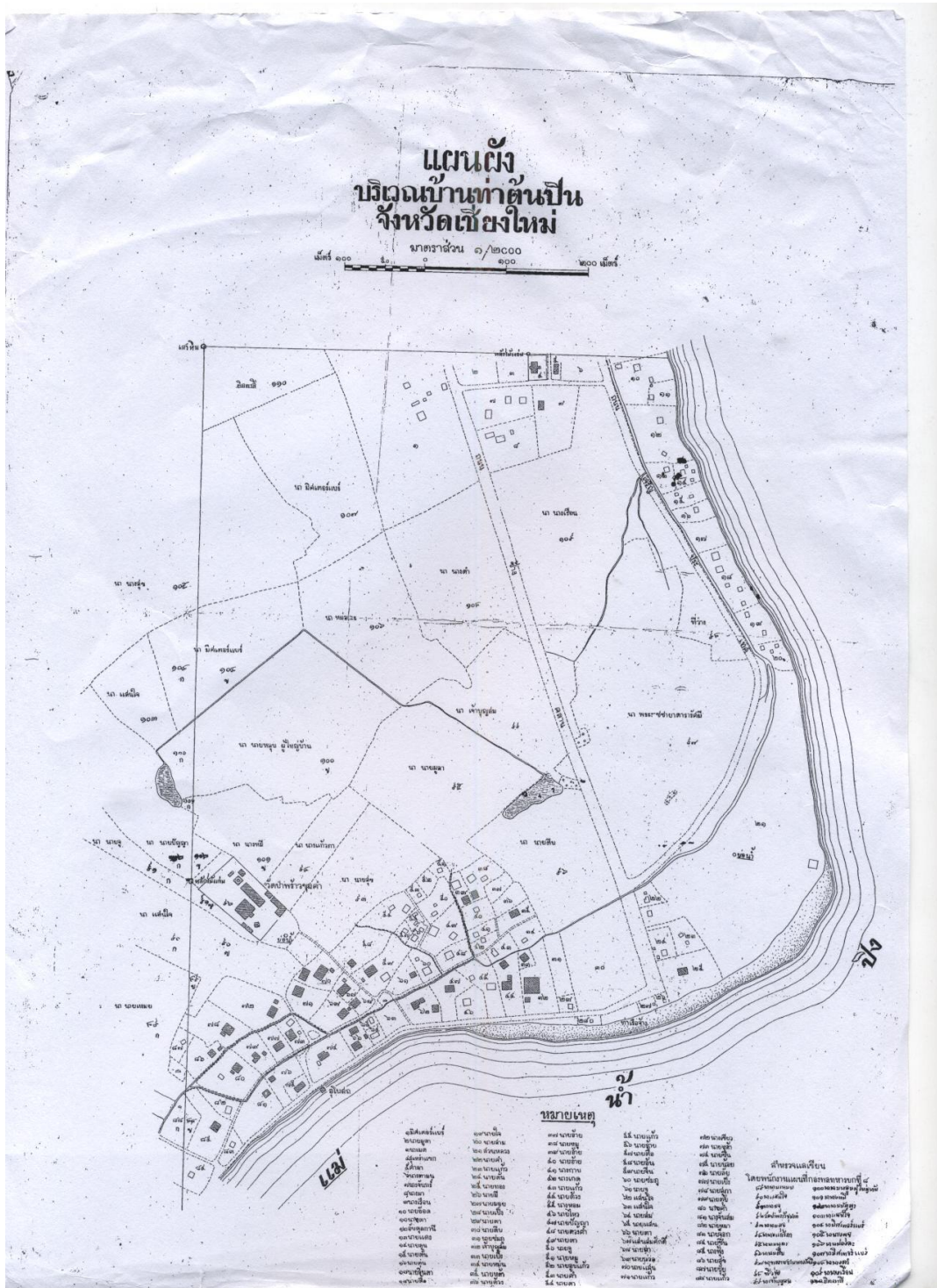
⁶⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงมหาดไทย รัชกาลที่ 7 รหัสไมโครฟิล์ม ม.ร.7ม/52 รหัส เอกสาร ร.7ม.28 ซ่อมสร้าง : เรื่องสร้างพระราชวังที่เชียงใหม่ (8 – 30 มิ.ย.2470)

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เฝ้ายามมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

หลักฐานแผนผังพื้นที่เรื่องการสร้างวังที่เชียงใหม่

นางฉัตรมงคล ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
 เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เฝ้ายามบนทลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. แผนที่ที่ดิน กระทรวงมหาดไทย พ.ศ. ๒๔๖๖ แผนที่
 ที่ดิน และบัญชีเจ้าของที่ดินบริเวณบ้านชาวบ้านในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งจะต้องซื้อใช้
 ในการสร้างพระราชวัง จ.เชียงใหม่

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

๔.๒ มรดกหลักฐานประวัติศาสตร์ : ภาพถ่ายและภาพยนตร์ฝีพระหัตถ์

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นปัญญาชนสยามพระองค์แรกๆ ที่ทรงมีพระปรีชาสามารถด้านการถ่ายภาพและการถ่ายทำภาพยนตร์เป็นอย่างยิ่ง ในการเสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพครั้งนี้ มีหลักฐานภาพถ่ายและภาพยนตร์ที่เกี่ยวข้องกับเส้นทางเสด็จฯ และพระราชกรณียกิจต่างๆ รวมถึงสภาพภูมิประเทศ วิธีชีวิตผู้คน โบราณวัตถุสถานส่วนหนึ่งได้ตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน เห็นได้ชัดเจนว่าทุกวันนี้สถานที่ต่างๆ หลายแห่งตามเส้นทางเสด็จฯ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา บ้างก็กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ บ้างก็กลายเป็นศาสนสถาน วัดวาอารามหรือสำนักสงฆ์ บ้างก็เสื่อมทรุดและสูญหายไปจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิประเทศ บ้างก็กลายเป็นสถานที่ราชการที่ยังคงมีกิจกรรมรำลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

๔.๓ ความสืบเนื่องและความเปลี่ยนแปลงของสถานที่ราชการ โบราณสถานที่เสด็จพระราชดำเนินเลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ

๔.๓.๑ สถานที่ราชการ วัดและโบราณสถานในเมืองพิษณุโลก⁶⁵

สถานที่ราชการ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ เปิดโรงเรียนพิษณุวิทยายาน ซึ่งปัจจุบันโรงเรียนดังกล่าวได้ยุบรวมไปเป็นส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยราชภัฏพิษณุสงคราม เสด็จฯ ทอดพระเนตรกิจการสหกรณ์ และพระราชทานพระบรมราโชวาทกาลลูกเสือ

วัดและโบราณสถานในเมืองพิษณุโลกที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ เสด็จฯ ทอดพระเนตร ทรงสมโภช และทรงบูชาประกอบไปด้วย ๕ แห่ง ได้แก่ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ วัดราชบูรณะ วัดนางพระยา วัดจุฬามณี และบวงสรวงอดีตมหाराชที่โบราณสถานวังจันทร์

เพื่อให้เห็นสภาพของการเปลี่ยนแปลงของโบราณสถาน ผู้วิจัยจึงขอเลือกนำตัวอย่างภาพถ่ายเก่าบางภาพในหนังสือจดหมายเหตุการเสด็จพระราชดำเนินเลียบมณฑลฝ่ายเหนือมาแสดงเปรียบเทียบกับภาพถ่ายปัจจุบันเท่าที่จะทำได้ในเวลาจำกัด ดังนี้

⁶⁵ ศึกษารายละเอียดจากหนังสือ *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดพิษณุโลก* คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒, หน้า ๙๐-๑๐๒.

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร ชาวบ้านเรียกกันว่า วัดใหญ่ หรือ วัดพระศรี กันจนติดปากแม้ พระประธานองค์ใหญ่ที่ประดิษฐานในวิหารคือ“พระพุทธรชินราช” ชาวเมืองพิษณุโลก ก็นิยมเรียกกันว่า “หลวงพ่อใหญ่” ตามไปด้วย วัดใหญ่ นับเป็นพระอารามหลวงที่สำคัญของจังหวัด เพราะเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชาวเมือง และชาวไทยทั่วประเทศ ตั้งอยู่ที่ถนนพุทธบูชา ตำบลในเมือง ริมแม่น้ำน่าน ฝั่งตะวันออก สร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างเมืองเมื่อปี พ.ศ. ๑๙๐๐ ภายในวัดมีสิ่งโบราณสถานโบราณ วัตถุล้ำค่ามากมาย อาทิ พระพุทธรชินราช เป็นพระพุทธรูปปางมาร วิชัยขนาดใหญ่ หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ ขนาดหน้าตักกว้าง ๕ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว และสูง ๗ ศอก ได้รับการกล่าวขานว่าเป็นพระพุทธรูป ที่มีพุทธลักษณะงดงามที่สุดในประเทศ เส้นรอบนอกพระวรกาย อ่อนช้อย พระขนงโก่ง พระเกตุมาลาเป็นเปลวเพลิง พระหัตถ์มี ปลายนิ้วทั้งสี่เสมอกัน ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษเรียกว่า “ที่ดมจุลลี” ชุ่มเรื้อนแก้วทำด้วยไม้แกะสลัก สร้างในสมัยอยุธยา แกะสลัก เป็นรูปมกร(ลำตัวคล้ายมังกร มีวงคล้ายช้าง) อยู่ตรงปลายชุ่ม และตัวเหรา (คล้ายจระเข้) อยู่ตรงกลาง และมีเทพอสุราคอยปกป้ององค์พระอยู่ ๒ องค์ พระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พญาลิไท) แห่งกรุงสุโขทัย โปรด ให้สร้างขึ้นพร้อมกับพระพุทธรชินสีห์ และ พระศรีศาสดา ซึ่งปัจจุบัน ประดิษฐานอยู่ที่สุทัศนเทพวราราม และวัดบวรนิเวศวิหารตามลำดับ

สิ่งสำคัญภายในวัด ได้แก่ ๑)บานประตูประดับมุก ที่ทางเข้าพระวิหารด้านหน้า สร้าง ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๒๙๙ เป็นฝีมือช่างหลวงสมัย อยุธยาตอนปลาย ในรัชสมัยของสมเด็จพระบรมโกศ ตรงกลางประตูมีสันนอกเลา ประดับลวดลายพุ่มข้าวบิณฑ์ สองข้างเป็นลายกนก ก้านแย่ง ช่วงกลางอกเลา มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เรียกว่า“นมอกเลา” เป็นรูปบุษบก มีรูปพระอุณาโลม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ ของพระพุทธองค์ ประดิษฐานบนบัลลังก์ อยู่ในบุษบก สองข้างเป็นรูปชুমส่ายซึ่ง เป็นเครื่องสูงชนิดหนึ่ง เป็นรูปฉัตรสาม ชั้น ได้ฐานบุษบกมีหนุมานแบกฐานไว้ ส่วนเชิงล่างของอกเลาทำเป็น รูปกุมภภัณฑ์ ยืนถือกระบองทำลำแดงฤทธิ์ ส่วนลวดลายบานประตู เป็นลายกนก ที่มีภาพสัตว์ หิมพานต์ เช่น ราชสีห์ คชสีห์ เหมราช ครุฑ กิณรีรำ และ ภาพสัตว์อื่นๆ และยังมีลาย “อีแปะ” ด้านละ ๙ วง มัดนกหู ข้างประกอบช่องไฟระหว่างวงกลม หรือ วงกลมเป็นลายกรวยเชิง มีลายประจำยามก้ามปูประดับขอบรอบบานประตู เดิมบานประตูวิหารพระพุทธรชินราช ทำด้วยไม้สักแกะ สลัก เมื่อทำบานประตูประดับมุกเสร็จ แล้วบานประตูเก่า ได้นำไปประดับประตูวิหารพระแท่นศิลาอาสน์ จ.อุตรดิตถ์ ๒)พระเหลือ พระยาลิไท รัชสั่งให้ช่างนำเศษ ทองสัมฤทธิ์ที่เหลือจากการสร้างพระพุทธรชินราช พระ

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เฝ้ามองมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

พุทธชินสีห์ และพระศรีศาสดามารวมกันหล่อพระพุทธรูป ปางมารวิชัยขนาดเล็ก เรียกว่า “พระเหลือ” และพระสาวก ยืนอีก ๒ องค์ ส่วนอิฐที่ก่อเตาสำหรับหลอมทองได้นำมา รวมกันบนฐานชุกชี พร้อมกับปลุกต้นมหาโพธิ์ ๓ ต้น บนชุกชีเรียกว่า “โพธิ์สามเฒ่า” ระหว่างต้นโพธิ์ ได้สร้างวิหาร น้อยขึ้นหนึ่งหลังอัญเชิญพระเหลือกับพระสาวกไปประดิษฐาน เรียกว่า “วิหารพระเหลือ” ๓) พระอัฐสุรัส เป็นพระพุทธรูปยืนปางห้ามญาติ ด้านหลังพระวิหาร สูง ๑๘ ศอก สร้างในสมัยเดียวกับ พระพุทธชินราช เดิมประดิษฐานอยู่ในวิหารใหญ่แต่วิหาร ได้พังไปจนหมดเหลือเพียงเสาที่ก่อด้วยศิลาแลงขนาดใหญ่ ๓-๔ ต้น เรียกว่า “เนินวิหารเก้าห้อง” พระปรารค์ประธาน ศิลปสมัยอยุธยาตอนต้น ฐานย่อเหลี่ยมไม้ยี่สิบ เดิมเป็น เจดีย์ ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ แบบสุโขทัยแท้ ต่อมาถูกแปลงให้เป็นพระปรารค์ในสมัยอยุธยา

วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร (ภาพถ่ายเก่า)

สังเกตได้ว่าพระพุทธรูปยืน มีพุทธลักษณะปางลีลาเอียงพระโสภีเล็กน้อย

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เฝ้ามองมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร (ภาพถ่ายปัจจุบัน)

มีร่องรอยการขุดแต่งทางโบราณคดี ด้านหน้าวิหารและมีการบูรณะพระพุทธรูปแล้ว
ทำให้พระพุทธรูปมีลักษณะประทับยืนตรง

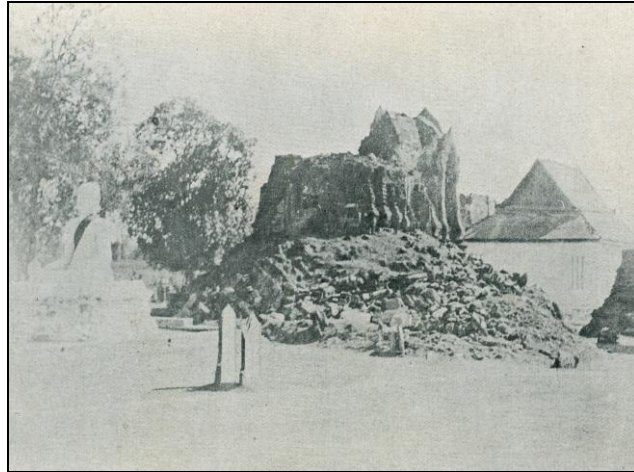
วัดจุฬามณี

ตั้งอยู่ที่ตำบลท่าทอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน
อยู่ห่างจากตัวเมืองพิษณุโลกไปทางทิศใต้เป็นระยะทางประมาณ ๕ กิโลเมตร

วัดจุฬามณี เป็นวัดโบราณที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน และมีความสำคัญควบคู่กับ
เมืองพิษณุโลก วัดจุฬามณีมีโบราณสถานที่สำคัญ คือ พระปรางค์
พระอุโบสถ พระวิหาร และพระมณฑปพระพุทธรูปบาท เป็นต้น วัดจุฬามณีจึงเป็นชุมชนโบราณที่
มีความเจริญ ทั้งด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ ศาสนา สถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรม
และวรรณคดี

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เฝ้ามองมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

วัดจุฬามณี (ภาพถ่ายเก่า)

วัดจุฬามณีหลังการบูรณะ (ภาพถ่ายปัจจุบัน)

อุทยานประวัติศาสตร์พระราชวังจันทร์

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

จังหวัดพิษณุโลกมีโครงการที่จะจัดตั้งอุทยานประวัติศาสตร์พระราชวังจันทร์ขึ้นในบริเวณพระราชวังจันทร์เดิม และบริเวณพื้นที่ที่เป็นโบราณสถานใกล้เคียง เพื่อให้เป็นอุทยานประวัติศาสตร์ของเมืองพิษณุโลกต่อไป

พระราชวังจันทร์ ปัจจุบันอยู่ในบริเวณโรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เป็นพระราชวังที่พระมหากษัตริย์ได้โปรดให้สร้างขึ้น เพื่อให้เป็นที่ประทับและเสด็จว่าราชการมาตั้งแต่สมัยก่อนกรุงสุโขทัย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดให้สร้างกรุงรัตนโกสินทร์ ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ ในขณะนั้นบ้านเมืองยังไม่มีกำแพงเมือง เพราะพม่าได้ส่งกองทัพใหญ่มาตีกรุงรัตนโกสินทร์หลายครั้ง

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงมีพระราชดำริว่า ไม่มีกำลังทหารพอที่จะป้องกันเมืองพิษณุโลกและหัวเมืองฝ่ายเหนือได้ จึงทรงรวมกำลังพลเพื่อทำสงครามที่กรุงรัตนโกสินทร์เพียงที่เดียว และโปรดให้หรือทำลายป้อมปราการ กำแพงเมือง และปราสาทราชมนเฑียรในพระราชวังจันทร์เสียสิ้น เพื่อมิให้พม่าเข้าศึกใช้เป็นฐานที่มั่นตั้งสมุ่กำลังผู้คนและเตรียมเสบียงอาหาร พร้อมทั้งจะทำสงครามกับกรุงรัตนโกสินทร์ได้อีก พระราชวังจันทร์จึงถูกทำลายได้รับความเสียหายอย่างหนัก และถูกทอดทิ้งให้รกร้าง เหลือแต่เพียงชื่อเท่านั้น

พระราชวังจันทร์ ได้มีการค้นพบอีกครั้งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เมื่อเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้เสด็จไปเมืองพิษณุโลก เพื่อทำการหล่อพระพุทธรูปชินราชจำลอง และเตรียมการรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้พบพระราชวังจันทร์ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงรับสั่งให้ขุนศรีเทพบาลทำการสำรวจ รังวัด และทำแผนผังประกอบเพื่อถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้เสด็จทอดพระเนตรพระราชวังจันทร์ด้วย จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้มีการย้ายโรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคมจากวัดนางพญามาตั้งที่พระราชวังจันทร์ แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนตัวอย่างประจำมณฑลพิษณุโลก เพื่อให้โรงเรียนดูแลรักษาพระราชวังจันทร์ ต่อมาภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็น โรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ โรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม ได้รับเงินงบประมาณให้สร้างอาคารเรียนเป็นอาคาร ๔ ชั้น ในระหว่างการก่อสร้างคนงานได้ขุดหลุมเสาจึงได้พบซากอิฐเป็นแนวกำแพงจังหวัดพิษณุโลกจึงได้แจ้งให้หน่วยศิลปกรรมตรวจสอบ หน่วยศิลปกรรมได้สำรวจพบ กำแพงพระราชวังจันทร์ชั้นนอก ประตูพระราชวังจันทร์และทิมดาบ พบกำแพงพระราชวังจันทร์ชั้นใน ประตูพระราชวังจันทร์ และเนินฐานพระราชวังจันทร์ในบริเวณสนามโรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม กรมศิลปกรรมจึงได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน และกำหนดเขตพระราชวังจันทร์

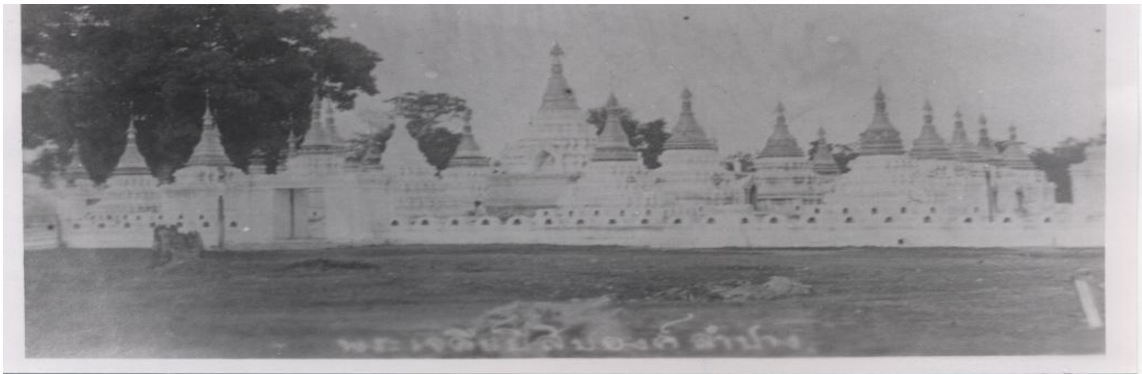
นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เฝ้ามองมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

ให้ครอบคลุมพื้นที่ใกล้เคียง เมื่อมีการย้ายโรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคมออกไปตั้ง ณ สถานที่ใหม่ตำบลท่าทองแล้ว กรมศิลปากรมีโครงการบูรณะปฏิสังขรณ์พระราชวังจันทร์ และบริเวณใกล้เคียงให้เป็นอุทยานประวัติศาสตร์พระราชวังจันทร์ต่อไป

๔.๓.๒ วัดและโบราณสถานในเมืองลำปาง⁶⁶

วัดพระเจดีย์ขาวหลัง (ภาพถ่ายเก่า)

ลักษณะการก่อสร้างเป็นแบบศิลปะพม่าผสมล้านนา ได้รับการบูรณะในสมัยเจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิต เจ้าผู้ครองนครลำปาง สร้างเสร็จเรียบร้อยเมื่อพ.ศ. ๒๔๖๖ ประกอบไปด้วยเจดีย์ องค์ใหญ่สุดอยู่ตรงกลาง ๑ องค์ และแวดล้อมด้วยเจดีย์อีก ๑๙ องค์ รวม ๒๐ องค์จึงมีชื่อเรียกว่า วัดเจดีย์ขาวหลัง เพราะคำว่า “ขาว” หมายถึง ยี่สิบ

วัดศรีชุม

ที่ตั้ง ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นวัดพม่าที่สวยงามที่สวยงามมากที่สุดของไทย มีสถาปัตยกรรมที่สำคัญประกอบด้วยวิหาร โบสถ์ ยอดปราสาทที่มีความวิจิตรงดงาม เดิมเป็นวัดไทยมาก่อน ก่อสร้างในปีพ.ศ. ๒๔๓๖ โดยคหบดีชาวพม่า ชื่อ จองตะก่าอูโย พ่อเลี้ยงหม่องยี ผู้เป็นลูกเขยแม่เลี้ยงป้อมตรงกับสมัยเจ้าหลวงนรนนชัยขวลิต เจ้าผู้ครองนครลำปาง เป็นยุคที่ลำปางเป็นศูนย์การค้า การทำป่าไม้ ชาวพม่าที่ มาทำไม้มีจิตศรัทธาในการสร้างวัด จึงนำช่างฝีมือจากมณฑลทะเล ประเทศพม่า มาเป็นผู้ก่อสร้าง

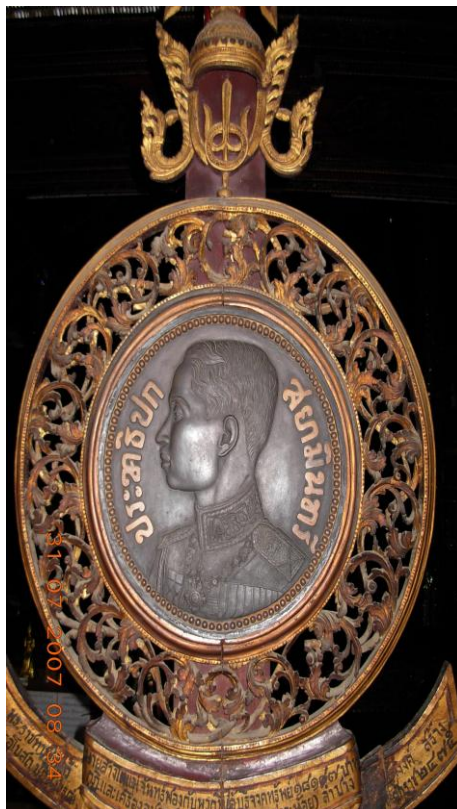
⁶⁶ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดลำปาง , หน้า ๘๓, ๘๗, ๘๘.

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

วัดศรีรองเมือง

ที่ตั้ง ตำบลท่าครวน้อย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ลักษณะการก่อสร้างคล้ายคลึงกับวัดศรีชุมแต่ไม่งามเท่าเป็นวิหารเครื่องไม้ หลังคาจั่วซ้อนขึ้นเล็กขึ้นน้อยสวยงามแปลกตา ภายในวัดมีวัตถุโบราณที่สำคัญ ได้แก่ ธรรมาสันเทศน์ และของใช้ต่างๆที่เจ้านายมอบถวายวัด และมีพระบรมรูปรัชกาลที่ ๗ ทำโลหะทองแดงดงามมากมีกรอบไม้ฉลุลาย ที่ผู้บริจาคเงินสร้างพระอุโบสถของวัดศรีรองเมือง ได้รับพระราชทานจากรัชกาลที่ ๗ เมื่อพ.ศ. ๒๔๗๕

ภาพพระบรมรูปรัชกาลที่๗ ทำด้วยทองแดงล้อมกรอบไม้ฉลุลาย
ปัจจุบันอยู่ภายในศาลาการเปรียญวัดศรีรองเมือง จังหวัดลำปาง

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเสด็จเสด็จมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

ภาพแสดงวัตถุชิ้นเดียวกันด้านหลัง

๔.๓.๓ วัดและโบราณสถานในเมืองเชียงราย⁶⁷

ถ้ำพระ (ภาพถ่ายเก่า) สภาพเดิมเมื่อพ.ศ. ๒๔๖๙ บริเวณหน้าปากถ้ำมีแม่น้ำก
ไหลผ่าน แต่ในปัจจุบันแม่น้ำกเปลี่ยนทางเดิน

ถ้ำพระ (ภาพถ่ายปัจจุบัน)

⁶⁷ กรมศิลปากร, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดเชียงราย, หน้า ๗๐, ๘๘, ๑๐๐.

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เฝ้ามองมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

โบราณสถาน ถ้ำพระตั่ง ตำบลแม่ยาว อำเภอเมืองเชียงราย ห่างจากที่ตั้งตัว
จังหวัดประมาณ ๗ กิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศที่ตั้ง ตั้งอยู่ปากด้านเหนือของลำน้ำกก (ตัว
จังหวัดอยู่ทางด้านทิศใต้) ในทางทิศตะวันตกของตัวเมืองเชียงใหม่ ทอดตัวยาวไปตามลำน้ำ
คือทางทิศตะวันออกไปทางทิศตะวันตก ยาวประมาณ ๑ กิโลเมตรเศษ

สภาพทั่วไปของบริเวณถ้ำพระ ตัวถ้ำพระอยู่ปลายสุดของตัวเขาทางทิศตะวันตก
หันหน้าไปทางทิศใต้ซึ่งเป็นที่แม่น้ำกกไหลผ่าน ตัวถ้ำอยู่สูงกว่าพื้นดินราวประมาณ ๑๒ เมตร
มีบันไดก่อด้วยอิฐขึ้นไปสะดวกสบาย หน้าถ้ำบริเวณพื้นดิน เมื่อก่อนเป็นที่โล่งไม่มีเจ้าของ
ปัจจุบันที่ดินราคาแพงจึงมีคนเข้าไปจับจองเป็นเจ้าของกันหมด เหลือเป็นที่สาธารณะนิดเดียว
จริงๆ แล้วถ้อยถ้ำพระมีถ้ำอยู่สามถ้ำ และต้องกล่าวถึงกันทั้งสามถ้ำ
ในบริเวณพื้นถ้ำได้แตกจนกรีดหมดแล้ว เป็นถ้ำที่มีปากถ้ำกว้างประมาณ ๖ เมตร ความลึก
ประมาณไม่เกิน ๒๐ เมตร ไม่มีปล่องหรือโพรงอากาศจากข้างบนลงมา แต่เนื่องจากไม่ลึกนัก
จึงไม่มีมืดมาก การเข้าถ้ำไม่ต้องอาศัยแสงสว่างใดๆ ก็สามารถมองเห็นได้พอสมควร เหตุที่ได้
ชื่อว่า ถ้ำพระ นั้น เพราะว่าเมื่อสมัยก่อนมีพระพุทธรูปในถ้ำนี้มากมาย ทั้งพระที่ทำด้วยโลหะ
อิฐก่อด้วยปูนสอ ไม้ต่างๆ สมัยก่อนใครอยากได้บุญหรือเห็นคนอื่นบวชลูกหลานก็เอาพระที่ทำ
ขึ้นมาบวชและเก็บไว้ที่นี้ ว่ากันว่ามีมากจนไม่มีที่วางเท้าเดินกันเลย เมื่อสมัยสงครามโลกครั้งที่
สอง มีผู้มาขนเอาพระพุทธรูปที่ถูกนำไปเป็นอันมาก ส่วนใหญ่เอาพระพุทธรูปที่หล่อด้วย
โลหะกันทั้งสิ้น ว่ากันว่าพระพุทธรูปที่ถูกนำไปครั้งนั้นมากกว่า ๕๐๐-๖๐๐ องค์ ผู้เฒ่าผู้แก่ที่
อยู่บริเวณนั้นยังช่วยหาพระดีๆ ให้เสียอีก บางองค์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ ราคาองค์หนึ่งถึงแสนบาท
ก็มี บางองค์เศียรเป็นแก้วกลมๆ ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๖ นิ้ว (พระสมัยเชียงแสน –
ใจพะ) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ พระชนิดนี้มีการเข้ากันที่เชียงแสน ราคาหนึ่งล้านบาทถ้วน

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

ในบริเวณถ้ำมีพื้นที่ประมาณ ๗๐-๘๐ ตารางเมตร ตรงกลางมีฐานชุกชี มีพระพุทธรูป
ปูนปั้นประดิษฐานอยู่จำนวนหลายองค์ เมื่อเข้าไปข้างในประมาณ ๖ เมตร ด้านซ้ายมือข้างถ้ำ
จะมีหินงอกย้อยออกมา มีน้ำหยดลงมาตลอดเวลาต้องเอาโถงรองน้ำไว้ ว่ากันว่าเป็นน้ำอัน
วิเศษ สามารถรักษาโรคบางอย่างให้หายได้ ในถ้ำพระนี้มีชื่อของผู้มาเที่ยวเขียนไว้เป็นจำนวน
มากมายเช่นกัน แต่เมื่อไม่กี่ปีมานี้ทางพระที่จำพรรษาอยู่ที่นี่ได้เอาสีเทา (สีน้ำมัน) มาทาถูลบ
เสียหายหมดเหลือไม่กี่ชื่อ แต่บางชื่อบางพระนามก็เป็นที่น่าสนใจไม่น้อย

พระราชาชายา
(เจ้าดารารัศมี)
๑๒/๘/๖๙

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เฝ้ามองมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

สุชุมาล บริพัตร นภาพร

และมีอีกอันหนึ่ง เขียนลงบนดาว ๖ แฉก ว่า มงกุฏทอง

คำว่ามงกุฏทอง สันนิษฐานกันว่าเป็นลายพระหัตถ์ของ
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะพระองค์ได้เสด็จมาที่ถ้ำนี้เมื่อเดือนธันวาคม
พ.ศ. ๒๔๔๘ หลังจากเหตุการณ์เงี้ยวปล้นเมืองเหนือ ๔ ปี ดังปรากฏในลิลิตพายัพตอนหนึ่งว่า
โคลง ๓

รุ่งเช้า ๓ ทรงคช ลดเลือนริมฝั่งน้ำ
ไปเนิ่นเดินลู่ถ้ำ พระพร้องนามขนานฯ

โคลง ๔

ยามนมัสการพระเพียง	คูหา
หวลระลึกถึงเรื่องชวา	แต่งไว้
เมื่ออิเหนาลักบุษบา	มาสู่ ถ้ำแฮ
จัดแต่งคูหาได้	ลูปล้วนงามคม

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตอนที่เสด็จฯ เฝ้ามองถ้ำพระนั้นยังทรงเป็น
พระยุพราช (รายละเอียดหาอ่านได้จากหนังสือ “ลิลิตพายัพ”) และระบุเวลาว่า การไปนั้นเป็น
เวลาข้างขึ้น วันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๔๔๘ ดังโคลงในลิลิตพายัพกล่าวไว้ว่า

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

โคลง ๓

ครั้นค่ำแห่ดอกไม้เพลิง	เร่รุ่งจุดกระจ่างจ้า
แสงควบเดือนสว่างหล้า	ข้าสิ้นแสงพลันฯ

โคลง ๔

วันจันทร์แจ่มตื่น	เต็มดวง
บังหมู่ดาราปวง	แวดล้อม
ศศิจุเจ้าสรวง	เปล่งรัศ มีแฮ
ดาวดุษฎีพารน้อม	นบเกล้ายอมกลัว

ถ้าพระกับสภาวะปัจจุบัน ในปัจจุบันบริเวณถ้าพระมีอารามสำหรับพระภิกษุอาศัย อยู่ข้างล่างถ้าจำนวน ๑ หลัง อาคารประกอบ ๒ หลัง มีพระจำพรรษาที่ถาวร ๑ รูป บางปีมี พระมาอยู่ด้วยอีก ๓-๔ รูปก็มี เมื่อสมัยก่อนสัก ๓๐ ปีมานี้ มีการจุดบอไฟที่วัดนี้ทุกปี บางปีมี มากถึง ๑๐๐ กระบอ กแข่งขันกันอย่างสนุกสนานมาก ปัจจุบันไม่มีแล้ว

ถ้ายุบ

ถ้ายุบเป็นถ้าที่อยู่ในเทือกเดียวกันกับถ้าพระ แต่อยู่ทางด้านทิศตะวันออก เหตุที่ได้ชื่อว่า ถ้ายุบ เป็นเพราะว่าปากถ้ำนี้อยู่ต่ำคล้ายกับว่ามันยุบลงไปเหลือครึ่งเดียว ความกว้างของปาก ถ้ำ ประมาณ ๓ วา ความลึกของถ้ำ ประมาณ ๔-๕ วา ไม่มีโพรงอากาศหรือหินงอกหินย้อย ภายในถ้ำไม่มีมืดเพราะว่าไม่ลึก ภายใต้พื้นถ้ำมักเฉอะแฉะอยู่เสมอเนื่องจากพื้นเป็นดินโคลน เป็นส่วนมาก

บริเวณหน้าถ้ำได้รับการตัดเป็นถนน แม้จะเป็นถนนดิน แต่หน้าแล้งก็ขับรถยนต์เข้าไปได้ สะดวก ไกลออกไปเป็นป่าหญ้าโล่งๆ เต็มไปด้วยหญ้าคา แฝก ไมยราบยักษ์ เนื่องจากเป็น พื้นที่น้ำท่วมถึงในหน้าฝน ที่จริงถ้ำนี้มีทางเข้าออกได้สองทาง ทั้งๆ ที่เป็นถ้ำเล็กๆ ก็ตามคือถ้ำ นี้อยู่หัวสุดทางทิศตะวันออกของดอย ทางเข้าทางแรกคือเข้าทางทิศตะวันออก ทางที่สองเข้า ทางทิศเหนือ ช่องทางเข้าด้านทิศเหนือแคบพอขนาดคนเดินเรียงตัวได้เท่านั้น

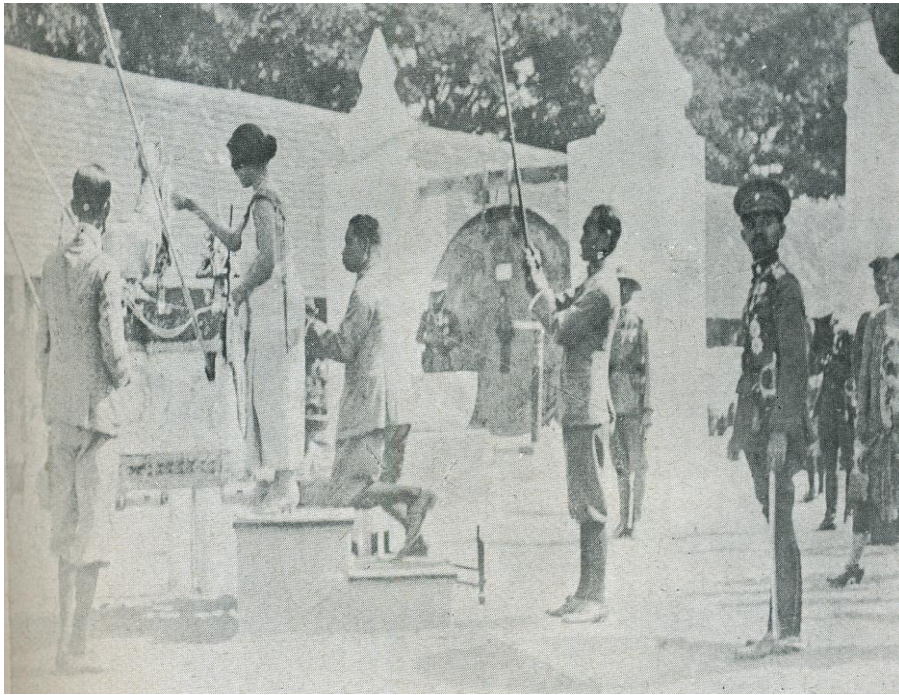
๔.๓.๔ วัดและโบราณสถานในเมืองลำพูน⁶⁸

วัดและโบราณสถานในเมืองลำพูน ที่สำคัญ ได้แก่พระบรมธาตุหรือภูเขย
เจดีย์กู่กุด และกู่ช้างและกู่ม้า

68 วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดลำพูน, หน้า ๕๕.

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

พระธาดุหริภุญชัยวรมหาวิหาร (ภาพถ่ายเก่า)

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ฯ ในรัชกาลที่ ๗ ทรงสร่งน้ำพระบรมธาดุหริภุญชัย

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เฝ้ายามมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

วัดพระธาตุดุริฎุญชัย (ภาพถ่ายปัจจุบัน)

วัดพระธาตุดุริฎุญชัย

วัดนี้เป็นพระอารามหลวงชั้นเอกชนิด วรมหาวิหาร ตั้งอยู่ใจกลางเมืองลำพูน มีเนื้อที่ทั้งหมด ประมาณ ๒๗ ไร่ ๓ งาน ๘๘ ตารางวา ทิศเหนือจรดถนนอัฐสุราษฎร์ ทิศใต้จรดถนนสุพรรณรังษี ทิศตะวันออกจรดประตูท่าสิงห์ ทิศตะวันตกจรด

ถนนอินทวงยศ วัดหริฎุญชัยวรมหาวิหารสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ รัชสมัยของพญาอาทิตยราชกษัตริย์แห่งราชวงศ์จามเทวีวงศ์ โดยที่แห่งนี้เคยเป็นพระราชฐานของพระองค์ซึ่งพระราชทานอุทิศถวายให้เป็นวัดพระธาตุเพื่อเป็นพุทธบูชา หลังจากที่พระบรมสารีริกธาตุได้ปรากฏให้พระองค์ได้ทอดพระเนตรในบริเวณดังกล่าว

โบราณสถานที่สำคัญในวัดพระธาตุดุริฎุญชัยวรมหาวิหาร

พระธาตุดุริฎุญชัย เป็นโบราณสถานอันสำคัญของนครหริฎุญชัย พญาอาทิตยราชเป็นผู้สถาปนาขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ เพื่อประดิษฐาน พระบรมสารีริกฐานธาตุ อันมีธาตุกระหม่อม ธาตุกระดูกอก ธาตุกระดูกนิ้วมือ และธาตุย่อยอีกเต็มบาตรหนึ่งตามพุทธทำนาย

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมขององค์พระธาตุดุริฎุญชัย ตามที่ปรากฏในหนังสือตำนานพระธาตุดุริฎุญชัยกล่าวว่า มีลักษณะเป็นสถูปสี่เหลี่ยม ทรงปราสาท ที่มีซุ้มทวารเข้าออกทะลุ

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เฝ้ามองมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

กันได้ทั้งสี่ด้าน มีปราสาทเหลี่ยมอยู่ตรงมุมละองค์ ก่อด้วยศิลาแลงซึ่งเป็นวัตถุดิบที่มีมากอยู่ในเมืองนี้ ภายในเป็นแท่นสำหรับประดิษฐานพระโกศที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

ในสมัยของพญาธรรมพิทักษ์ตรีภยแห่งราชวงศ์จามเทวีวงศ์ ทรงโปรดให้ปฏิสังขรณ์เจดีย์เดิมที่พญาอาทิตย์ราชาทรงสร้างไว้ และได้ขุดร่องทวารประตูเข้าออกทั้งสี่ เพื่อความปลอดภัย รูปทรงสี่เหลี่ยมขององค์พระบรมธาตุยังคงเป็นลักษณะเดิม คือเป็นทรงปราสาทสี่เหลี่ยมที่กว้างใหญ่และสูง

เมื่อพญามังรายตีเมืองหริภุญชัยได้ โปรดให้ซ่อมแซมดัดแปลงองค์พระธาตุขึ้นใหม่ การปฏิสังขรณ์ครั้งนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงทรวดทรงขององค์พระธาตุ จากทรงปราสาทกลายเป็นทรงเจดีย์ฐานกลมแบบทรงลังกา ในสมัยของ

พระเจ้าแสนเมืองมาประมาณปี พ.ศ. ๑๙๕๑ โปรดให้มีการปิดทององค์พระธาตุปี พ.ศ. ๑๙๙๐ พระเจ้าติโลกราชกษัตริย์องค์สำคัญแห่งเมืองเชียงใหม่ทรงร่วมกับพระมหาเมธังกรเถระก่อพระมหาเจดีย์ให้สูงขึ้นเป็น ๙๒ ศอก กว้างยาวขึ้น ๕๒ ศอก เป็นรูปร่างดังที่เห็นเป็นอยู่ในปัจจุบัน ลักษณะทางสถาปัตยกรรมประกอบด้วยฐานบัวแบบฐานบัวลูกแก้วย่อเก็จ ต่อจากฐานบัวลูกแก้วเป็นฐานเขียงกลมสามชั้นรับฐานบัวซึ่งมีลักษณะคล้ายมาลัยเถาสามชั้น ซึ่งตั้งรับองค์ระฆังกลม องค์ระฆังประดับด้วยลวดลายดอกไม้สี่กลีบระหว่างลายดอกไม้สี่กลีบนั้นมีการดุนนูนเป็นภาพพระพุทธรูปรอบองค์ระฆัง ซึ่งมองเห็นได้อย่างชัดเจนเหนือขึ้นไปเป็นบัลลังก์ย่อมุม ส่วนบนเป็นปล้องไฉน ปลียอดเหนือสุดทำเป็นฉัตรเก้าชั้น นอกจากนี้พระเจ้าติโลกราชได้โปรดให้ก่อกำแพงโดยรอบเขตพุทธาวาส เพื่อเป็นการป้องกันรักษาองค์พระธาตุอีกชั้นหนึ่ง ทั้งยังทรงให้ก่อสร้างซุ้มประตูโขงประดับด้วยลวดลายปูนปั้นอย่างงดงาม ทางประตูด้านทิศตะวันออกหน้าวิหารหลวง ทางทิศเหนือและทางทิศใต้และทิศตะวันตก ปัจจุบันคงเหลือแต่ซุ้มประตูโขงทางทิศตะวันออก และทางทิศใต้

ปี พ.ศ. ๒๐๕๔ พระเมืองแก้วกษัตริย์นครเชียงใหม่ โปรดให้หุ้มบุงองค์พระธาตุด้วยแผ่นทองจังโกที่เป็นแผ่นทองแดง และทรงให้ปิดทองทั้งหมดพร้อมกับโปรดให้สร้างระเบียงหอกทำด้วยทองเหลือง ซึ่งสั่งทำจากเมืองเชียงแสนขึ้นเป็นรั้วล้อมโดยรอบขององค์พระธาตุด้วยโปรดให้สร้างวิหารหลวงทางด้านทิศตะวันออกขององค์พระธาตุหริภุญชัยเป็นศิลปะล้านนา นอกจากนี้ยังสร้างกำแพงเมือง และขุดคูโดยรอบกำแพงเมืองขึ้นใหม่ เป็นการย่นย่อตัวเมืองหริภุญชัยให้มีขนาดเล็กลง เพื่อเป็นการสะดวกที่จะดูแลรักษาองค์พระธาตุให้ห่างยิ่งขึ้น ซึ่งในการสร้างกำแพงเมืองในครั้งนี้ทำให้วัดสี่มุมเมืองที่สำคัญและสร้างขึ้นในสมัยของพระนางจามเทวีกลายเป็นวัดนอกเมืองลำพูนไป

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

ในปี พ.ศ. ๒๓๒๙ ในสมัยของพระเจ้ากาวิละเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ได้มีพระราช
ศรัทธาตั้งฉัตรหลวงสี่มุมและยกฉัตรยอดเป็นทองคำเนื้อเจ็ด ฐานฉัตรกว้าง ๑ เมตร พระธาตุ
เจ้าหรือภูเขาศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพสักการบูชาของชาวลำพูนและชาวเมืองเหนือมาแต่โบราณกาลตราบ
เท่าทุกวันนี้

สุวรรณเจดีย์หรือปทุมวดีเจดีย์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือขององค์พระธาตุหรือภู
เขาศักดิ์สิทธิ์ เป็นเจดีย์ที่มีลักษณะการก่อสร้างแบบเดียวกับเจดีย์สี่เหลี่ยม หรือเจดีย์กู่กุดที่วัดจามเทวี
จังหวัดลำพูน องค์เจดีย์สร้างด้วยศิลาแลงและอิฐ เป็นเจดีย์ทรงปราสาท มีฐานสี่เหลี่ยมซ้อน
ขึ้นไปห้าชั้น แต่ละชั้นประดับจระนำทั้งสี่ด้าน ด้านละสามซุ้ม ภายในซุ้มจะประดิษฐาน
พระพุทธรูปดินเผาประทับยืนประดับอยู่ ซึ่งมีร่องรอยของการลงรักปิดทอง ปัจจุบันเหลือให้
เห็นเพียงไม่กี่องค์ ส่วนบนสุดของเจดีย์เป็นกลีบบัวปูนปั้นหุ้มด้วยแผ่นโลหะ ส่วนยอดปลายสุด
ทำเป็นกรวยแหลมเรียวยาวขึ้นไป สุวรรณเจดีย์องค์นี้มีพระพิมพ์ที่สำคัญและมีชื่อเสียงของ
เมืองลำพูนบรรจุอยู่ภายในคือ พระเป็ม

๔.๓.๕ วัดและโบราณสถานในเมืองเชียงใหม่⁶⁹

วัดกู่เต้า (ภาพถ่ายเก่า)

⁶⁹ กรมศิลปากร, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดเชียงใหม่, หน้า ๑๕, ๓๖, ๑๗, ๘๐,
๕๐.

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เที่ยงมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

วัดกู่เต้า (ภาพถ่ายปัจจุบัน)

วัดกู่เต้า

วัดกู่เต้า ตั้งอยู่ที่ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ ปรางค์ซึ่งครั้งแรกในสมัยของ
พระยอดเชียงราย ในปี พ.ศ. ๒๐๓๕ นอกจากนี้ก็มีปรางค์ชื่อวัดเวฬุวันกู่เต้าอีกในตำนาน
พื้นเมืองเชียงใหม่ เมื่อคราวที่พม่ายกมาล้อมเมืองเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. ๒๓๐๕

นางฉัตรทรงภข ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯเสด็จมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

พม่าได้มาตั้งทัพ ณ วัดเวฬุวันกุฎีแห่งนี้ ในราว พ.ศ. ๒๔๔๐ วัดกุฎีเต้าคอง กลายเป็นวัดที่มีพระไทใหญ่จำพรรษาเป็นส่วนใหญ่เพราะทั้งเจ้าอาวาสและ

รองเจ้าอาวาสเป็นพระไทใหญ่ทั้งสองรูป

สิ่งสำคัญภายในวัด มีดังนี้

๑) เจดีย์ เดิมคงมีรูปแบบคล้ายเจดีย์ปล่อง แต่คงมีการบูรณะอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นรูปคล้ายบาตรพระหรือผลน้ำเต้า ซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป ๕ ชั้น ประดับด้วยกระเบื้องดินเผาเคลือบสลับกระจกเงินสีเงินและทอง ซึ่งคงบูรณะราวพุทธศตวรรษที่ ๒๔ นี้เอง

๒) พระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ศิลปะแบบมณฑลพายัพ ที่เป็นพระประธานในวิหารหลวง

กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนวัดวัดกุฎีเต้า ๒ ครั้ง ดังนี้

๑. ประกาศขึ้นทะเบียนในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ ลงวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘

๒. ประกาศกำหนดขอบเขตในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๙๖ ตอนที่ ๑๖๗ ลงวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๒๒

วัดเจ็ดยอด (ภาพถ่ายเก่า)

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ ทรงจุดธูป

เทียนบูชาเจดีย์วัดเจ็ดยอด

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เฝ้ายามมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

วัดเจ็ดยอด (ภาพถ่ายปัจจุบัน)

วัดเจ็ดยอด ตั้งอยู่ที่ตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองเชียงใหม่ ตามประวัติกล่าวว่าเมื่อ พ.ศ. ๑๙๙๙ พระเจ้าติโลกราชทรงสดับธรรมบรรยายเรื่องอานิสงส์ปลุกต้นโพธิ ทรงพิจารณาหาสถานที่และโปรดให้สร้างอารามขึ้นแห่งหนึ่ง เพื่อเป็นที่อยู่ของพระมหาเถระ ชื่ออตุตมปัญญา คือวัดมหาไพศารามแล้วปลุกต้นโพธิในอารามนั้นในปีเดียวกัน ครั้นปลุก

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

เสร็จแล้วให้สร้างเวทีย์ให้เหมือนต้นมหาโพธิที่พระพุทธรองค์ ทรงผจญมารและสร้างสัตตมหาสถาน ต่อมาในพ.ศ. ๒๐๒๐ ทรงใช้วัดนี้เป็นที่ประชุมสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ของโลก วัดมหาโพธารามนับว่าเป็นวัดที่ได้รับความอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์มาโดยตลอด ดังที่จะเห็นว่าเอกสารให้รายละเอียดของการก่อสร้างโบราณสถานและเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในวัดไว้มากมาย เช่น

-พ.ศ. ๒๐๓๑ สร้างสถูปบรรจุพระอัฐิของพระเจ้าติโลกราช

-พ.ศ. ๒๐๕๓ สร้างอุโบสถ ณ ที่ถวายพระเพลิงพระเจ้ายอดเชียงราย

-พ.ศ. ๒๐๕๙ สถาปนาเจ้าอาวาสวัดมหาโพธารามเป็นสังฆราช

-พ.ศ. ๒๐๖๘ ประดิษฐานพระแก่นจันทน์ไปไว้ในอุโบสถ เป็นต้น

สิ่งสำคัญภายในวัดมีดังนี้

๑. เจดีย์วิหาร คือวิหารเจดีย์ยอดที่รู้จักกันในปัจจุบันสืบเนื่องจากยอดทั้งเจดีย์ที่ส่วนบนของวิหารซึ่งมีทั้งยอดทรงศิขรและยอดเจดีย์ทรงระฆัง เจดีย์องค์นี้ยังคงมีความเชื่อที่ตรงกันว่าควรสร้างขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช แต่ในเรื่องของการสืบทอดทางรูปแบบนั้น มีความเห็นแตกเป็นสองแนว ทางใหญ่ คือกลุ่มที่หนึ่งเข้าใจว่ารับอิทธิพลจากพุทธ-คยาที่อินเดีย แต่อีกกลุ่มหนึ่งเข้าใจว่าอาจจะเป็นรูปแบบจากวิหารมหาโพธิที่พุกามก็ได้ นอกจากนี้แล้วผนังภายนอกของวิหารยังประดับด้วยปูนปั้นรูปเทวดาที่รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัยปะปนกับศิลปะพุกามและศิลปะลังกา แต่สำหรับลวดลายปูนปั้นรูปดอกไม้ น่าจะเป็นอิทธิพลจาก

ศิลปะจีน เป็นส่วนใหญ่

๒. เจดีย์บรรจุอัฐิพระเจ้าติโลกราช เป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดทรงระฆังที่มีขนาดใหญ่องค์หนึ่ง คงสร้างขึ้นในราว พ.ศ. ๒๐๓๑ ลักษณะประกอบด้วยฐานเขียงสี่เหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกันรับฐานบัวกลมลูกแก้วอกไก่ซึ่งเป็นรูปแบบเอกลักษณ์ของส่วนฐานในศิลปะล้านนา ส่วนกลางเป็นเรือนธาตุสี่เหลี่ยมยกเก็จมีจะนำประดิษฐานพระพุทธรูปทั้งสี่ด้าน ส่วนยอดเป็นหลังคาลาดขนาดใหญ่รับชั้นลดและยอดทรงระฆัง

๓. กุฏิประดิษฐานพระแก่นจันทน์ อาจจะเป็นมณฑปที่ประดิษฐานพระแก่นจันทน์ที่กล่าวไว้ในเอกสารเมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๘ ก็ได้ เพราะตำแหน่งที่ตั้งปัจจุบันอยู่กลางอุโบสถและลักษณะทางสถาปัตยกรรมและลวดลายประดับสามารถกำหนดอายุถึงราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ได้

๔. อนิมิตต์เจดีย์ เป็นชื่อที่เรียกเพราะตำแหน่งที่ตั้งค่อนข้างจะตรงกับหนึ่งใน

สัตตมหาสถานทีระบุไว้ในเอกสาร ลักษณะอนิมิตต์เจดีย์เป็นเจดีย์ทรง ๘ เหลี่ยม

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

มีเรือนธาตุ ๘ เหลี่ยม และมีจระนำทุกด้าน ส่วนยอดเป็นชั้นลดที่ควรมีบันแถลงประดับ
ลดหลั่นกัน ยอดที่หักหายไปควรเป็นยอดทรงระฆัง

๕. ซุ้มประตูโขง อยู่ทางด้านทิศตะวันออกของวัด ลักษณะแต่เดิมคงมีโครงสร้าง
วงโค้งเพื่อรับส่วนยอด ด้านบนที่เป็นชั้นลดหลั่นกันขึ้นไปเช่นเดียวกับยอดของ

มณฑปพระแก่นจันทน์ จากลักษณะของลวดลายปูนปั้นประดับ เข้าใจว่าสร้างราว
พุทธศตวรรษที่ ๒๑

กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนวัดเจติยยอดในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่
๗๕ ลงวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๔

วัดเจติยหลวงวรวิหาร

วัดเจติยหลวงวรวิหาร ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่มีตำนานพื้นเมืองระบุว่า
เดิมชื่อวัด ไซติอารามวิหาร ซึ่งหลักฐานการสร้างวัดไม่ปรากฏว่าสร้างเมื่อใด เพียงแต่
กล่าวว่า มีพระภิกษุชาวพม่าเดินทางมาสักการบูชา แล้วเกิดจิตศรัทธา จึงเอาสังขมาฏิม้วน
เป็นข้อชุบน้ำมันจุนบูชาวัดนี้จึงได้ชื่อว่า ไซติอารามวิหาร หลังจากนั้น ถึงมีการสร้างเจติย
หลวงทับบนเจติยเดิมโดยพระเจ้าแสนเมืองมา เพื่ออุทิศพระราชกุศลถวายแด่พญากือนา

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เฝ้ายามชลาลัยเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

พระราชบิดา แต่มาสำเร็จเรียบร้อยในปี พ.ศ. ๑๙๙๑ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๐๒๑ ได้ทำการปฏิสังขรณ์พระเจดีย์หลวงขึ้นโดยเสริมฐานให้กว้างและสูงขึ้น ถึงปีพ.ศ. ๒๐๒๔ การปฏิสังขรณ์จึงแล้วเสร็จ ในสมัยพระเมืองแก้ว พ.ศ. ๒๐๕๕ จึงหล่อหุ้มองค์เจดีย์หลวงด้วยทองคำ และในปี พ.ศ. ๒๐๘๘ เกิดแผ่นดินไหวอย่างหนักและมีพายุฝนฟ้าคะนองตลอด ๓ วัน ทำให้ยอดเจดีย์พังลงมาจนเหลืออยู่เพียงซีกเดียวดังที่เห็นได้ในปัจจุบัน วัดเจดีย์หลวงเป็นวัดใหญ่ที่สำคัญของสงฆ์ฝ่ายคามวาสีอีกวัดหนึ่งของเชียงใหม่ เพราะปรากฏเป็นที่ประทับของมหาสวามีหลายองค์ และมีประวัติเกี่ยวข้องกับโบราณวัตถุที่อยู่ในวัดอย่างต่อเนื่องและปัจจุบันยังเป็นศูนย์กลางของการบริหารคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายภาคเหนือด้วย

สิ่งสำคัญภายในวัดมีดังนี้

- ๑.เจดีย์หลวง ครั่งล่าสุดได้มีการบูรณะโดยกรมศิลปากร รูปแบบทางสถาปัตยกรรมประกอบด้วย ส่วนฐาน เป็นฐานชุกชีในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสรับฐานปัทมาและแท่งสี่เหลี่ยมสูง ซึ่งมีข้างประดับจำนวน ๒๔ เชือก ทั้งสี่ด้านมีบันไดทางขึ้นสู่ลานประทักษิณของเรือนธาตุได้ ส่วนกลางเป็นเรือนธาตุสี่เหลี่ยมเพ็ญมุม มีพระนาประดิษฐานพระพุทธรูปทั้งสี่ทิศ โดยเฉพาะพระนาทิศตะวันออกเคยมีประวัติว่าเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตมาก่อน ส่วนยอดถักจากเรือนธาตุเป็นชั้นหลังคาลาดชันลดหลั่นกันรับมาลัยเถาแปดเหลี่ยม ถัดขึ้นไปเป็นยอดทรงระฆังที่พังทลายไปคร่าวแผ่นดินไหวเมื่อปี พ.ศ. ๒๐๘๘
- ๒.วิหาร มีประวัติกล่าวถึงการสร้างวิหารของวัดนี้หลายครั้งคือตั้งแต่ หลังจากเจดีย์หลวงสร้างเสร็จพระราชมารดาของพระเจ้าติโลกราชโปรดให้สร้างวิหารพร้อมทั้งหล่อพระประธานคือ พระอัฐสุรัสพร้อมกันด้วย ต่อมาราว พ.ศ. ๒๐๑๗ พระเจ้าติโลกราชโปรดให้รื้อแล้วสร้างใหม่ ราว พ.ศ. ๒๐๔๖ พระเมืองแก้วโปรดให้ขยายวิหารให้กว้างขึ้น ในสมัยพระเมกุฎิฯพระวิหารเกิดเพลิงไหม้จึงสร้างขึ้นใหม่แต่ไม่ระบूपี่มีสร้าง ต่อมาราว พ.ศ. ๒๓๖๙ เริ่มต้นสร้างวิหารอีกครั้งหนึ่ง (แต่เอกสารบางฉบับระบุว่ารื้อวิหารหลังเก่าแล้วสร้างในปี พ.ศ. ๒๔๒๓) อย่างไรก็ตามก็ตามวิหารองค์ปัจจุบันนี้เป็นการเริ่มสร้างครั้งสุดท้ายเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๒ โดยพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) ด้วยความเห็นชอบจากเจ้าแก้วนรวิบูลย์ลักษณะเป็นวิหารแบบล้านนาประยุกต์
- ๓.เจดีย์ราย ๒ องค์ ไม่มีประวัติเกี่ยวกับเจดีย์ทั้งสององค์นี้ แต่จากลักษณะศิลปกรรมนั้น อาจจะมีอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ได้ อย่างไรก็ตามอาจเป็นไปได้ว่าเป็นการจำลองแบบและสร้างขึ้นเมื่อไม่นานมานี้เอง

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

๔. พระอัฐสุรัส พระประธานในวิหารซึ่งสร้างมาแล้วตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ลักษณะของศิลปกรรมมี อิทธิพลศิลปะสุโขทัยปะปนด้วย
๕. เสาคันทซึล เป็นเสาที่ย้ายมาจากวัดอินทซึลซึ่งมีผู้ให้เหตุผลในการย้ายว่าเป็น เพราะพระเจ้ากาวิละ ถือว่าเป็นการตั้งเมืองใหม่จึงต้องทำพิธีกลับบาตวางเสาหลักเมืองใหม่
๖. กลุ่มพระพุทธรูปที่ประดิษฐานบนฐานชุกชีในวิหาร ส่วนใหญ่จะเป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ศิลปะล้านนา สกุลช่างเชียงใหม่ อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ และบางองค์ก็มีจารึกบอกศักราชในการสร้างด้วย เช่น พระพุทธรูปองค์หนึ่งที่มีจารึกบอกศักราชตรงกับ พ.ศ. ๒๐๒๕ ชนิดสำริดขนาดหน้าตักกว้าง ๗๗ เซนติเมตร สูงตลอดฐาน ๑๑๐ เซนติเมตร ฐานกว้าง ๘๔ เซนติเมตร เป็นต้น
๗. งาช้างแกะสลักรูปพระพุทธรูป เป็นงานของช่างชื่อ ปราบเมืองมา หลังจากที่ตายไป แม่เจ้าคำแผ่น เจ้าน้อยมหาพรหม และเจ้านานมหาเทพ ได้เป็นผู้คิดสลักไว้
กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนวัดเจดีย์หลวง ๒ ครั้ง ดังนี้
๑. ประกาศขึ้นทะเบียนในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๗๗ ตอนที่ ๓๒ ลงวันที่ ๑๙ เมษายน ๒๕๐๓
๒. ประกาศกำหนดขอบเขตในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๙๗ ตอนที่ ๔๑ ลงวันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๒๓

วัดเชียงใหม่

วัดเชียงใหม่ตั้งอยู่ที่ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวว่า พญามังรายมาตั้งในชัยภูมิที่เรียกว่า เชียงมัน เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๖ แล้วให้ตั้งบ้านเมืองขึ้นเรียกว่าบ้านต่ำบ้านสูง บริเวณที่พญามังรายมาตั้งอยู่ที่นั่น ต่อมาได้สร้างเป็นวัดชื่อวัดเชียงใหม่ และเข้าใจกันว่าเป็นวัดแห่งแรกของเชียงใหม่

สิ่งสำคัญภายในวัดมีดังนี้

๑. เจดีย์ ตามประวัติที่เข้าใจว่าสร้างขึ้นครั้งแรกราว พ.ศ. ๑๘๓๙ บริเวณ

หอนอนของพญามังราย ต่อมามีการซ่อมแซมในราว พ.ศ. ๒๐๑๔ โดยพระเจ้าติโลกราชโปรดให้ซ่อมด้วยศิลาแลง แต่จากลักษณะปัจจุบันยังไม่ สามารถใช้หลักฐานทางศิลปกรรมเท่าที่ปรากฏอยู่เทียบเคียงได้กับรูปแบบ ของเจดีย์คราวแรกสร้างได้ แต่อาจกล่าวได้ว่าจากลักษณะของส่วนยอดแม้ว่าจะใกล้เคียงกับยอดเจดีย์เมืองเชียงใหม่ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ สิ่งที่น่าสังเกต คือความยาวของชั้น บัณฑลเหนือเรือนธาตุแต่ละ

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

ด้านมีความยาวไม่เท่ากันซึ่ง เป็นผลเนื่องมาจากการยกเก็ชของเรือนธาตุที่ผ่านการบูรณะมาแล้ว แสดงว่า ส่วนยอดนั้นคงจะซ่อมใหม่เช่นกันซึ่งอาจเป็นไปได้สำหรับการซ่อมราว พ.ศ. ๒๑๑๔ โดยพญาแสนหลวง สำหรับลวดลายประดับและจะนำเรือนธาตุนั้นคง ปรับเปลี่ยนกันราวพุทธศตวรรษที่ ๒๕ นี้เอง

๒. วิหาร ตามประวัติกล่าวว่าเจ้าราชวงศ์ได้รื้อเอาหอของพระยาธรรมลังกา มาสร้างแต่วิหารหลังเดิมนั้นได้มีการรื้อถอนไปแล้ว แต่ภายในยังคงมีเชิงปราสาทที่เป็นรุ่นเดียวกับการสร้างวิหารอยู่

๓. หอไตร สองชั้นใต้ถุนโล่ง ฝาผนังชั้นบนมีภาพลายทอง แต่คงมีการบูรณะใหม่แล้ว

๔. พระอุโบสถไม่พบประวัติว่าเริ่มสร้างขึ้นเมื่อใดแต่ราว พ.ศ. ๒๓๔๗ พระเจ้ากาวิละกับพระมหาสังฆราชาเจ้า ได้สร้างปฏิสังขรณ์พระอุโบสถในวัด เชียงมัน แต่จากสภาพในปัจจุบันเข้าใจว่าลายประดับหน้าเหนือ โกงคิ้วนั้นคงมีการซ่อมแซมขึ้นภายหลังในสมัยเจ้าอินทวิชยานนท์ ราว พ.ศ. ๒๔๑๖

๕. กลุ่มพระพุทธรูปในอุโบสถ มีอยู่องค์หนึ่งที่สำคัญคือพระพุทธรูปปางอุ้มบาตร มีจารึกระบุว่าสร้าง เมื่อ พ.ศ. ๒๐๐๘ นับเป็นพระพุทธรูปที่มีจารึกเก่าที่สุดที่พบในเมืองเชียงใหม่และน่าจะเป็นรูปแบบที่ปรากฏขึ้นในล้านนาก่อนที่แจพว่กระจายไปในดินแดนใกล้เคียงเช่นที่พบกันมากในเมืองน่านและหลวงพระบาง

๖. พระพุทธรูปศิลา ข้างซ้ายมีรูปช้างนาฬิกิริ ข้างขวาเป็นรูปพระอานนท์ เป็นพระพุทธรูปในศิลปะปาละ สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕ มีตำนานเล่าว่าได้นำพระพุทธรูปนี้จากลังกาผ่านศรีสัตตนาลัย ลำปาง และถึงเชียงใหม่ ในสมัย พระเจ้าติโลกราช ต่อมาราว พ.ศ. ๒๓๓๔ พระเจ้ากาวิละได้สร้างฐานพระพร้อมซุ้มทำด้วยไม้ลงรักปิดทอง กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนวัดเชียงมัน ๒ ครั้ง ดังนี้

๑. ประกาศขึ้นทะเบียนในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ ลงวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘

๒. ประกาศกำหนดขอบเขตในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๙๖ ตอนที่ ๑๔๕ ลง วันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๕๒๒

วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร (ภาพถ่ายเก่า)

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ
ประทับทอดพระเนตรการแห่ครุฑทวนบริเวณด้านหน้าวิหารวัดพระสิงห์

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เฝ้ามองมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

วัดพระสิงห์ (ภาพถ่ายปัจจุบัน)

วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ เดิมชื่อวัดพระเชียงใหม่เจ้าผาฮาดทรงสถาปนาเมื่อพ.ศ. ๑๘๘๗ โดยในครั้งแรกโปรดให้สร้างพระเจดีย์เพื่อบรรจุอัฐิและอังคารของพระเจ้าคำฟูพระราชบิดาและนิมนต์พระอภัยจุฬาทิเระพร้อมศิษย์สงฆ์จากทริภุชฌมาจำพรรษาที่นี้ หลังจากนั้นมาวัดพระสิงห์ได้กลายเป็นวัดที่เป็นศูนย์กลางของพระสงฆ์ในกายนพื้นเมืองเดิมอย่างต่อเนื่อง และพระสงฆ์ในวัดนี้ก็ปรากฏบทบาทในการเมืองการปกครองของเชียงใหม่อยู่หลายครั้งด้วย

สิ่งสำคัญภายในวัดมี ดังนี้

๑. เจดีย์พระประธาน เป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบพื้นเมืองแต่มีฐานข้างล้อม ซึ่งอาจเป็นการยอมรับการเข้ามาของพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ที่มาจากสุโขทัยของ พระนิกายพื้นเมืองที่มีวัดพระสิงห์เป็นศูนย์กลางในขณะนั้น เจดีย์องค์นี้น่าจะสร้างราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๐
๒. วิหารลายคำและมณฑปปราสาทด้านหลัง เข้าใจว่าวิหารหลังนี้และมณฑปด้านหลังสร้างมาแล้วตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ แต่มีการซ่อมแซมมาโดยตลอด มณฑปปราสาทด้านหลังนั้นเข้าใจว่ายังคงรูปแบบเดิมค่อนข้างมาก แต่วิหารองค์ปัจจุบันนี้นั้นคงเป็นรูปแบบวิหารราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ นอกจากนี้ภายในวิหารยังมี

นางฉัตรทรงข ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เฝ้ามองมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

จิตรกรรมลายคำภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่อง สังข์ทองและสุวรรณหงส์ ซึ่งเขียนโดยช่างชื่อ แจ็กเส็ง และ หนานโพธา ซึ่งผู้เขียนเรื่องสุวรรณหงส์นั้นช่างจะได้รับอิทธิพลจากภาคกลางมามาก ในขณะที่ผู้เขียนเรื่องสังข์ทองช่างจะเป็นช่างพื้นเมืองและสามารถสอดแทรกวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเชียงใหม่ในยุคนั้นได้เป็นอย่างดี

๓. พระอุโบสถ ปรากฏจารึกระบุว่าสร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๕ ลักษณะที่เป็นอยู่ในปัจจุบันคงไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปมากนัก นอกจากการเสาะไม้หน้ามุขด้านทิศเหนือ การตัดปลายแปของหน้าเหน็บที่ผู้โดยครูปาศรีวิชัย และการปั้นลวดลายปูนปั้นซ่อมตามแบบเดิมที่หน้าเหน็บด้านทิศเหนือ หลักฐานเอกสารบางฉบับกล่าวว่า เป็นอุโบสถสำหรับทำสังฆกรรมร่วมกันระหว่างภิกษุและภิกษุณี ซึ่งยังคงเป็นปัญหาที่ถกเถียงกันอยู่ว่าจะเป็นไปได้หรือไม่นอกจากนี้ยังมีมณฑปทรงปราสาทภายในอุโบสถที่สร้างขึ้นราว พ.ศ. ๒๓๖๑ ด้วย

๔. หอไตร เป็นอาคารสองชั้น ข้างล่างก่ออิฐถือปูนข้างบนเป็นอาคารไม้สร้างเสร็จพร้อมกับอุโบสถเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๕ และคงมีการบูรณะอีกครั้งหนึ่งในสมัย ครูบาทุณณ์จณมหาเถระ และการซ่อมแซมครั้งสุดท้ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ การซ่อมแซมครั้งสุดท้ายคงเป็นการเปลี่ยนป้านลม และปั้นลวดลายปูนปั้นที่ผนังไม้และหน้าเหน็บมุขใหม่ แต่สำหรับประติมากรรมเทวดาและลวดลายปูนปั้นรูปสัตว์ในกรอบของกระจกนั้นคงเป็นรูปเดิมตั้งแต่แรกสร้าง

๕. มีกลุ่มพระพุทธรูปหลายองค์ ในวัดพระสิงห์ที่สำคัญคือ พระพุทธสิหิงค์ พระเจ้าทองทิพย์ที่มีจารึกระบุว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๐ นอกจากนี้ยังมี กลุ่มพระปางอุ้มบาตร กลุ่มพระพุทธรูปปางเปิดโลกที่มีอิทธิพลศิลปะสุโขทัยเข้ามาปะปน กลุ่มพระทรงเครื่องที่รับอิทธิพลจากศิลปะอยุธยา และกลุ่มพระที่มีลวดลายประดับจิวรอันเป็นกลุ่มพระที่รับอิทธิพลจากศิลปะรัตนโกสินทร์

กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนวัดพระสิงห์ ๒ ครั้ง ดังนี้

๑. ประกาศขึ้นทะเบียนในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ ลงวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘

๒. ประกาศกำหนดขอบเขตในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๙๖ ตอนที่ ๙๗ ลงวันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๒๒

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร (ภาพถ่ายเก่า)

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และ ประทับสำราญพระอิริยาบถ บนลาน
ที่ประดิษฐานพระบรมธาตุดอยสุเทพ

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เฝ้ามองมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ ทรงชมดอกกุหลาบ
บริเวณตำหนักเจ้าดารารัศมีบนดอยสุเทพ

วัดพระธาตุดอยสุเทพ (ภาพถ่ายปัจจุบัน)

วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ ตำนานวัดพระธาตุดอยสุเทพกล่าวว่า พระธาตुที่พระสุมนะนำมาจากสุโขทัยนั้น แรกตัวเป็น ๒ องค์ หลังจากบรรจุกุเจดีย์ วัดสวนดอกองค์หนึ่งแล้วจึงได้อาราธนาอีกองค์หนึ่งขึ้นหลังช้าง เพื่อจะหาที่ประดิษฐาน ช้างได้เดินขึ้นไปบนยอดดอยสุเทพแล้วคุกเข่าลงไม่ยอมเดินต่อ จึงสร้างสถูปบรรจุกุพระธาตुขึ้นในปี พ.ศ. ๑๙๒๗ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๙ พระเมืองแก้วโปรดให้บูรณะปฏิสังขรณ์ใหม่และเสริมเจดีย์ให้กว้างและสูงขึ้น หลังจากนั้นก็มี การบูรณะและสร้างโบราณสถานในวัดอีกหลายครั้ง พระธาตุดอยสุเทพกลายเป็นโบราณสถานที่ศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของเชียงใหม่สืบมาช้านาน ต่อมาราว พ.ศ. ๒๔๗๘ ครูบาทศรีวิชัย ได้สร้างถนนจากเชิง ดอยสุเทพขึ้นไปจนถึงพระธาตุดอยสุเทพสำเร็จ

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เฝ้ายามมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

สิ่งสำคัญภายในวัดมีดังนี้

๑. เจดีย์ เป็นเจดีย์ทรงระฆังสี่เหลี่ยม จากรูปแบบอาจเป็นลักษณะที่บูรณะในสมัยพระเกษเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๐๘๑
๒. วิหาร ตามประวัติกล่าวว่าสร้างขึ้น พ.ศ. ๒๓๔๘ โดยพระเจ้ากาวิละ แต่ต่อมากองถูกบูรณะอย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญคือที่บนเพดานมีรูปแสดงถึงกลุ่มดาวนักษัตรฤกษ์
๓. หลวงพ่ออุ้มเมือง ประดิษฐานอยู่ในพระวิหารตรงระเบียงทางทิศเหนือของพระธาตุคอกยสุเทพ ศิลปะล้านนา สกุลช่างเชียงใหม่ พุทธศตวรรษที่ ๒๒ ชนิดลำริดปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้าง ๕๑ เซนติเมตร สูงตลอดฐาน ๗๕ เซนติเมตร ฐานกว้าง ๕๕ เซนติเมตร
๔. กลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัยประดิษฐานอยู่ในระเบียงรอบองค์พระธาตุคอกยสุเทพ ศิลปะล้านนา สกุลช่างเชียงใหม่ พุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ ชนิดลำริดปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้าง ๗๔ เซนติเมตร สูงตลอดฐาน ๙๒ เซนติเมตร ฐานกว้าง ๗๕ เซนติเมตร
๕. ภาพจิตรกรรมฝาผนังรอบระเบียงซึ่งเขียนโดย บุญปั้น พงษ์ประดิษฐ์ เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เริ่มเขียนตามแบบแนวจิตรกรรมตะวันตก กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนวัดพระธาตุคอกยสุเทพในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ ลงวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘

วัดสวนดอก (ภาพถ่ายปัจจุบัน)

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เฝ้ายามมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

วัดสวนดอก ตั้งอยู่ที่ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ ตามประวัติกล่าวว่าเมื่อ พ.ศ. ๑๙๑๔ พระเจ้ากือนาได้ยกอุทยานของพระองค์ให้เป็นวัดชื่อว่า วัดสวนดอกไม่จากนั้น พระองค์ได้อาราธนาพระมหาสุมนเถระจากวัดพระยืนให้มาจำพรรษาที่เมืองเชียงใหม่ที่ พระอารามแห่งนี้ ต่อมาราวพ.ศ. ๑๙๑๖ พระสุมนเถระได้สร้างเจดีย์ขึ้น เพื่อบรรจุพระบรม ธาตุที่นำมาด้วย

สิ่งสำคัญภายในวัดมีดังนี้

เจดีย์ประธานทรงระฆังแบบพื้นเมืองตั้งอยู่บนฐานขนาดใหญ่แต่เดิมควรมีรูปช้างประดับ โดยรอบ ทั้งสี่ด้านของฐานมีบันไดทางขึ้นลานประทักษิณทั้งสี่ด้าน มีมกรคายนาคปูนปั้น เป็นราวบันไดมกรคายนานั้นมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ สำหรับเจดีย์และโขงบันไดทาง ขึ้นน่าจะซ่อมครั้งใหญ่ในสมัยครุบาศรีวิชัย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒

๒. วิหาร เป็นวิหารโถงขนาดใหญ่ สร้างในสมัยครุบาศรีวิชัย

๓. กุโบร์บรรจุอัฐิเชื้อสายเจ้าผู้ครอง นครเชียงใหม่

๔. พระเจ้าแก้วตื้อ ประดิษฐานอยู่ในพระวิหารวัดแก้วตื้อ ซึ่งปัจจุบันวัดแก้วตื้อได้ รวมเข้าเป็นวัดเดียวกันกับวัดสวนดอก ตามหลักฐานเอกสารระบุว่าเริ่มสร้าง ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๐๔๗ จากนั้นในปี พ.ศ. ๒๐๕๓ ได้ย้ายไปประดิษฐานที่

คูโบสถวัดสวนดอก

กรมศิลปากรประกาศวัดทะเบียนวัดสวนดอก ๒ ครั้ง ดังนี้

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

๑. ประกาศขึ้นทะเบียนในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ ลงวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘
๒. ประกาศกำหนดขอบเขตในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๙๗ ตอนที่ ๔๑ ลงวันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๒๓

๔.๔ วัตถุประสงค์ที่มีความเกี่ยวข้องกับการเสด็จเลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ

สิ่งของพิเศษและสัตว์มงคล ที่เจ้านาย และราษฎรนำมาทูลเกล้าถวาย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ ในคราวเสด็จเลียบมณฑลฝ่ายเหนือ และมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕ ประกอบด้วยสิ่งต่างๆดังต่อไปนี้

เมืองพิษณุโลก มีการทูลเกล้าฯ ถวายลิงเผือก ตามคติโบราณเรื่องสัตว์คู่พระบารมี ส่วนการทูลเกล้าฯ ถวายหมอนอิงปัก ๒ ใบ ของครูและนักเรียนโรงเรียนเฉลิมขวัญสตรีและโรงเรียนผดุงนารีนั้นแม้เป็นของมีค่าเพียงเล็กน้อยแต่สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของผลงานประดิษฐ์ที่คณะครูและนักเรียนมีความภาคภูมิใจและนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย

เมืองเชียงใหม่ มีการทูลเกล้าฯ ถวายช้างสำคัญซึ่งภายหลังจะทรงวางเป็นช้างเผือกที่มัสเตอร์ แมคฟี ผู้จัดการห้างบอเนียว กราบบังคมทูลถวาย นอกจากนี้กลุ่มพ่อค้าจีนได้ทูลเกล้าถวายกิมฮวยอั้งตี้ว กับหีบกาไหล่ทองบรรจุคำถวายชัยมงคล หลังหีบมีอักษร จีนลงยา ๔ คำ “เซี้ยว ชิว บ้อ เกียง” แปลว่าขอให้พระองค์มีพระชนมายุยืนนาน

ในส่วนของครูชาวต่างประเทศที่มีโอกาสเข้าเฝ้ารับเสด็จ ก็ได้ทูลเกล้าฯ ถวายสิ่งของบางอย่าง เช่น อาจารย์แฮร์ริส ครูใหญ่โรงเรียนปรินส์รอแยล ทูลเกล้าฯ ถวายหีบพระโอสถมีอักษรจารึกว่า “Presented to His Gracious Majesty King Prajadhipok on the occasion of His Majesty’s visit to the Prince Royal’s College

ครูใหญ่โรงเรียนดาราเหนือได้ทูลเกล้าฯ ถวายผ้าลูกไม้บูโตะ

ครูใหญ่โรงเรียนดาราใต้ได้ทูลเกล้าฯ ถวายหมอนปักเป็นรูปพญานาคและงูไขว้กันมีพระมหาพิชัยมงกุฎและเครื่องมงคล ๘ ประการที่ขอบ เนื่องจากพญานาคเป็นปีนักษัตริย์พระราชสมภพของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ ส่วนงูเป็นปีนักษัตริย์พระราชสมภพของรัชกาลที่ ๗

ชาวละวะเข้าเฝ้าและทูลเกล้าฯ ถวายดอกเอื้องแซะ ยาเส้น กัล้องไม้ไผ่ ชิง และผ้าห่มนอน

นางฉัตรบริษัฏ ศิริวัฒน์สาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

เมืองแพร่ หลังจากพิธีพระราชทานพระแสงราชศัสตราประจำเมืองแพร่แล้ว พระยา
กรุงศรีสวัสดิการผู้ว่าราชการจังหวัดแพร่ ทูลเกล้าฯ ถวายงาช้างแกะสลักเป็นรูปพระพุทธรูป
ประจำเมือง ส่วนคุณหญิงจันคำ ภรรยาเจ้าบุรีรัตน์ทูลเกล้าฯ ถวายงาช้าง ๑ คู่

เมืองนครลำปาง หลังจากที่รัชกาลที่ ๗ ประกอบพระราชพิธีพระราชทานพระแสงราช
ศัสตราประจำเมืองลำปางแล้ว พระยาสุเรนทร์ราชเสนาทูลเกล้าฯ ถวายธรรมาภรณ์พระกรแก้วรัชกาลที่
๗ ส่วนคุณหญิงสุเรนทร์ราชเสนาทูลเกล้าฯ ถวายพระแสงแก้วสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ

นอกจากนี้ นายสุก สิริพิพัฒน์เมฆ พ่อค้าชาวลำปาง ทูลเกล้าฯ ถวายพระแก้วเขียวซึ่ง
ภายหลังถวายพระนามว่า พระแก้วนิลกันฐ์พรพวยัพ เป็นพระแก้วประจำรัชกาลที่ ๗

เมืองลำพูน หลังจากที่รัชกาลที่ ๗ ประกอบพระราชพิธีพระราชทานพระแสงราช
ศัสตราประจำเมืองลำพูนแล้ว พลตรีเจ้าจักรคำขจรศักดิ์เจ้าผู้ครองนครลำพูน และเจ้าส่วน
บุญภรรยาเจ้าจักรคำขจรศักดิ์ ได้เข้าเฝ้าทูลเกล้าฯ ถวายขันทองคำ ๑ คู่ น้ำหนัก ๑๐๐
บาท สลักลายเป็นตำนานเมืองลำพูน

เมืองเชียงราย หลังจากที่รัชกาลที่ ๗ ประกอบพระราชพิธีพระราชทานพระแสงราช
ศัสตราประจำเมืองเชียงรายแล้ว

อำนวยการเอกพระยาราชเดชดำรง ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงรายได้เข้าเฝ้าทูลเกล้าฯ
ถวายวัตถุโบราณรูปหงส์

หลวงศุภยธรรณปริชาโวที ผู้พิพากษาศาลจังหวัดเชียงราย เข้าเฝ้าทูลเกล้าฯ ถวาย
พระพุทธรูปปางสมาธิทำด้วยนาก ประทับนั่งขัดสมาธิเพชร มีลายลักษณ์ และธรรมจักรที่ฝ่า
พระบาททั้งสองข้าง เป็นพระพุทธรูปโบราณได้จากเมืองพะเยา ภายหลังอัญเชิญมา
ประดิษฐาน ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

บทที่ ๕ บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือ และมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕ ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยทางประวัติศาสตร์ด้วยการตีความและอธิบายความจากหลักฐานชั้นต้น อาทิ จดหมายเหตุการณ์เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน พระราชหัตถเลขา พระบรมราชโองการ พระบรมราชาโฆวาท พระราชดำรัส หนังสือราชกิจจานุเบกษา หนังสือพิมพ์ข่าวเสด็จ และรายงานการประชุมเกี่ยวกับการวางแผนการจัดทำงบประมาณรายจ่ายและกำหนดเส้นทางเสด็จพระราชดำเนิน รวมทั้งยังมีการรวบรวมภาพถ่ายเก่าและเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการเดินทางสำรวจเส้นทางในจังหวัดต่างๆตามรอยเสด็จ ได้แก่ พิชณุโลก แพร่ ลำปาง พะเยา เชียงราย เชียงใหม่และลำพูน ซึ่งเป็นการบันทึกสภาพปัจจุบันของสถานที่เสด็จเท่าที่ทำได้ในเวลาจำกัดในปีงบประมาณ ๒๕๕๐

หลังจากเก็บข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม รวมทั้งการวิเคราะห์หลักฐานที่เกี่ยวข้องของผู้วิจัย พบว่า สาเหตุและปัจจัยที่เอื้ออำนวยในการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ ประกอบด้วย ๔ ประการ คือ

ประการแรก ความเจริญทางคมนาคมทางการรถไฟ ซึ่งเริ่มมีการขยายเส้นทางรถไฟสายเหนือ การสร้างทางรถไฟสายเหนือเริ่มในพ.ศ. ๒๔๔๔ ใช้เวลา ๖ ปีจึงถึงพิษณุโลก การก่อสร้างชะงักไปหลายปี จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๕๙ จนถึงลำปาง และพ.ศ. ๒๔๖๔ ถึงเชียงใหม่ เป็นสถานีสุดท้ายของรถไฟใช้เวลาเพียง ๒๖ ชั่วโมงเท่านั้น⁷⁰

⁷⁰ ศึกษารายละเอียดจาก พูนพร พูลทจักร. การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจในมณฑลพายัพหลังจากตัดเส้นทางรถไฟสายเหนือ. พ.ศ. ๒๔๖๔-๒๔๘๔. วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๐, หน้า ๑๖๕.

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)

เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

ประการที่สอง มณฑลพายัพมีทรัพยากรป่าไม้อุดมสมบูรณ์เป็นที่หมายปองของพ่อค้าชาวต่างประเทศ ซึ่งต่อมากจะพบว่าช่วงเวลาดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นของการก่อตัวของบทบาทนายทุนพ่อค้าที่มีผลต่อการขยายตัวของทุนนิยมในภาคเหนือของไทยในเวลาต่อมา

ประการที่สาม พระบรมราชาไชยบายทางการเมืองการปกครอง ซึ่งเป็นรัฐประศาสนนโยบายตามรอยพระบรมชนกนาถ ในการเสด็จบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่างๆ ที่สำคัญ อาทิ การพระราชทานพระแสงราชศัสตรา และการเสด็จเยี่ยมราษฎรในมณฑลพายัพด้วยพระองค์เอง

ประการที่สี่ การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพเกิดขึ้นหลังครองราชย์เพียงปีเศษ และภายหลังการทราบข่าวการพบช้างเผือกสำคัญในรัชกาล ทำให้เสด็จไปทอดพระเนตรและทำการสมโภช เพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งพระบุญญาบารมี

นอกจากนี้ ยังพบสาเหตุของการเลือกช่วงเวลาในการเสด็จ ดังกล่าว จากการศึกษาพบว่า เป็นช่วงเวลาสำคัญทางวัฒนธรรมของชาวล้านนา ชาวน่านและชาวจีนซึ่งดำเนินชีวิตอย่างสงบสันติและมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมเป็นเวลายาวนาน เป็นช่วงที่เมืองเชียงใหม่มีอากาศหนาวเย็น สภาพภูมิประเทศงดงาม ดอกไม้นานาพรรณก็ผลิบานอย่างพร้อมพร้อม โดยเฉพาะดอกเอื้องแซะซึ่งเป็นดอกไม้หายากและชาวน่านเฝ้าลือลือว่าเป็นเครื่องบรรณาการสำหรับผู้ปกครอง และที่สำคัญที่สุดก็คือช่วงเวลาดังกล่าวตรงกับเทศกาลตรุษจีนที่มีการเฉลิมฉลองวาระดิถีขึ้นปีใหม่ของชาวจีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร สอดคล้องกับพระบรมราชาไชยบายในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในการที่จะผูกใจพสกนิกรเชื้อสายจีน⁷¹

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ค้นพบหลักฐานและข้อมูลใหม่ รวมทั้งสิ่งของหลายชิ้นที่เกี่ยวข้องในคราวเสด็จ ได้แก่

หนังสือพิมพ์ข่าวเสด็จเป็นหนังสือพิมพ์รายวันฉบับแรกในมณฑลพายัพให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเสด็จประทับอยู่ในเมืองเชียงใหม่อย่างน่าสนใจ

เอกสารพระราชดำริเกี่ยวกับการสร้างวังริมแม่น้ำปิง จังหวัดเชียงใหม่ พร้อมด้วยแผนที่แสดงแผนผังที่ดินบริเวณดังกล่าว

โบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับการเสด็จพระราชดำเนิน ได้แก่ สิ่งของที่รัชกาลที่ ๗ ทรงพระราชทาน ได้แก่ พระแสงราชศัสตรา พระพุทธรูปที่มีราษฎรทูลเกล้าถวาย เช่น พระแก้วนิลกัณฐ์พรพายัพ กุณฐิรูปหงส์ และ แฉกกันหินอ่อนสลักลายแบบยุโรป ๑ คู่ เป็นสิ่งของสำคัญที่รัชกาลที่ ๗ ถวายเป็นพุทธรูปบูชาต่อพระพุทธรูปชินราช เป็นต้น

⁷¹ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชาไชยบายในการประนีประนอมกับชาวจีนที่เข้ามาประกอบธุรกิจในประเทศ ศึกษาได้จาก ณรงค์ พ่วงพิศ “นโยบายเกี่ยวกับการศึกษาของคนจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร, ๒๕๑๔.

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

โบราณสถานและสถานที่สำคัญทางธรรมชาติที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เคยเสด็จฯ ไปถึงนั้นกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และธรรมชาติที่น่าสนใจและ ควรได้รับการสนับสนุนให้มีโครงการทัศนศึกษาตามรอยเสด็จฯ ในโอกาสอันใกล้นี้อย่างยิ่งย่น ต่อไป ทั้งนี้รวมถึงการส่งเสริมให้มีความร่วมมือในการจัดนิทรรศการพิเศษเคลื่อนที่ระหว่าง เครือข่ายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเสด็จพระราชดำเนินในอดีต

นอกจากนี้ในช่วงเวลาที่ผ่านมากว่า ๘๐ ปี พระปรีชาสามารถในการถ่ายภาพยนตร์ เจียบและภาพนิ่งเป็นคุณูปการอย่างยิ่งต่อวงการประวัติศาสตร์และโบราณคดี โดยเฉพาะ เรื่องพระปกเกล้าศึกษา เนื่องด้วยภาพยนตร์และภาพนิ่งดังกล่าวถือเป็นหลักฐานข้อมูล สำคัญที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมประเพณี และภูมิประเทศร่วมรัชสมัยอย่าง มากล้น หลักฐานดังกล่าวนี้อาจจุดประกายให้เกิดการศึกษาค้นคว้าและวิจัยเกี่ยวกับเรื่องราว ที่ถูกบันทึกและโดดเด่นอยู่ในภาพยนตร์และภาพถ่ายฝีพระหัตถ์ให้สามารถสะท้อนและบอก กล่าวเรื่องราวในอดีตได้อย่างสมบูรณ์ต่อไป

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้นที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. เอกสารกระทรวงมหาดไทย รัชกาลที่ ๗ รหัสไมโครฟิล์ม ม.ร.

๗ม/๕๒ รหัสเอกสาร ร.๗ม๒๔ ซ่อมสร้าง : เรื่องสร้างพระราชวังที่เชียงใหม่ (๘- ๓๐
มิ.ย.๒๔๗๐) .

..... เอกสาร รัชกาลที่ ๗ รหัสไมโครฟิล์ม ม.ร.๗ม/๕ รหัสเอกสาร ร.๗ม.๓๐

เรื่อง มณฑลพายัพ : เจ้าลาวลงมาเฝ้า (๒๗ ธ.ค.- ๑๒ ม.ค. ๒๔๖๘) .

..... เอกสารรัชกาลที่ ๗ รหัสไมโครฟิล์ม ม.ร.๗ม/๕๒ รหัสเอกสาร ร.๗ม.๓๐

เรื่องมณฑลพายัพ : รัฐประศาสน์นโยบายเรื่องคิดให้ลาวในมณฑลพายัพกลับเป็นคน
ไทย (๒๐ มีนาคม ๒๔๖๘)

..... เอกสาร รัชกาลที่ ๗ รหัสไมโครฟิล์ม ม.ร.๗ม/๕๒ รหัสเอกสาร ร.๗

ม.๓๐ เรื่องมณฑลพายัพ : ขายทอดตลาดคุ่มเจ้าหลวงนครลำปาง (๒๔

มิ.ย. ๒๔๖๙ -๒๖ ก.ย. ๒๔๗๐)

..... เอกสารรัชกาลที่ ๗ รหัสไมโครฟิล์ม ม.ร.๗ม/๕๒ รหัสเอกสาร ร.๗ม.๓๐

เรื่องมณฑลพายัพ : ทำศึลลาจารึกไปปักที่เชียงใหม่ (๒๒ -๒๖ ก.ค.๒๔๗๐)

..... เอกสารรัชกาลที่ ๗ รหัสไมโครฟิล์ม ม.ร.๗ค/๑รหัสเอกสาร ค.๑/๓ เรื่อง

ยุบมณฑล ๔ มณฑล (๓๑ มีนาคม ๒๔๖๘)

..... เอกสารรัชกาลที่ 7 รหัสไมโครฟิล์ม ม.ร. ๗ บ. ม้วน ๘ เบ็ดเตล็ด เรื่อง

หนังสือพิมพ์รายวันข่าวเสด็จประพาสมณฑลพายัพ ๒๒ ม.ค.-๔ ก.พ. ๒๔๖๙

..... เอกสารส่วนพระองค์สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ รหัสไมโครฟิล์ม

ม.ส.บ.๒/๓๔ ส.บ.๒.๔๖(๑-๑๑) กลุ่ม๑-๕ เรื่องแผนกหัวเมืองฝ่ายเหนือ

แผนที่

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, แผนที่ที่ดิน กระทรวงมหาดไทย ผ.ร.๗.๓๖ แผนที่ที่ดิน และบัญชี

เจ้าของ ที่ดินบริเวณบ้านชาวบ้านใน จ.เชียงใหม่ ซึ่งจะต้องซื้อใช้ในการสร้างพระราชวัง จ.

เชียงใหม่

นางฉัตรบริงกษ ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

หนังสือและเอกสารที่ตีพิมพ์แล้ว

กมล มโนชญากร. รองอำมาตย์ตรี (ผู้รวบรวม) **จดหมายเหตุเสด็จพระราชดำเนินเลียบบ
มณฑลฝ่ายเหนือ พระ พุทธศักราช ๒๔๖๕.** พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิ
พรรฒธนากร, ๒๔๗๔.(พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯให้พิมพ์พระราชทานในวันขึ้นปีใหม่ พ.ศ. ๒๔๗๔)

**จดหมายเหตุพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพ
พรรณี พระบรมราชินีเสด็จพระราชดำเนินประพาสจังหวัดลำพูนเมื่อปีชวด
พ.ศ.๒๔๖๕** พระนคร : กรมศิลปากร,๒๕๐๗. (พิมพ์อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิง
ศพเจ้าหญิงลำเจียก ณ ลำพูน)

**จดหมายเหตุพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเลียบมณฑลฝ่ายเหนือและ
นครเชียงใหม่ พ.ศ.๒๔๖๕** พิมพ์ครั้งที่ ๕ . พระนคร : กองพิมพ์สลากกินแบ่งรัฐบาล
, ๒๕๑๐.(พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพเจ้ากาวิละวงศ์ ณ เชียงใหม่)

จดหมายเหตุเสด็จเลียบมณฑลฝ่ายเหนือและนครเชียงใหม่พ.ศ.๒๔๖๕. พระนคร: โรง
พิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๐. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ
มหาอำมาตย์โท พลตรีเจ้าบุญวาทย์วงษ์มานิตย์ (บุญวงษ์ ณ ลำปาง)

จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. **เกิดวังปารุณย์ ฉบับสมบูรณ : สมัย**

สมบูรณาญาสิทธิราชย์และสมัยราชาธิปไตย.กรุงเทพฯ : วิเวอรี่บุ๊คส์, ๒๕๔๐.

บุญเสริม สาดตราภัย. **เสด็จลานนา.** ๒ เล่ม พิมพ์ครั้งที่ ๒.กรุงเทพฯ: อักษรวาพิพัฒน์, ๒๕๓๒.

บรรเจิด อินทุจันทรียง.(บรรณาธิการ) **จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระ**

พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ กรุงเทพฯ: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์

ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในการเสด็จพระ
ราชดำเนินเลียบบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พุทธศักราช ๒๔๖๕. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, ๒๕๒๗. (พิมพ์ในงานบำเพ็ญพระราชกุศลพระบรมศพสมเด็จพระ
นางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗)

ประมวลพระฉายาลักษณ์และภาพพระราชกรณียกิจสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี

พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ ,๒๕๒๗.(สำนักราช

เลขาธิการจัดพิมพ์ในการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพ

พรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗)

พูนพิศมัย ดิศกุล,ม.จ.“รัชกาลที่ ๗ เศรษฐกิจตกต่ำและเสด็จเลียบมณฑลฝ่ายเหนือ “

ศิลปวัฒนธรรม ๒๐(เม.ย. ๒๕๔๒) , ๖๔-๗๓.

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

ส. พลายน้อย. พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช
จำกัด, ๒๕๔๒

สุวิทย์ ไพบววัฒน. “พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจากเอกสารประวัติ
ศาสตร์” ใน พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จากข้อมูล
ประวัติศาสตร์บอกเล่า. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๖.

งานวิจัยและวิทยานิพนธ์

พูนพร พูลทาจกร. “การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจในมณฑลพายัพหลังจากตัดเส้นทาง
รถไฟสายเหนือ พ.ศ. ๒๔๖๔ -๒๔๘๔”. วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัย ศิลปากร, ๒๕๓๐

ชูศรี มณีพุกฤษ. “นโยบายเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว”
งานวิจัยเสนอต่อสถาบันพระปกเกล้า มีนาคม ๒๕๕๐.

ชาญชัย รัตนวิบูลย์. “บทบาทอภิรัฐมนตรีสภาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
เจ้าอยู่หัว” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๑๙.

ทัศนีย์ ดวงรัตน์. “การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในสมัยรัชกาลที่ ๗ (พ.ศ. ๒๔๖๐-๒๔๗๗)”
วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, ๒๕๓๐.

มยุรี นกยูงทอง. “ปัญหาเศรษฐกิจของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
เจ้าอยู่หัว” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐.

วัลย์วิภา จรุงโรจน์, ม.ล. “แนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระ
ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาบัณฑิต แผนกวิชา
ประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐.

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

ประวัติผู้วิจัย

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร
(ชื่อ-นามสกุลเดิม นางสาวจิตนภา ศาตะโยธิน)

ที่อยู่ปัจจุบัน

๗๓/๒ ม.๓ ซอยแจ้งวัฒนะ๑ ถ.แจ้งวัฒนะ แขวงตลาดบางเขน
เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ ๑๐๒๑๐ โทรศัพท์ ๐๒-๕๒๑-๒๐๒๙
๐๘๑-๖๕๙๔๙๒๒

การศึกษา

-พ.ศ.๒๕๒๕ มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนพิบูลวิทยาลัย
(ศิลป์-ภาษาฝรั่งเศส) จ. ลพบุรี
-พ.ศ. ๒๕๒๙ ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
-พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๒ ศึกษาต่อปริญญาโทคณะศิลปศาสตร์ สาขาประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
-พ.ศ. ๒๕๔๖ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผลงานวิชาการ

-บทความเรื่อง **สติ : พิธิบูชาญัตตนเองของหญิงหม้ายในอินเดีย**
ตีพิมพ์ในวารสารศิลปวัฒนธรรมปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๕: มีนาคม ๒๕๓๓ หน้า ๒๔-๒๗
-บทความเรื่อง **มาลาภาพสี่ทศวรรษ : จิตรกรรมพระราชพิธีเดือนเก้า ที่วัดราช**
ประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม ตีพิมพ์ในวารสารเมืองโบราณ ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๔ ต.ค.-ธ.ค.
๒๕๔๖ หน้า ๔๖ - ๕๒.
- บทความเรื่อง **การเฉลิมพระราชอภิไธย “มหाराช” สมเด็จพระนารายณ์ (พ.ศ.**
๒๑๙๙-๒๒๓๑) ตีพิมพ์ในวารสารมนุษยปริทัศน์ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๖
วารสารคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม หน้า ๑๐๕
- ๑๑๑.
-งานวิจัยเรื่อง **การพระราชพิธีสิบสองเดือนในจิตรกรรมฝาผนังวัดราชประดิษฐ์**
สถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์
ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา ๒๕๔๖

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

- บทความเรื่อง การวิเคราะห์และเปรียบเทียบจิตรกรรมฝาผนังภาพสุริยุปราคาที่วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร และวัดเสนาสนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในการประชุมทางวิชาการ ครั้งที่ ๔๒ ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันที่ ๓-๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗.
- งานวิจัยเรื่อง การใช้ผังมโนทัศน์เพื่อพัฒนาศักยภาพการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยอย่างเป็นระบบ : ประเมินจากการทัศนศึกษาโบราณสถานและวัดในกรุงเทพมหานครและวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เสนอสำนักวิจัยและบริการวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ประจำปี ๒๕๔๗.
- บทความเรื่อง หนังสือสอนพระพุทธศาสนาสำหรับเด็ก จากพระราชดำริของพระปกเกล้าผู้ปัจจุบัน ในรายงานประจำปีของมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ประจำปี ๒๕๔๙.
- งานวิจัยเรื่อง พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน เสนอต่อ สถาบันพระปกเกล้า ประจำปี ๒๕๔๙

การอบรม สัมมนา

- พ.ศ. ๒๕๔๒ อบรมหลักสูตรมัคคุเทศก์ภาษาต่างประเทศ รุ่นที่ ๒ มหาวิทยาลัยรังสิต
- พ.ศ. ๒๕๔๔ อบรมหลักสูตร การจัดทำแผนธุรกิจสำหรับผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวขนาดเล็กและขนาดกลาง ภายใต้การลงทุนเพื่อสังคม โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สถาบันอบรมวิชาการโรงแรมและการท่องเที่ยว
- พ.ศ. ๒๕๔๔ อบรมหลักสูตรการจัดธุรกิจการประชุม การท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล และการจัดการแสดงสินค้า ภายใต้การลงทุนเพื่อสังคม โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สถาบันอบรมวิชาการโรงแรมและการท่องเที่ยว
- พ.ศ. ๒๕๔๕ อบรมศิลปะภาคฤดูร้อน ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หอศิลป์
- อบรมอาสาสมัครพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รุ่นที่ ๑ /๒๕๔๖

ประสบการณ์ทำงานที่ผ่านมา

- พนักงานต้อนรับและรับโทรศัพท์ โรงแรมอมารีแอร์พอร์ต กรุงเทพฯ
- ครูระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนไผ่ทอคมศึกษา กรุงเทพฯ
- มัคคุเทศก์อิสระทั่วไปภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
- อาจารย์พิเศษ วิชาการยธรรมไทย และอารยธรรมตะวันตก

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

- อาจารย์พิเศษ วิชาการพัฒนามนุคลิกภาพในอุตสาหกรรมบริการ
วิชาการพัฒนาการท่องเที่ยว และวิชาการจัดการอุตสาหกรรมบริการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
- อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

-นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สถาบันพระปกเกล้า

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ผู้วิจัย)
เรื่อง “ตามรอยรัชกาลที่ ๗ เสด็จฯ เลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕”
